Historiske Beretninger.

Foreningen Forskergruppen Støvmiderne.
Sakskøbing 2007.

HISTORISKE BERETNINGER

Udgiver: Foreningen Forskergruppen Støvmiderne

Oplag: Første udgave

Redaktion: Bent Jensen og Erik Petersen

Salg: Sakskøbing Bøger og Papir
Tlf. 54704010
7475@bogpost.dk

Tryk: Forlaget Uhrskov
frede@uhrskov.com
www.uhrskov.com

ISBN: 978- 87- 991503 -6 -6

Omslag: Postkort fra Torvet i Sakskøbing ca. 1914

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indholdsfortegnelse---------- 1

Forord----------2

Mordbrand i Tårs----------3

Englandskrigen 1801-1807----------16

Sakskøbing 1920-1937----------38

Majbølle Møbelfabrik----------74

Bryggerier i Sakskøbing---------- 86

Den Hardenbergske Familiefred----------101

Den Hardenbergske Familiefred set i bakspejlet---------- 108

FORORD

Kære læsere, mange af Jer har nok læst flere af vore bøger. I vil nu se en fornyelse i denne bog.
Idet den hedder Historiske Beretninger og indeholder 6 fortællinger, der alle har udgangspunkt i Sakskøbings historie. En enkelt historie benytter kildemateriale fra Nysted Lokalhistoriske Arkiv, og dermed overskrider den de hidtil lokale grænser ligesom den for nylig udgivne bog med billeder og postkort fra Nysted og omegn.

Bogen sætter imidlertid også en forbindelse mellem dansk og europæisk historie, hvilket også er noget nyt.

Vi vil hermed også sige tak til Lise Autzen for den store indsats med gennemlæsning og rettelser af bogen.

Vi håber I vil se positivt på denne udvidelse. Grundlaget er dog stadig at oplyse om Sakskøbings lokalhistorie.

November 2007.

Støvmiderne

MORDBRAND I KALØ TÅRS SOGN 1891
PÅ TÅRSVEJ 44
af
Erik Petersen.

POLITIRAPPORT VEDR. SAG NR. 33/1891

Den 1. maj 1891 kl. 0330 blev Musse Herreds Politiret sat i stævne på husmand Hans Jørgensens sted i Kalø, hvor der blev foretaget forhør i anledning af en opstået brand i Hans Nielsens gård i Kalø.

Dommeren bemærkede, at han mellem kl. 030 og 1 havde modtaget meddelelse om, at der var ildebrand i Kalø, og at han straks havde begivet sig til brandstedet.
Hvor han ved sin ankomst havde fundet samtlige gårdens bygninger, med undtagelse af skorstenen, nedbrændte til grunden.
Efter at han i sin egenskab af politimester havde taget brandstedet i øjesyn, undersøgt slukningsforanstaltningerne og forevist sig om, at der ikke var nogen fare for ildens videre udbredelse samt forhørt sig om årsagen til ildens opstående, påbegyndte han forhør.

For retten fremstod gårdforpagter Hans Nielsens hustru, Birthe Johanne Arildsen. Hun forklarede, at hendes mand omkring kl. 19 i aftes var vendt hjem fra sin stedfader Lars Jørgensen i Tårs, og at hun en god times tid senere var gået i seng samtidig med pigen Emma Frederiksen, samt at hun havde sovet, indtil hun lidt over kl. 22 blev vækket af sin mand, der sagde, at en af deres køer skulle have kalv, derpå vækkede han hendes fader Peder Arildsen, for at han kunne blive underrettet om, at koen skulle have kalv, han bad ham om at stå op og hjælpe til hermed.
Peder Arildsen stod straks op og begav sig sammen med hendes mand over i stalden, hun vækkede derpå pigen og bad hende stå op straks og hjælpe til med kalven, hendes mand kom kort efter ind og sagde til pigen, at hun skulle varme vand til koen, hvorpå han atter gik over i stalden.

Noget efter hørte hustruen, som var blevet liggende i sin seng, et langt skrig og hørte samtidig hestene larme i stalden og kort efter et brag og knitren, som hun først troede kom fra skorstenen.
Straks efter så hun imidlertid et stærkt lysskær i gården, hvorpå hun, da hun skønnede, at der måtte være ild i gården, råbte på pigen og i forening med denne, løb de ud i haven.

Her så hun sin fader komme ud af stalden, der førte ud til møddingen bag gården. Der var ild i hans tøj og efter hun var kommet over til ham, så hun, han var blodig, og hans hoved blødte stærkt.

Han gjorde indtryk af ikke at være rigtig ved sin bevidsthed, idet han ikke syntes at kende hende.
Genboerne, der var blevet vækket ved larmen, slukkede ilden i hendes fars tøj og tog sig derefter af ham, hendes far var imidlertid vedblivende ikke rigtig ved sin bevidsthed.

Hustruen har ikke set noget til sin mand, siden denne gik over i stalden, og hun antager derfor, at han må være omkommet ved ildebranden, hun har ikke selv givet nogen forklaring om, hvorledes ilden er opstået, hendes fader havde kun udtalt usammenhængende ord, som ikke gav nogen oplysning om, hvorledes ilden kunne være opstået.
Hun antog, at hendes mand og hendes fader, da ilden udbrød, har været ovre i stalden, hos den ko, der skulle have kalv.
Hendes far blev bragt til sengs, og der blev sendt bud efter en læge.

Derefter fremstod pigen Emma Frederikke Frederiksen, hun forklarede, at hun i aftes var gået i seng sammen med sin madmoder mellem kl. 20 og 21, men uden at hun dog bestemt kan opgive, hvornår det var.
Omtrent kl. 22 blev hun vækket af sin madmoder, som sagde, at der var en ko, der skulle have kalv, og hun skulle hjælpe til derved.
Hendes husbond var redet bort omtrent kl. 19, men var kommet tilbage igen, han sagde, hun skulle koge vand til koen, hvorpå han gik sin vej.
Mens hun var i færd med at koge vand, hørte hun et brag og knagen som af ild, og da i det samme hendes madmoder kaldte på hende og sagde, at der var ild, løb de sammen ud i haven.
Her så pigen sin madmoders fader komme ud af den dør fra stalden, der vender ud mod møddingen, og hun så, der var ild i hans tøj, og han blødte stærkt.
Han lod ikke til at være ved sin bevidsthed, idet han ikke kendte folk.
Pigen fik i det øjeblik, hun kom ud af gården indtryk af at hele gården stod i lys og lue, derfor turde hun ikke gå tilbage igen for at forsøge at redde sit tøj, så derfor har hun mistet alt sit tøj med undtagelse af de klæder, som hun har på, hun var ikke forsikret.
Hun har ikke set sin husbond Hans Nielsen, siden han forlod hende efter at have sagt, hun skulle varme vand.
Hun kan heller ikke give nogen forklaring om, hvorledes ilden er opstået.

Derefter fremstod husmand Hans Jørgensen, han forklarede, at han omtrent kl. 2330 blev vækket af den larm som branden i Hans Nielsens gård, der lå lige over for hans hus, forårsagede. Luerne slog dengang op ad staldlængen, der ligger hans bolig nærmest, hvorimod ilden endnu ikke var nået stuehuset, det varede imidlertid kun få minutter, inden ilden også havde angrebet stuehuset.
Straks efter, at han var kommet op, så han Peder Arildsen komme over vejen, der var ild i hans tøj, han blødte stærkt, og han gjorde indtryk af at være fortumlet i hovedet.
Efter, at man havde slukket ilden i hans tøj, bragte man ham til sengs.
Han havde ikke set Hans Nielsen under branden, han bemærkede også, at Hans Nielsen ikke havde haft nogen karl eller dreng, men at han skulle have haft et ungt menneske i tjeneste den dag, men han havde en tjenestepige Emma Frederiksen, så der var ikke andre på gården end de omtalte personer.

Tårsvej 44, på billedet ses gårdforpagter Jørgen Rasmussen og hustru Bodil med deres barn, foto fra 1895 efter gårdens genopbygning.

Derefter fremstod overbrandfoged Christen Romme, han forklarede, at han var blevet vækket omtrent kl. 0100 og straks havde begivet sig til brandstedet, her fandt han ved sin ankomst samtlige til Hans Nielsens gård hørende bygninger totalt nedbrændte med undtagelse af skorstenen.
Han traf de fornødne foranstaltninger for at forebygge, at ilden skulle brede sig videre.

Derefter fremstod skomager Rasmus Andersen, han forklarede, at han, der bor lige over for Hans Nielsens gård, vist nok mellem kl. 2330 og 24 var blevet vækket af sin nabo Hans Jørgensen og da havde set gården stå i luer, ilden havde angrebet alle gårdens længer, for resten havde han kun set, at Peder Arildsen straks efter var kommet vaklende over vejen, han bekræftede også husmand Hans Jørgensens forklaring angående den afbrændte gårds beboere.

Dommeren bemærkede, at læge Rørdam havde meddelt ham, at han havde taget Peder Arildsen under lægebehandling og indsprøjtet ham med morfin for at lindre hans smerter efter at have fået flere alvorlige slag i hovedet, og som til dels var fra sindsbevidsthed, samt at Peder Arildsen næppe ville være i stand til at give nogen fyldestgørende forklaring om, hvad der var passeret ham ved ildens opstående.

Dommeren udsatte derfor forhøret.

Samme dag blev Musse Herreds politi atter sat i stævne ved husmand Hans Jørgensens sted i Kalø, hvor der blev foranstaltet forhør.

Dommeren bemærkede, at han efter at have udsat forhøret, havde ladet foretage en rydning på brandtomten og eftersøgning efter liget af Hans Nielsen, som efter hvad der var oplyst, måtte antages at være blevet begravet under de sammenstyrtede bygninger, og at han havde fundet et til dels forkullet lig, som efter størrelsen og de hos liget fundne effekter ur og pung, måtte være liget af Hans Nielsen, liget blev overgivet hustruen.

Liget fandtes liggende på maven under ruinerne af et udhus mod øst.

Politiretten hævet og forhørene udsat.

RETTEN I SAKSKØBING
04-05-1891.

Retten optog forhørene igen, dommeren fremlagde en rapport fra politibetjent Nesby, en tegning af den nedbrændte gård, en skrivelse fra Baroniet Guldborglands godskontor af samme dato, afskrift af distriktslæge Krohns undersøgelser af liget dateret den 2. maj, en lægeerklæring af læge H. Rørdam dateret den 3. maj, samt en erklæring fra sognefoged S. Pedersen af samme dato, samt behandlende læge H. Rørdams erklæringer angående Peder Arildsens tilstand, som havde udsat forhøret af Peder Arildsen indtil i dag.

For retten fremstod ungkarl Niels Pedersen af Tårs, han forklarede, at han var plejesøn af gårdmand Lars Jørgensen Koch og til stadighed opholder sig hos denne.
Fredag den 1. maj ca. kl. 8 om morgenen var han var gået ud for at tage sig en skrå af en skuffe i en kommode, der stod i stadsstuen hos Koch. Omtrent midt i skuffen havde han fundet en tegnebog liggende.
Da han daglig tager skrå i skuffen og aldrig før har set nogen tegnebog, tog han af nysgerrighed tegnebogen op og åbnede den, det viste sig da, at den indeholdt en 50 kroneseddel og 16 - 10 kronesedler samt et afskedspas fra Hans Nielsen, da han måtte antage, at det var den nu afdøde gårdforpagter Hans Nielsens afskedspas, antog han også, at det måtte være hans tegnebog og penge.
Han forhørte sig dog først hos gårdmand Lars Jørgensen Koch, der var stedfader til gårdforpagter Hans Nielsen, om han vidste, hvem tegnebogen og pengene tilhørte, men han erklærede, at det ikke var hans, og han vidste ikke, hvis den var.

Niels Pedersen forhørte sig senere hos Kochs anden stedsøn, der ligeledes opholder sig i huset, om denne vidste, hvem tegnebogen og pengene tilhørte, men denne erklærede ligeledes, at den ikke var hans, og han ikke vidste, hvem den tilhørte.
Niels Pedersen meldte derefter straks sognefogeden, at han have fundet tegnebogen og pengene og bad om, det måtte blive meldt til politiet, han kunne ikke tro andet end, tegnebogen tilhørte afdøde Hans Nielsen, også fordi Hans Nielsen havde været ovre hos Koch den 30. april om aftenen kl. ca. 20.

Han afleverede hermed tegnebogen med pengene og afskedspasset til retten.

Han forklarede yderligere, at Hans Nielsen den 30. april kl. ca. 20 var kommet ridende over til Lars Jørgensen Kochs gård for at bede om noget såkorn til låns, og han tillige havde spurgt Kochs hustru, om denne ikke ville have en kalv, da den ene af hans køer skulle kælve. Han sagde tillige, at han ville lade den hest, hvorpå han var kommet ridende, og som han havde lånt i pløjetiden af Koch, blive stående, da han ikke ville ride på den hjem. Hans Nielsen bemærkede for øvrigt, at han ikke var færdig med at så, og han kunne ikke så de første par dage, idet hans jord var for våd og sur, han ville imidlertid afhente hesten, når han igen fik brug for den.

Derefter fremstod gårdforpagter Hans Nielsens enke Birthe Johanne Arildsen.
Efter at dommeren havde foreholdt hende den afleverede tegnebog og spurgt, om hun kendte den, erklærede hun, at hendes afdøde mand havde haft en lignende tegnebog, som han havde haft liggende i en cigarkasse sammen med sine kraver, og at hun jævnligt havde set den, når hun lagde kraverne ned i æsken. Hun havde også af og til set, at hendes mand havde taget tegnebogen frem af æsken og lukket den op, og hun erindrede, at hendes mands tegnebog havde samme indretning som den i retten.
Hun vidste ikke, om hendes mand havde haft penge liggende i tegnebogen, men det kunne godt være, at han havde haft sådanne liggende, idet han i marts måned havde fået forsikring udbetalt for 2 heste, som var døde for ham, medens han kun havde købt 1 hest i stedet og derfor vel måtte have haft penge tilovers.

Efter at dommeren havde foreholdt hende de 2 beskrevne sider, der fandtes i tegnebogen og spurgt hende, om det var hendes mands skrift, erklærede hun, at hun aldrig havde set sin mands skrift, og han altid havde ladet hende skrive, når der skulle skrives noget.

Efter at dommeren havde foreholdt hende et i tegnebogen med blyant optegnet bevis sålydende: ” 1880 den 8. maj kom jeg til Kalø ”, erklærede hustruen, at denne bemærkning nok kunne have haft hentydning til hendes mand, idet de var blevet gift den 7. maj, og han dagen efter var kommet kørende med alt sit til gården.
Hun forklarede yderligere, at hendes mand midt i marts måned havde overtaget forpagtningen af gården, som tilhørte Baroniet Guldborgland, efter hendes fader Peder Arildsen.
Besætning og redskaber havde tilhørt hendes mand, og at det var af ham forsikret i Wibolts brandkasse, men hun vidste ikke for hvilken sum.
Hendes mand havde haft 3 heste, 5 køer, 1 kalv på 1 år, 6 får og 30 høns, som alle brændte, hun troede, at 3 af køerne var med kalv, men er dog ikke sikker på at det var 3, idet det måske kun var 2.

Efter at dommeren havde opfordret hende til at forklare, hvorledes det var gået forud for branden, forklarede hun, at efter hendes mand den 30. april om aftenen omtrent kl. 19 var redet til sin stedfader, og efter at hun og pigen var gået til sengs hen ad kl. 21, var vågnet op ved at hendes mand kom hjem, han havde sagt, klokken var 22, og at den ene af køerne var ved at skulle have kalv, hun sagde da, at hun skulle lige klædes på, men hendes mand svarede hende, at hendes far, der lå i samme stue, skulle hjælpe ham. Hvorpå hun vækkede sin far, der straks stod op, da han hørte, at en af køerne skulle have kalv og tog tøj på for at hjælpe hendes mand. Hendes mand og far forlod derpå sammen soveværelset, hun blev liggende i sin seng.

Ikke ret længe efter hørte hun et langt skrig, det lød som om en var kommet til skade, og hun tænkte på, om en af hestene i stalden kunne have sparket hendes mand eller hendes far, hun stod straks op og kaldte på pigen, idet hun sagde, at hun skulle stå op og hjælpe til, da der var en ko, som skulle have kalv.
På dommerens forespørgsel om hvorfor hun ikke i anledning af skriget havde sagt til pigen, at hun skulle gå over for at se, hvad der var sket, forklarede hun, at hun selv ville gå over for at se, hvad der var sket, men hendes mand, inden hun have fået tøjet på, var kommet ind og sagt til pigen, at hun skulle sætte noget vand over ilden. Hvorpå han atter gik sin vej.
På dommerens forespørgsel om hvorfor hun ikke havde spurgt sin mand om, hvad det var for et langt skrig, hun havde hørt, erklærede hun, at det ikke var faldet hende ind.
Hun forklarede yderligere, at hun kort efter hendes mand var gået ud, medens hun var ved at klæde sig på for at gå over i stalden til de andre, havde hørt en knagen og et brag. Det lød, ligesom det kom fra skorstenen, men lige efter havde hun set et stærkt lys gennem vinduerne, som vendte ud mod gården, hun blev da klar over, der var ild i gården, hun løb da ud i køkkenet og derefter ud i haven.

På dommerens forespørgsel om hvorvidt hun vidste, om hendes mand havde taget nogen lygte med, da han gik ud sammen med hendes far, og i så fald hvad der havde været i lygten, forklarede hun, at hendes mand havde tændt en lygte, før han gik ud, og der var et tællelys i den, hvorpå hun tilføjede, at han ikke havde haft lygten med sig, da han kom tilbage og bad om at få varmet vand.
Hun bemærkede også, at hun ikke på skriget havde kunne høre, hvem det var, der havde skreget.
Hun forklarede, at hendes mand og hendes far ikke kom videre godt ud af det sammen, men det var blevet bedre, efter at hendes broder i marts måned var rejst hjemmefra.
Hun erkender, at de engang for nogle år tilbage havde været oppe at slås, og at hendes far havde revet hendes mands øre til blods, medens hendes mand for at klare sig havde grebet hendes far om halsen, hendes far var den stærkeste af de to.
Hendes mand havde flere gange talt om at hænge sig, fordi han ikke kunne komme tilrette med hendes far, og han var også bange for ikke kunne klare sig med gården.

Efter af dommeren havde foreholdt hende de punkter, hun havde afgivet forklaringer på i dag, ikke stemte med dem, hun havde afgivet den 1. maj om morgenen, fastholdt hun, at den af hende i dag afgivne forklaring var korrekt, idet hun bemærkede, at når hun om morgenen efter branden havde forklaret noget, som ikke stemte med, hvad hun i dag havde forklaret, skyldtes det den forvirring og uro, som havde været efter branden, idet hun ikke i den tilstand hun var i, havde kunnet huske at forklare alt, hvad der var sket den nat.

Derefter fremstod forhenværende gårdforpagter Peder Arildsen af Kalø.
Han forklarede, at han natten mellem den 30. april og 1. maj var blevet vækket af sin svigersøn, og at denne havde sagt, at der var en ko, som skulle have kalv og bedt ham om at komme og hjælpe ham, han havde da taget tøj på og var gået ud sammen med sin svigersøn.
Han huskede ikke, om de havde haft en lygte med, men hvis de havde haft en sådan, var det en med tællelys, idet de i stalden kun havde en lygte og i den var der tællelys.

Han erindrede, at han fulgte med sin svigersøn ud i stalden, men påstår, at han derefter ikke husker andet end, at hans svigersøn havde slået ham med flere voldsomme slag i hovedet både i øjet og på siden af hovedet samt oven i hovedet, men han husker ikke hvilket slag, han fik først, og han ved ikke, hvad hans svigersøn slog ham med.
Han husker, at han efter slagene tumlede imod et tov i stalden, hvorimod han ikke tror, at han tumlede om og blev liggende, men han derimod så hurtigt han kunne, styrtede ud af stalden og ud på møddingen.
Det forekom ham, som om der var ild i stalden, da han fik slagene i hovedet, og det forekom ham også, som om der allerede, straks da han forlod stalden med sin svigersøn, var røg i denne.
På dommerens forespørgsel om hvorfor han da ikke, hvis han havde mærket, der var ild i stalden, straks var løbet tilbage og kaldt på sin datter og tjenestepigen, erklærede han, at han antager, at han i samme øjeblik han kom ud i stalden eller straks efter, må have fået slagene.
Han kan ikke forklare, hvorledes han har fået hænderne forbrændt.
Han forklarede yderligere, at han havde afstået sin forpagtning til sin svigersøn mod en aftægt af 120 kr. årligt samt kost og ophold for livstid, samt at han ikke havde ejet andet end 350 kr. og en kiste med gangklæder, men såvel kisten som pengene var brændt, medens der var fundet en guldtyvekrone mellem ruinerne.
Han forklarede endeligt, at hans fulde navn var Peder Arildsen, og at han var født i Pommerstofte i Radsted sogn den 29. juli 1821, samt at han hele sit liv har levet i Radsted og Tårs sogne, samt at han aldrig er straffet.

Derefter fremstod husmand Knud Christensen af Tårs.
Han forklarede, at han den 1. maj om morgenen under eftersøgningen af Hans Nielsens lig, som han antog begravet under ruinerne, havde fundet Hans Nielsen liggende skjult under ruinerne af et sammenstyrtet skurtag, han er sikker på, at liget fandtes liggende i dette skur dækket af skillemuren mellem skuret og loen.

Derefter fremstod tjenestepigen Emma Frederikke Frederiksen.
Hun forklarede, at hun flere gange havde hørt Hans Nielsen tale om at hænge sig, hun bemærkede også, at hun havde grund til at antage, at Hans Nielsen og hustru havde levet lykkeligt sammen i den tid, hvor hun har tjent dem, nemlig siden november 1890.

Derefter fremstod enken på ny.
Efter at dommeren havde spurgt hende, hvor lang tid der var gået, fra det øjeblik hendes mand og hendes far forlod sovekammeret, og til hun hørte skriget, forklarede hun, at hun antager, at det godt kan have taget en tid af komme i tøjet og ud fra sovekammeret og til pigen i køkkenet.
Hun forklarede også, at hendes far ikke til hende havde ytret noget om, at hendes mand havde overfaldet og slået ham, da gården brændte af, men hun af flere havde hørt, at han har fortalt andre det.
Hun vidste ikke af, at der havde været nogen uenighed mellem hendes mand og hendes far, siden hendes broder rejste, og gården blev overtaget af hendes mand midt i marts dette år, men hendes mand havde fortalt, den sidste dag han levede, om eftermiddagen, at hendes far og broder havde ruineret gården.

Derefter fremstod Peder Arildsen på ny.

Efter at dommeren indtrængende havde formanet ham til at forklare om hvad der skete mellem hans svigersøn og ham natten mellem den 30. april og 1. maj.
Han gentog forklaringen og fastholdt, at han ikke var i stand til at erindre andet, han tilføjede dog, at han husker han havde skreget, da hans svigersøn havde tilføjet ham slagene i hovedet.
Efter at dommeren havde foreholdt ham, at hans datter havde forklaret, at hun havde hørt et langsomt skrig, og det måtte være ham, der havde udstødt skriget, samt at der fra hun hørte skriget, til han kom ud af stalddøren, måtte være hengået mellem et kvarter og en halv time, erklærede han, at han ikke forstod, at der kunne være hengået så lang tid.
Han mener, at han trods slagene beholdt sin bevidsthed og antager, at han, straks efter at have fået slagene, var flygtet ud af stalden.
Han tror ikke, at han er tumlet om og blevet liggende efter slagene.
Forhørene udsat.

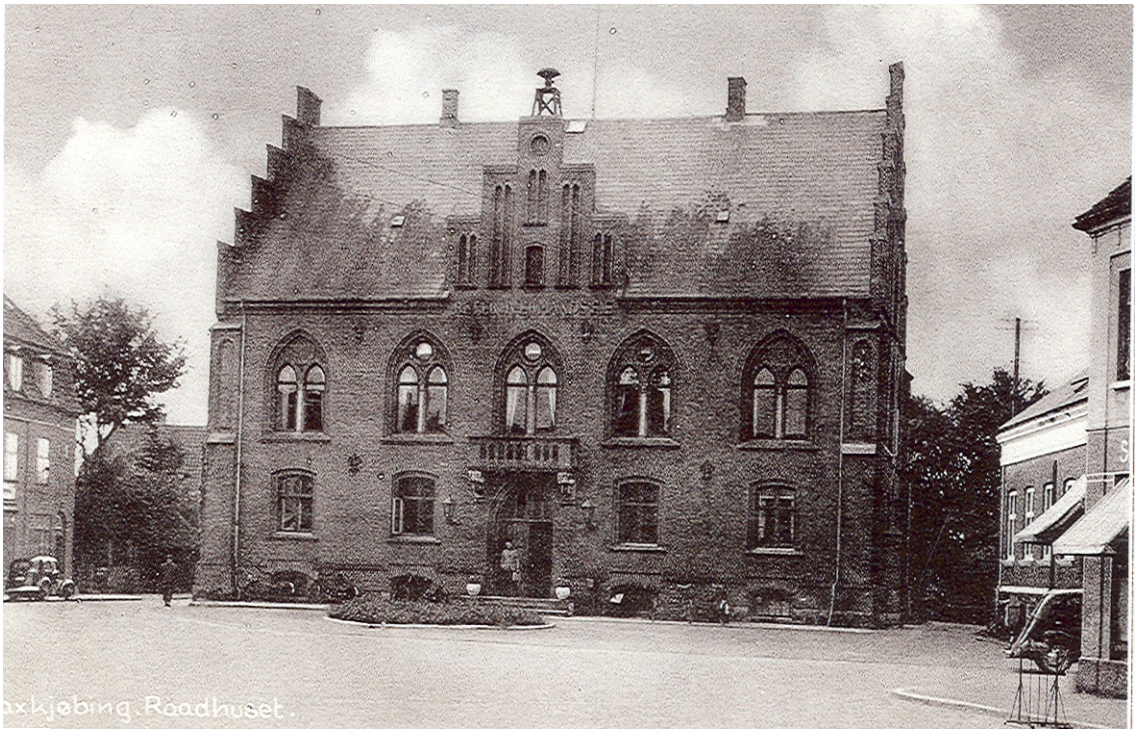

Rådhus og Retten i Sakskøbing.

RETTEN I SAKSKØBING
DEN 6. MAJ 1891

Forhørene fortsat.
For retten fremstod skomager Rasmus Andersen af Kalø.
Han forklarede, at han boede lige overfor Hans Nielsens gård og kendte gårdens indretning nøje i enhver henseende.

Hans Nielsen og hustru samt svigerfaderens soveværelse var beliggende i gårdens stuehus ud mod vejen, bag soveværelset lå dagligstuen, hvis vinduer vendte ud mod gården. Fra soveværelset kunne man, når døren mellem dette og dagligstuen stod åben, se ud i gården, for at komme fra soveværelset og dagligstuen over til stalden gik man fra dagligstuen gennem en lille forstue ud i gården og derfra ind i stalden til venstre.
Når man fra den dør, der fra gården og derfra ind i stalden, trådte ind i denne, havde man hestene stående til venstre og køerne til højre, medens man, når man gik frem imellem dem, kom til en dør, der fra stalden førte ud til møddingen.

Rasmus Andersen var til stede, da husmand Knud Christensen og nogle andre fandt liget af Hans Nielsen.
Liget fandtes liggende, hvor der havde stået et bindingsværks halvtagsskur, det lå begravet under disse ruiner, der var ingen dør imellem nævnte skur og ladebygningen, hvorimod skuret stod i forbindelse med 2 døre, en i hver ende af skuret, der benyttedes til grisesti men havde ikke været benyttet i længere tid, da der ikke i den sidste måneds tid, havde været grise på gården.
Han kendte nøje samtlige køer på gården og havde set dem efter branden.
Ingen af disse havde kælvet aftenen eller natten før branden, hvorimod den ene var nærved at skulle kælve, han havde set den pågældende ko efter branden, og så den endnu ikke havde kælvet, hvorimod kalven faldt fra den, da man ved rydningen skulle flytte den.
Han forklarede, at det anmeldte halvtagsskur, havde været hen imod 3½ alen højt på det højeste, og at taget havde hvilet på lægter, der med den ene ende havde hvilet på laden, den anden havde hvilet på væggen mod skuret.
Han havde ikke set noget til Hans Nielsen, efter at han var blevet vækket og var ilet over til brandstedet.
Da vidnet begærede erstatning, for det, som dets nærværelse i retten havde forvoldt, og retten skønnede, at vidnet ved fraværelse fra hjemmet havde lidt indtægtstab, og der efter vidnets hele økonomiske stilling var føje til at yde ham erstatning herfor, tilstod man ham en godtgørelse af 2 kr., idet mødet i retten havde medført et tidsspild af over 4 timer.

Vidnet fratrådt.

Derefter fremstod gårdmand Lars Jørgensen Kochs hustru Karen Marie Olsen.
Hun forklarede, at hun var moder til afdøde.
Hendes søn var om aftenen den 30. april kommet ridende over til hende for at bede hende om at overlade ham noget såkorn, da hans svigerfader Peder Arildsen havde solgt al sæden og taget pengene derfor, forinden han afstod forpagtningen til ham.
Hans Nielsen havde i den sidste tid været noget tung i sindet herover og ofte beklaget sig over, hvordan hans svigerfader Peder Arildsen har behandlet ham.
Da hun havde spurgt sin søn, om han ikke var ridende over på den hest, han havde lånt af hende, havde han sagt ja, men han ville lade hesten blive stående et par dage, da hans jord ikke var tjenlig til såning i disse dage, da den var våd, og da han ikke havde noget foder til hesten.
Hun forklarede, at hun havde set den før omtalte tegnebog med penge, som hendes plejesøn Niels Pedersen havde fundet i kommodeskuffen i storstuen i hendes mands

gård, men hun vidste ikke af, om hendes søn havde haft sådan en tegnebog, og tilføjede at hun ikke kendte sin søns håndskrift.
Hendes mand havde i de sidste 3 år til stadighed været sengeliggende og ikke taget sig af noget og ikke ønsket af tale med fremmede, hvorfor Hans Nielsen havde henvendt sig til hende, da han kom for at bede om lån af såkorn.
Hun havde det indtryk, at hendes søn og svigerdatter havde levet godt sammen, hendes søn havde altid føjet sig efter hende, der altid havde været meget svagelig.

Forhørene udsat.

RETTEN I SAKSKØBING
DEN 13. MAJ 1891

For retten fremstod enken Birthe Johanne Arildsen.
Efter at dommeren havde foreholdt hende de 15 stk. 2 kroners stykker, som var fundet under ruinerne i forstuen, om hvor de havde sin plads i forstuen, erklærede hun, at der i forstuen hang noget gammelt tøj i reglen hendes mands og faders tøj, men i storstuen hang deres gode tøj.
Dommeren spurgte, om hendes mand havde haft den frakke på, da han var redet over til sin moder, det erklærede hun ikke at være i stand til at udtale sig om, hvorimod hun husker at han havde frakken på, da han gik med hendes far over i stalden.
Dommeren spurgte om hun vidste, om hendes far havde haft en større sum penge liggende, og hvor han havde haft dem liggende, hun forklarede, at hendes far ofte havde fortalt hende, at han havde en større sum penge liggende i sin kiste, men hun vidste ikke hvor meget, han havde haft liggende i storstuen.

For retten fremstod Peder Arildsen.
Dommeren spurgte, om han vidste, hvem de omtalte penge tilhørte, han fortalte, at det ikke var hans, han havde kun haft en 100 kr. seddel, 2 tyvekroner i guld og nogle 10 kronesedler, vistnok 350 kr., som havde ligget i hans kiste, som stod i storstuen.
Han kunne ikke tro andet, end at det var hans svigersøn, som havde slået ham, da det var denne, der ville have ham med ud i stalden.
Han havde ikke stået i noget videre godt forhold til sin svigersøn, men han havde ikke haft nogen grund til at tro, at denne havde villet ham til livs og havde ej heller troet, at han havde turdet angribe ham, da svigersønnen var lille og ingen kræfter havde.

Forhørene udsat.

RETTEN I SAKSKØBING
DEN 27-05-1891

For retten fremstod Peder Arildsen igen.

Peder Arildsen forklarede retten, at forholdet mellem ham og hans svigersøn i den senere tid og navnlig efter at hans søn i marts måned havde forladt gården, og hans svigersøn havde fået forpagtningen, at det havde været jævnt godt.
Han vidste kun, at hans svigersøn havde været misfornøjet med, at han havde solgt en kvie, som hans svigersøn mente skulle følge gården, men Peder Arildsen havde dog ikke troet, at der heraf var opstået nogen uvilje imod ham.
Hans svigersøn havde ikke talt med ham selv om, at han var vred derover, men havde kun ytret det til andre, således til sin hustru fra hvem det var kommet ham for øre.

Forhørene udsat.

RETTEN I SAKSKØBING
DEN 1. JUNI 1891

For retten fremstod ungkarl Mads Nielsen, han forklarede, at han var broder til den afdøde, og at denne i begyndelsen af marts, da han skulle overtage forpagtningen af gården, havde bedt ham om at låne 200 kr. til at betale afgifterne af gården med i maj måned.
Broderen Mads Nielsen havde lovet at låne ham pengene, og i den anledning havde han hævet dem i Sparekassen og tilbudt broderen dem.
Men broderen havde aldrig fået pengene, for da han blev dem tilbudt, havde han bedt ham beholde dem, da broderen ikke havde noget at have dem i.
Dette var omtrent en måned før, broderens gård brændte.

AFSLUTNING AF RETSSAGEN

I Tårs kirkebog 1814 - 1891 står følgende:

Hans Nielsen, 49 år, gift gårdforpagter i Kalø, født 19-06 1842 i Tårs, faderen gårdmand Niels Mortensen Koch.
Død 30-04-1891, begravet 06-05-1891 i Tårs kirke.

Hans Nielsens lig blev fundet i ruinerne af den nedbrændte gård.
På liget fandtes nakkebenet tilbagebøjet ned ad halsen, denne stilling af nakkebenet formodes fremkaldt ved et slag i baghovedet, som formentlig er gået forud for forbrændingen.

Hans svigerfar Peder Arildsen blev mistænkt for mordet.
Han tog sit liv dagen før, han skulle i et nyt forhør om svigersønnens død.
Peder Arildsen blev fundet hængt i gårdmand Fr. Hansen Arildsens tærskelo.

Peder Arildsen, enkemand, fhv. gårdforpagter i Kalø.
Død 20-06-1891, begravet 23-06-1891.

Enken Birthe Johanne Nielsen, født Arildsen, død 03-07-1895, begravet 06-07-1895 i Tårs kirke.
Enken boede til leje hos husmand Lars Hansen i Tårs by, hun var født i Tårs sogn den 21-11-1857, forældre var gårdmand Peder Arildsen og hustru Ane Hansdatter i Kalø.
Hun var enke efter gårdmand Hans Nielsen i Kalø, mandens gård i Kalø sidste fælles bolig, 37 år gammel.

Tårs Kirke.

**SKIFTEPROTOKOL VEDRØRENDE
BOET EFTER GÅRDFORPAGTER
HANS NIELSEN I KALØ.**

Afdødes enke, Birthe Johanne Arildsen, oplyste til skifteretten, at hun antog, at hun var frugtsommelig med sin afdøde mand, hvorfor hun begærede skifterettens samtykke til at boet måtte henstå uopgjort, indtil det viste sig, om hun skulle føde et barn eller ikke.

Enken bemærkede desuden, at alt hvad der tilhører hendes og afdødes mand fællesbo var brændt ved den 30. april overgåede ildebrand, og at der kun fandtes en kontant beholdning af 230 kr., der er afleveret til skifteretten.

Enken troede dog, at hendes afdøde mand havde nogle penge indestående i en sparekasse, men hvor mange det var, vidste hun ikke, ligesom hun heller ikke vidste, om hendes mand havde hævet beløbet.

Enken så sig ude af stand til at opgive, hvor stor gælden var, og hun turde derfor ikke påtage sig gældsansvaret, forinden hun havde erholdt nærmere oplysninger.
Af hensyn til foranstående blev boet udsat.

År 1891 den 12. september, blev Musse Herreds Skifteret sat på Herredskontoret i Sakskøbing og styret af skifteforvalter og skriver i overværelse af vidner, hvor der foretages

Skiftesamling vedrørende gårdforpagter i Kalø
Hans Nielsens dødsbo.

Skifteforvalteren bemærkede, at boet under 5. august var registreret og vurderet til i alt 247 kr.
Samt at han havde erholdt meddelelse fra formanden for assuranceselskabet, som nægter at udbetale nogen erstatning i boet.

Afdødes enke Birthe Johanne Arildsen af Kalø mødte og bemærkede, at hun nu var overbevist om, at hun ikke var frugtsommelig.
Efter tilsigelse mødte afdødes broder Mads Nielsen af Tårs og husmand Peder Hansen af Tårs, der er gift med afdødes søster Marie Nielsdatter, hvilke to personer tillige med afdødes enke, og afdødes moder Karen Marie Olsdatter, gift med gårdmand Lars Koch i Tårs, er eneste og myndige arvinger.

Ungkarl Mads Nielsen bemærkede, at hans stedfader, gårdmand Lars Koch i Tårs, ved sygdom var forhindret fra at give møde og han nægtede at give nogen fuldmagt til at møde på sine vegne.

De mødte ville ikke vedgå arv og gæld, hvorfor skifteretten besluttede at udstede proklama i boet, og af hensyn til, at de personer, der har boets effekter i deres værge, har fremsendt begæring til skifteretten, om at bortflytte samme, så skifteretten besluttede at der skulle afholdes auktion snarest muligt, hvor de få effekter der forefindes skulle sælges.

Skifteretten i Sakskøbing den 12. september 1891.

Kilder:
Tårs Kirkebog 1891-1907
Sakskøbing Rådstueprotokol 1890-1900
Sakskøbing Skifteprotokol 1890-1910
Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv.

ENGLANDSKRIGEN 1807-1814.
SAKSKØBING – NYSTED.

af
Bo Christiansen.

Ved Guldborg opførtes omkring år 1808 en kystskanse til bevogtning af indsejlingen til Guldborgsund mod Nykøbing F.
Pælespærringen i sundet kan måske også stamme fra den tid, om den da ikke er ældre.

Kystskansen havde 4 stk. 12 punds kanoner og en besætning på 125 mand, der boede i stråhytter i skovkanten.
Indenfor skansens volde og dybe grave fandtes i volden et hus til vagten. Der er fundet adskillige gamle kanonkugler ved anlægget og i søen ud for dette anlæg.
På Lokalhistorisk Arkiv i Sakskøbing har vi en sådan kugle.

Skansen ved Guldborg, lavet under Englandskrigen.

Kære læser nu er du nok nysgerrig for at vide, hvad forhistorien er til opførelsen af denne befæstning, derfor vil jeg nu fortælle den lidt indviklede historie om, hvordan Danmark kom ind i den for Danmark ulyksalige krig mod England.

I 1700 tallet havde Danmarks udenrigspolitik været baseret på at opretholde en neutralitetspolitik, hvis princip var frit skib, fri ladning og neutrale konvojers ukrænkelighed.

I 1800 var Danmark med 2,5 mill. indbyggere en småstat trods sin udstrækning, som var det egentlige Danmark, Hertugdømmerne, Norge, Grønland, Island plus de oversøiske kolonier, vi havde en relativ stor flåde, dog kun en 1/10 af Englands.

Flåden var en forudsætning for, at vi kunne fastholde vore landområder og især forbindelsen til vore kolonier, men det allervigtigste var, at vi kunne opretholde vores neutralitetspolitik, men netop det var blevet vanskeligt, da der var blevet etableret 2 forbund, der ene af Frankrig og Rusland, det andet af England og Prøjsen.
Da England ikke ville acceptere væbnet neutralitet, det vil sige, at danske skibe med våbenmagt kunne hindre englænderne at gå om bord og kontrollere ladningen, måtte Danmark vælge side, men et brud med Rusland kunne betyde, at Sverige ville forsøge at tage Norge, og et brud med Napoleon kunne betyde, at Prøjsen kunne finde på at tage Hertugdømmerne.
Derfor valgte Danmark i den uhyre vanskelige stilling at fastholde alliancen med Frankrig og Rusland og dermed overhøre Englands interesser.

Det medførte da også, at den Engelske flåde i april 1801 stævnede mod København med det berømte slag på Reden som følge, da slaget havde varet i 3½ time, og det danske forsvar var alvorligt trængt, blev der forhandlet om våbenstilstand, idet Nelson sendte en forhandler i land, som meddelte, at hvis skydningen ikke blev indstillet, ville han brænde de erobrede fartøjer med deres mandskab ombord, for øvrigt kunne Nelson under forhandlingerne også true med at bombardere København.

Under forhandlingerne blev det meddelt at den russiske Zar var blevet dræbt ved et attentat, hermed faldt den danske politik sammen som et korthus.

Allerede i juni 1801 kunne den nye Zar undertegne en konvention med England, hvori han udtrykkelig gav afkald på principperne om frit skib, fri ladning og om neutrale konvojers ukrænkelighed.
Straks efter forlangte Rusland, som den eneste magt, der kunne garantere Danmark og Norge, at Danmark tiltrådte den engelsk-russiske konvention.
Og England gjorde det til et vilkår for tilbagegivelsen af de mange opbragte danske handelsskibe og de besatte danske kolonier, at Danmark skrev under.
Danmark var magtesløs, og i oktober 1801 kapitulerede kronprins Frederik betingelsesløst.

Den politiske ledelse i Danmark havde taget ved lære af begivenhederne i 1801.
Frem til 1807 førte man en forsigtig defensiv neutralitetspolitik, især var regeringen indstillet på at undgå alt, hvad der kunne udfordre Storbritannien.
Da fjendtlighederne mellem Frankrig og Storbritannien blev genoptaget i maj 1803, blev den danske gesandt i London instrueret om at underrette den britiske regering om, at den danske regering netop havde udsendt en forordning, der skulle standse misbrug af den neutrale skibsfart.
Denne politik blev faktisk anerkendt, og årene frem til 1805 var forholdsvis rolige, men der var naturligvis stor ængstelse for, hvad fremtiden ville bringe.

KYSTMILITSEN PÅ LOLLAND-FALSTER.

Under 1. juni 1805 gives der regler om kystmilitsen på Lolland-Falster.
Lolland inddeles i 9 forstandrier og Falster i 5.

Hidtil havde alt hvilet på frivillighed, men ved forordningen af 26. februar 1808 angående kystmilitsens indretning i Danmark skete der afgørende brud herpå.
Den hidtidige praksis måtte have en noget uens karakter, og det var derfor naturligt at søge kystens bevogtning og forsvar overalt i landet ordnet på en og samme måde.

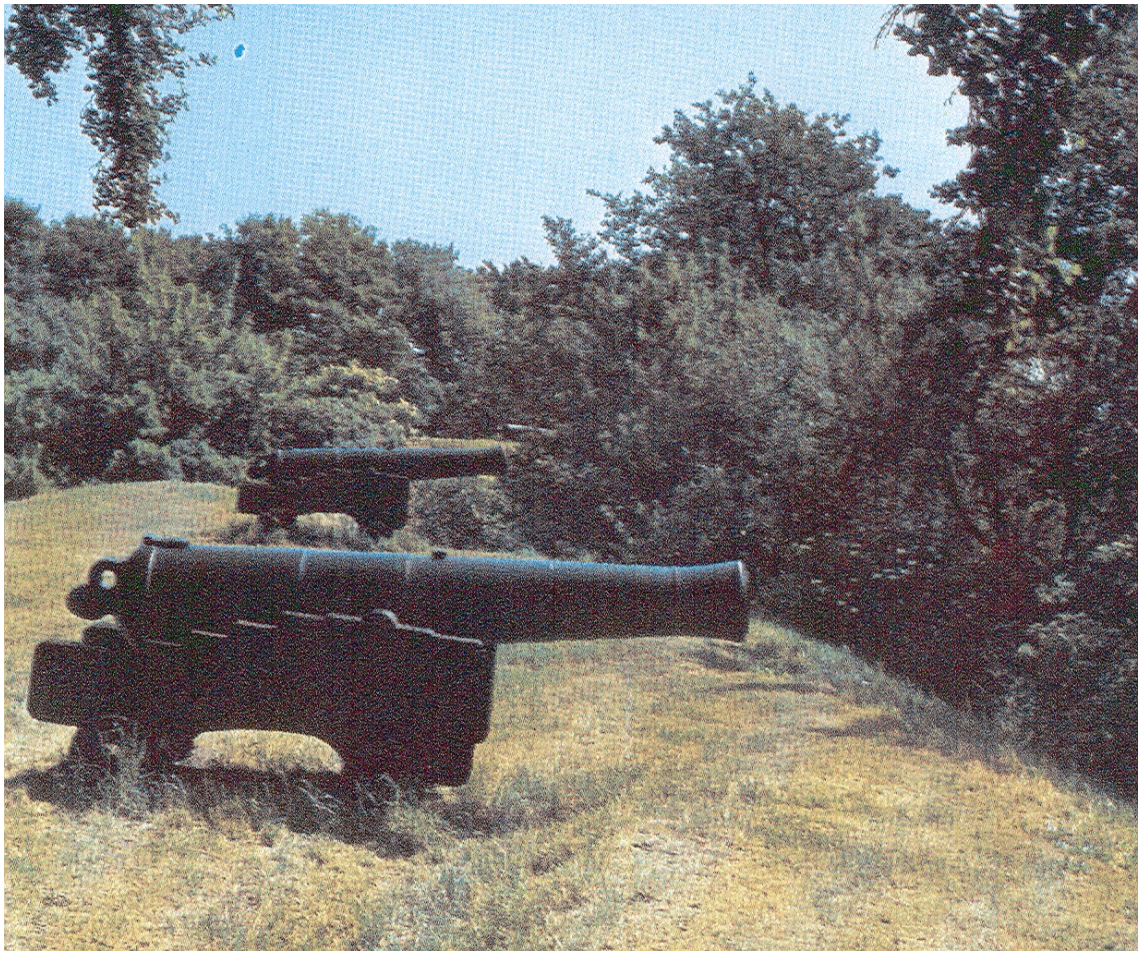

12 punds kanoner ved Skansen.

Der tilsigtes i krigstid at afværge plyndringer ved strandkanten og at beskytte egne arnesteder mod sådan fjendtlige overraskelser, som kunne udføres forinden, det blev krigsfolkene i nærheden muligt at komme til hjælp.
Der var derfor nødvendigt, at alle landboer ved havet og fjordene straks fra strandkanten og hen ved 2 mil ind i landet stod i forbindelse.
Derfor skulle amtmændene straks fastsætte grænserne for hvert distrikt og derved følge den almindelige sogneinddeling således, at hvor 2/3 af et sogn ligger indenfor de bestemte 2 mils afstand fra kysterne, skal sognet indgå i kystmilitsen, i modsat fald afgår sognet.

Tjenestepligtig er enhver våbendygtig mand fra 20-50 år, som bor eller opholder sig i et distrikt og er eller har været tjenstpligtig uden undtagelse, såfremt han ikke hører til et militært korps eller andensteds er i kongens eller statens tjeneste.

Endvidere er alle personer, som forordningen af 15. februar 1808 omhandler pligtige til tjeneste, yderligere gjaldt pligten alle fremmede i distriktet, som havde opholdstilladelse og ernæret sig ved bondehåndtering eller fiskeri, uagtet de ikke i andre henseender var tjenestepligtige.

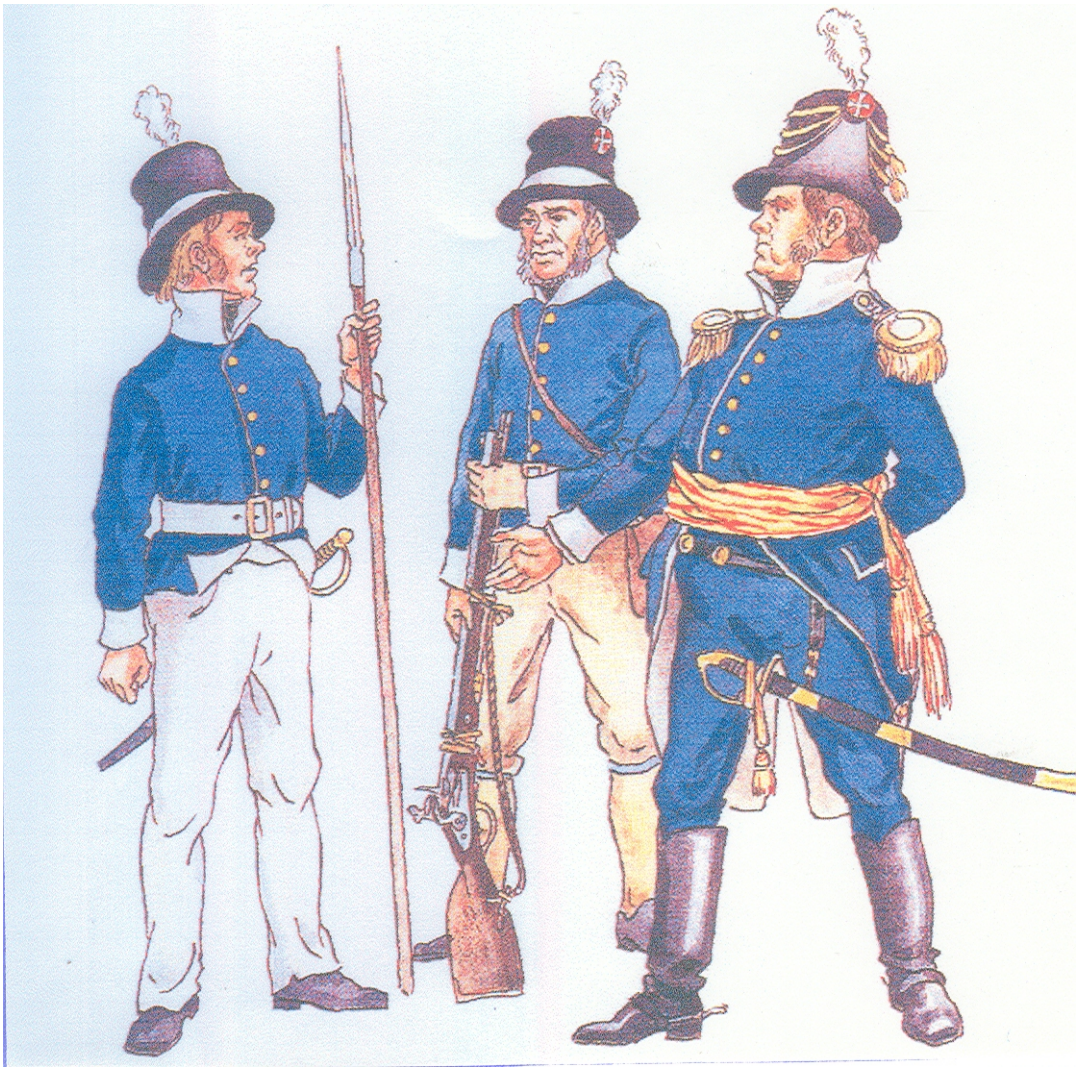

Soldater fra Kystmilitsen.

Alt mandskab skulle møde hos sognepræsten eller sognefogeden for at blive tilført rullerne.
Enhver skulle straks forsynes med våben, hvortil ikke blot henregnes geværer og sabler, men også bådshager, knipler og høtyve.
Kongen lovede tillige hvert amt et antal piqvar eller spyd til opbevaring på bekvemme steder.

Den 21. maj 1808 påbød kongen mørklægning ved de danske kyster: ” Det forbydes, at alle huse eller gårde, der har vinduer, der vender ud mod strandkanten og kan ses fra fjendtlige skibe, har lys i vinduerne om aftenen eller natten, og i fald skal de have skodder eller forhæng for vinduerne”.

Engelske skibe skulle ikke have mulighed for at tage landkending under sejlads i dansk-norske farvande, man slukkede også fyrtårnene.
For at hindre fjendtlig landgang befæstedes kysterne på alle strategiske punkter.
Der blev opkastes skanser ved fjordmundinger og overfartssteder, ved havne og småøer.
Befæstningsværkerne var fortrinsvis bemandet med regulære soldater, men til bevogtning af kyststrækningerne mellem dem oprettedes en milits bestående af alle våbenføre, der bor ved havet og fjordene i en afstand af indtil 3 mil fra strandkanten.
Kystmilitsen afløste landeværnet, der var blevet opløst efter fiaskoen ved det såkaldte Træskoslag ved Køge.

På bestemte afstande af kysten var der oprettet vagtposter, der skulle passe på dag og nat. Vagtstuen var en hytte bygget af stænger og græstørv med en lille åbning til dør.
Ved siden af var oprejst en vippe, og dernæst havde de en cylinderformet gryde af tykt jernblik.
Når fjenden truede med at gøre landgang på et punkt af kysten om natten, skulle den nærmeste vagtpost fylde gryden med halm, den skulle da tændes, og gryden derpå sættes på vippen og hejses til vejrs, dette signal skulle så i en fart gentages af alle vagtposterne, for at hele kystmilitsen kunne blive samlet.

Hjemmelavet våben, en flintbøsse monteret på trillebør.

Det var ingen frygtindgydende styrke englænderne ville møde, hvis de gik i land. Deres våben var som før beskrevet: En pigkæp, en stang med hjemmesmedet spyd på enden, og hvem der ikke kunne blive så godt væbnet måtte tage en fork.

For at få befalingsmænd ophævedes værnepligtfriheden for distriktets bosatte jordegodsejere og andre landmænd, der jo i almindelighed var fritaget for værnepligten, disse forpligtedes til at påtage sig posten som befalingsmand og underbefalingsmand. Landet blev inddelt i distrikter, og Lolland fik øernes fjerde til syvende distrikt.

For at kunne betale for kystmilitsen blev der ved skrivelse af 27. oktober 1808 meddelt rentekammeret, at de forbundne udgifter forskudsvis udredtes af den kongelige kasse, der fik det udlagte refunderet ved at opkræve afgifter på alt uprivilegeret eller privilegeret ager, eng samt skov og mølleskyld hartkorn i Danmark, af hvad nævnes kan, i 14 på hinanden følgende år fra 1. januar 1808 årlig skulle behæftes med en afgift på 48 skilling pr. td. ager og eng og 24 skilling pr. td. skov og mølleskyld.

Fra 5. distrikt (fra Sakskøbing om den nordlige kyst vest på) indsender i juni måned underbefalingsmand Niels Hansen, Hunseby skov indberetning om, at Jens Møss, Christoffer Clausen, Ditlev Holstensen, Hans Andersen, Lars Jørgensen, Hendrik Nielsen, Peter Frederiksen, Anders Rasmussen, Jørgen Steen, Christen Pedersen og Jens Hansen er udeblevet fra søndags eksercits.
Indberetningen sendes til major Octavius Oldeland, som er øverste militære overbefalingsmand for 5. distrikt, der havde kvarter i Bandholm.
Andre skaffede sig dog lovligt forfald, således har distriktslægen Chr. Schou i Sakskøbing haft stort rykind af svagelige mænd, mange lægeerklæringer udstedt i årene 1810-1811 fortæller os om, hvilke lidelser der er tale om, nogle enkelte attester gengives her: arbejder på Krenkerup Frederik Præst, Våbensted, fritages for tjeneste på grund af gigtsmerter, røgter Hans Hansen, Våbensted præstegård, fordi han har dobbelt brok, Hans Jørgensen af Krårup har feber, gårdmand Mads Caspersen i Hunseby har betydelig brok.

Oberstløjtnant Wichfeld på Engestofte har også et distrikt med mødested ved Hejrede sø.

Jægerkompagniet af 3. Jyske infanteriregiment blev fra 14. maj 1813 forlagt til Maribo, efter at der fra hovedkvarteret i København var indløbet efterretning fra Sverige om, at når krigen begynder skal Holsten og øerne angribes, hvorfor den største agtpågivenhed indskærpes.
Ansvarlig for kysten ved Sakskøbing og Guldborgland var major Oldeland og major Weber.
Der nævnes en del navne på mandskab, her kommer en del navne: Kystbefalingsmand Anthon fra Knuthenborg, underbefalingsmand gårdmand Niels Hansen, Hunseby, gårdmand Lars Olsen, Skelstrup, skovfoged ved Engestofte Christen Olsen og selvejer Ole Rasmussen Trudstolpe.
Der bliver også indberettet mange for udeblivelse: indsidder Jørgen Madsen fra Skovby og gårdmand Michel fra Aalstrup har sendte to drenge på 15 og 17 år, Henning Madsen fra Forneby var beordret som underofficer til at undersøge vagten kl. 6 om morgenen, men kl. 2 om eftermiddagen havde han endnu ikke været der, Jørgen Jensen, Våbensted

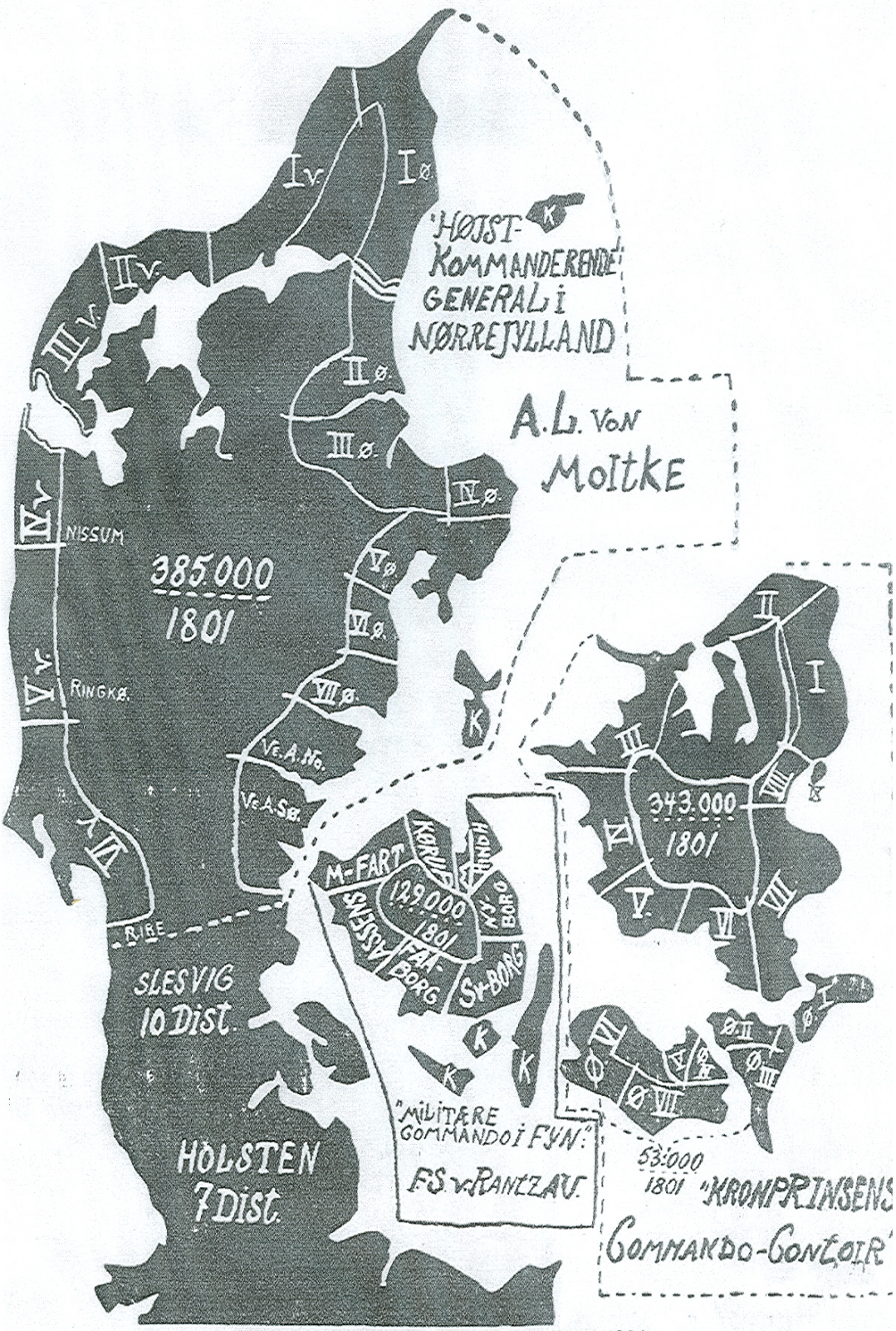

Kort over Kystmilicens Fordeling 1801.

og Christen Ottosen, Våbensted, udeblev fra vagt 2. oktober, Jochum Holsten, Reersø, udeblev fra vagt 8. oktober, underofficer Rasmus Winther er afgået fra tropperne og har fået gård i Våbensted, vil selv ingen tjeneste gøre, Niels Hendriksen, fæster Lars Johansen, Engestofte, ingen af dem stiller til vagt.

Kommando befaling af 25. maj 1813 der bestemmer, at når fjendtlige skibe ligger i nærheden af kysten, skal kystbeboerne drive kreaturerne højere op i landet og således medvirke, at deres ejendom er sikret samt at forebygge, at fjenden ikke fristes ved synet af slige tillokkende objekter og gøre forsøg på i mulm og mørke at røve noget.
Den 13. maj 1813 kom der fra hovedkvarteret i København befaling om oprettelse af udkigsposter i kirketårnene, og der oprettedes en post i kirketårnet på 2 mand af kystmilitsen og en soldat fra Slesvigske Regiment Rytteri, tårnvagten skulle udtages af alle sognets beboere.

Ved armebefaling af 12. september 1813 forbydes det fiskerne at gå længere ud fra kysten, end at råb eller geværskud kan kalde dem tilbage.
Ligesom der ikke måtte drives fiskeri om natten.
For at letsindige mennesker ikke kunne signalere med fjenden, måtte kun militærpersoner og kystmilitsen opholde sig på bakker i en ½ mils afstand fra kysten, langs kysterne måtte ikke kastes med raketter eller afbrænde fyrværkeri.

DEN UDENRIGSPOLITISKE UDVIKLING EFTER 1805.

Efter beskrivelsen af kystmilitsen lokalt vender vi tilbage til udviklingen udenrigspolitisk efter 1805.
I 1806 blev den politiske situation for den danske stat forværret, idet Napoleon den 21. november proklamerede fastlandsspærringen, der skulle lukke hele det europæiske kontinent for britisk handel og søfart.
Det britiske svar af 7. januar 1807 forbød skibe fra neutrale lande at anløbe franske havne, og havne i lande, der var allieret med Frankrig, og hvor engelske skibe ikke havde adgang.
Samtidig skærpede Storbritannien sin blokade af kyststrækningerne og erklærede således hele forløbet fra Elben i nord til Brest i vest for blokaderamt.
Der var et alvorligt slag mod den omfattende danske søhandel.

OG KRIGEN KOM.

Ved freden i Tilsit den 7. juli blev Preussens landområde halveret, mens Rusland lovede at tiltræde fastlandsspærringen og tilsagde Frankrig til at tvinge de resterende neutrale lande at følge trop.
Man lagde pres på Portugal, og 6. august fik den danske gesandt i Paris stillet et ultimatum. Danmark skulle lukke grænserne for engelsk handel og erklære landet krig, et afslag var ensbetydende med krig med Frankrig.

Da den engelske udenrigsledelse havde fået vished for, hvad aftalerne i Tilsit ville indeholde, besluttede man at slå til overfor Danmark.
En særlig udsending F. J. Jackson præsenterede den danske regering for kravet om en alliance, som indebar, at den danske sømagt skulle stilles under britisk kommando. Eller at Danmark udleverede sin flåde til briterne som pant på sin fortsatte neutralitet. Det var uantagelige betingelser, som Danmark måtte afvise.
Den 13. august forlod Jackson hovedstaden og gik ombord i den engelske flåde, der allerede var ankommet til de danske farvande og havde indesluttet Sjælland.

Maleri fra Træskoslaget.

Reservisterne – landeværnet blev indkaldt. Den 28. august hørte man kanonskud mod sydvest. Fra den engelske belejringshær, der omsluttede hovedstaden, var 6000 mand under kommando af Arthur Wellesley, senere kendt som hertugen af Wellington, sendt

ind i landet og havde ved Køge slået landeværnet, der talte omkring 5000 mand under general Castenschiold.
Dette slag blev senere kaldt ” Træskoslaget ” fordi da det dårligt bevæbnede landeværn, hvor kun de færreste havde et brugbart gevær, men hovedsalig var bevæbnede med pigkæppe, hjemmelavede spyd eller en fork, stod overfor englænderne, smed bønderne træskoene og flygtede i panik helt ned til Lolland-Falster hvor mange af dem kom fra.
Ca. 100 landeværnssoldater blev dræbt og ca. 150 såret i slaget.
Englænderne, hvis tab beløb sig til ca. 50 døde og ca. 80 sårede, tog ca. 1.200 officerer og menige af landeværnet til fange.

I København fik man samlet i alt 13.000 forsvarere bestående af: Borgervæbning, studenterkorps og mange frivillige, de stod overfor en styrke på 30.000 veluddannede og krigsvante britiske tropper.
Det kom til de første træfninger, og bebyggelsen på ” Broerne ” blev brændt af.
Den 2. september forløb forholdsvis roligt, men lidt over klokken syv aften begyndte englænderne at bombardere byen, og beskydningen med bomber og dels med brandraketter varede til næste morgen ved 8-tiden.
Den 3. september begyndte også roligt, men ved 6- tiden om aftenen tog beskydningen på ny fat og varede natten igennem.
Nu fortsatte bombardementet næsten uafbrudt gennem den 4. september og om aftenen kulminerede rædslerne.

Maleri efter angrebet på København 1807.

Om morgenen, lørdag den 5. september brændte og røg det stadig fra byen, og beskydningen fortsatte.

Det var natten mellem den 4. og 5. september, der knækkede byen. Ilden fik fat i kvarteret omkring Frue Kirke og Petri Kirke og lod sig ikke standse.
Det meste af bebyggelsen mellem Studiestræde, Skindergade, Sankt Gertruds Stræde og volden var et inferno af ild, nedstyrtede tage og mure og stadig faldende bomber og raketter.
300 ejendomme var totalt ødelagte og 1500 mere eller mindre beskadigede.
Omkring 1600 indbyggere var dræbt – lige så mange sårede.
Der blev fra borgmesterens side lagt pres på den kommanderende general Peymann for at standse kampen.
Mandag den 7. september om morgenen overgav København sig.
Englænderne havde inden angrebet stillet krav om kontrol med den danske flåde.
Kapitulationen betød betingelsesløs udlevering af samtlige skibe samt marinens forråd.
Den 20. og 21. oktober måtte københavnerne se på, at 15 fuldt udrustede linieskibe, 15 fregatter og en del mindre fartøjer forlod flådens leje og stod nordpå.
For at ødelæggelsen af den danske sømagt skulle være total, blev et linieskib i dokken og tre skibe under bygning ødelagt, inden Holmen blev rømmet.

PS: Nyere forskning tyder på, at dødstallet under bombardementet har været betydeligt mindre end de 1600, der er nævnt i afsnittet, da befolkningen under den sidste nats bombardement var evakueret til Amager, hvor de var i sikkerhed for engelske bomber.

KANONBÅDE I GUERILLA KRIG MOD DEN ENGELSKE FLÅDE.

Danmarks stolthed flåden var nu i fjendes besiddelse, Danmark var i krig med England, og vi skulle etablere et nyt søforsvar, svaret var en guerillakrig til søs, til det formål var det kanonbådene, der måtte tage kampen op mod den engelske flåde.
De var hurtigt byggede, krævede ikke meget træ, og vigtigst de havde en chance mod deres overlegne modstandere.
Kanonbådene blev stationeret rundt om ved kysterne, hvor de lagde sig på lur bag pynter og skær for at vente på de britiske konvojer – og på vindstille.

Uden vind i sejlene var de store skibe næsten forsvarsløse. Når de ikke kunne manøvrere, havde de svært ved at bringe deres kanoner til skud, og lykkedes det, havde de svært ved af få ram på de små kanonbåde, der blev roet frem mod fjenden og kunne angribe fra den mest fordelagtige position.
Deres svære skyts afgjorde som regel kampen, og hvis fjenden pludselig fik vind i sejlene, kunne de hurtigt bringe sig i sikkerhed på lavt vand, hvor forfølgerne ikke kunne nå dem.

Tjenesten på kanonbådene var streng, der var ingen kahytter, ingen køjer, ingen kabys ombord.
Ofte lå bådene i søen uger ad gangen. Folkene blev drivvåde, måtte sove på tofterne, ro og slås.
Kun med et par beskøjter og en dram i livet.

Kaperkrigen kunne naturligvis genere den engelske søhandel gennem de danske bælter, således skriver den unge Louise Reventlow begejstret den 11. juli om kanonbådenes triumfer.
28 af dem havde på en gang angrebet en konvoj af handelsskibe, der var beskyttet af to fregatter og to brigger.
Efter en lang og hidsig fægtning erobrede den danske styrke en af briggerne og syv koffardiskibe.

Kanonbådene blev sat i masseproduktion, det gjaldt om at få en flåde i søen så hurtigt som muligt.
Alle værfter, der kunne klare opgaven, blev inddraget i produktionen, de arbejdede efter tegninger udsendt fra Holmen, kneb det med af følge dem, kom skibsbygningskyndige til hjælp.
Konstruktionen var svensk, den var skaffet til veje af søløjtnant C. J. Dahlmann, som havde bosat sig i København, efter han var blevet afskediget fra den svenske marine.
Han fik af kongen tilstået en fast årlig pension på 300 rigsdaler som tak for hjælpen.

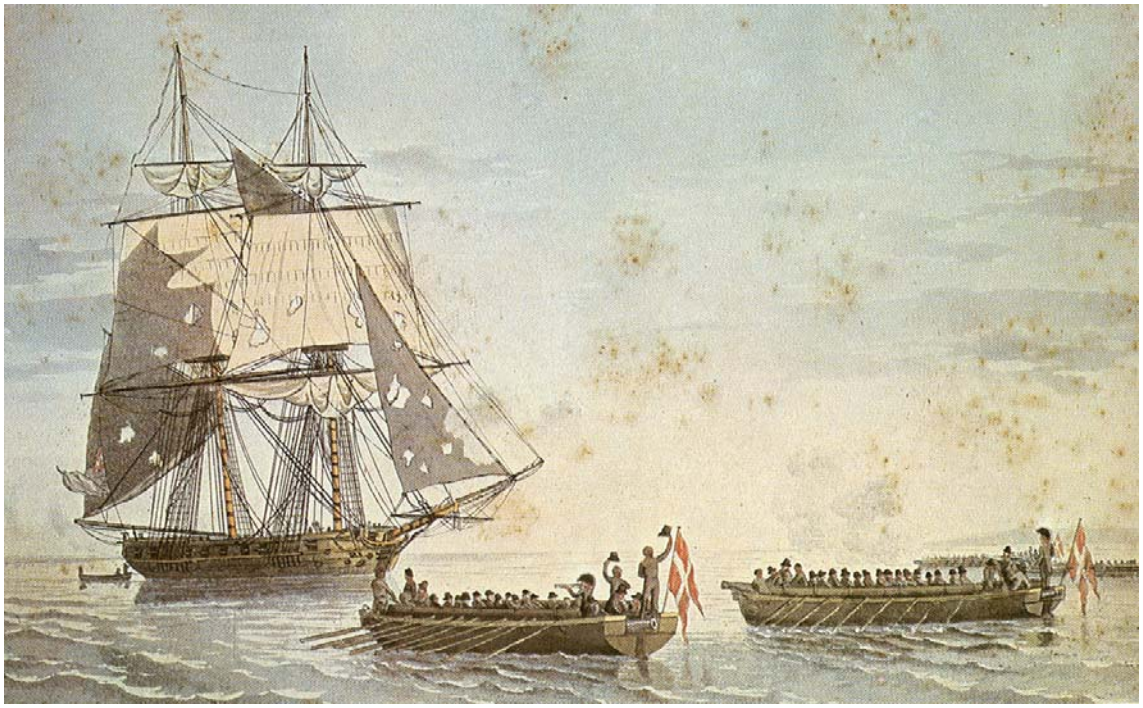

Kanonbåde angriber engelsk skib.

Kanonbådene blev bygget i to udgaver.
Kanonchaluppen, der havde 64 mands besætning, var udstyret med 30 årer, to 24 punds kanoner, en i hver stævn samt to 4 punds rælingshaubizere.
Kanonjollen havde 24 mands besætning, 18 årer, en 24 punds kanon i agterstavnen og en 4 punds rælingshaubitz i forstavnen. Begge typer kunne føre sejl.
I alt byggedes under krigen 157 kanonchalupper og 69 kanonjoller. Der blev ydet bidrag fra flere godser på Lolland i form af egetræer og penge.
Grev Knuth fra Knuthenborg gav egetræ til 10 kanonbåde, og major Wichfeld fra Engestofte bidrog med 1000 rigsdalere.

De danske kanonbåde kunne imidlertid ikke bryde det engelske søherredømme, Helgoland blev ligesom kolonierne besat af briterne.
Krigen betød, at den indtil da omfattende danske søfart og søhandel blev ramt.
I 1807 opbragte englænderne fire skibe under dansk flag, året efter var det 153 og indtil krigens afslutning var det blevet til 1381 fartøjer.
Flere tusind danske søfolk måtte tilbringe år i gamle engelske skibe, der var indrettet til fængsler "Prisonen".
Efter krigen var den københavnske handelsflåde reduceret med en tredjedel, mens Altonas i 1806 knapt 300 hjemmehørende skibe i 1815 var reduceret til 161.
Altona ved Hamburg var i dansk besiddelse.

NÆRINGSBREV SOM SØRØVER.

Sørøveri blev lovligt erhverv i Danmark-Norge i 1807, det skete, da Frederik VI udstedte et reglement for kaperfarten og prisernes lovlige bedømmelse.
Enhver kunne få tilladelse til at udruste et skib med kanoner, hverve mandskab og stå til søs for at kapre fjendtlige skibe.

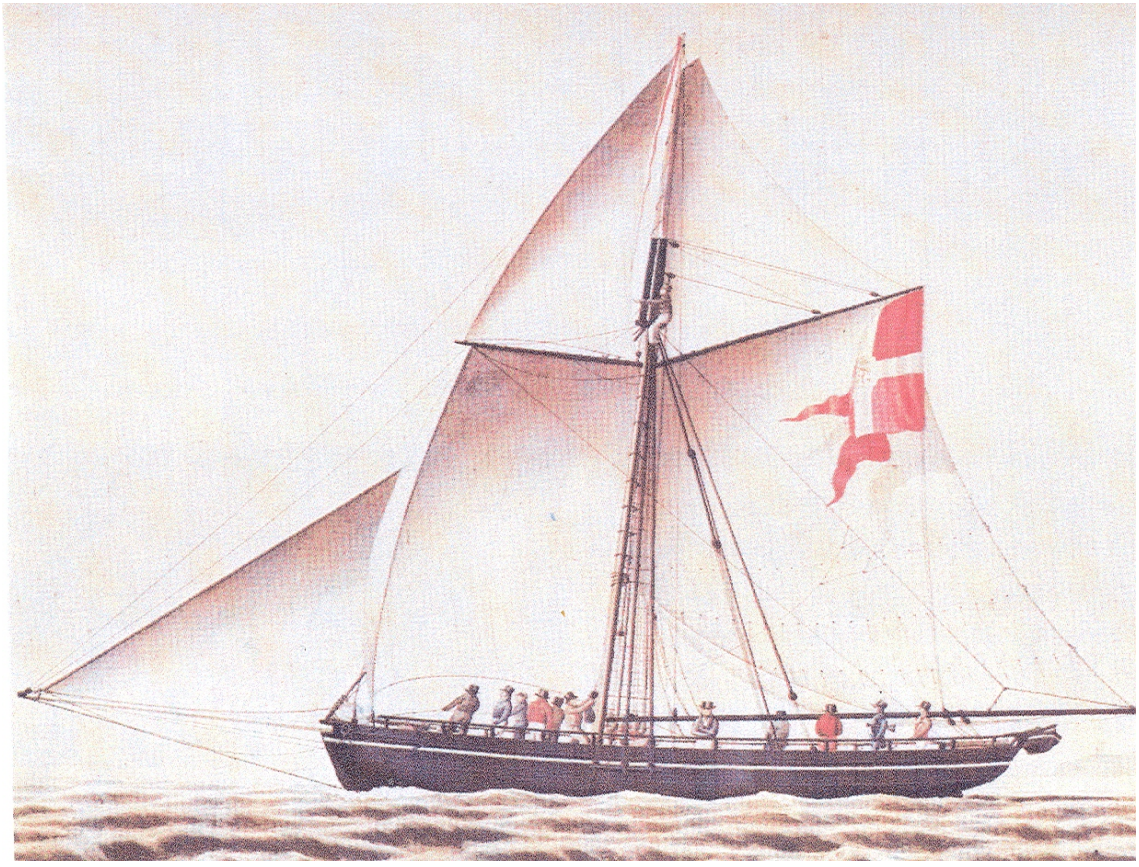

Maleri af mindre kaperskib.

Når et erobret skib, en prise, var bragt i havn, blev dets skæbne afgjort ved en særlig domstol, hvoraf der fandtes en i København, en i Århus og en i Rønne.

Hvis skibet blev erklæret for ”god” prise fik man ret til at sælge det. Blev skibet frikendt, måtte man lade det sejle og betale erstatning.
Kaperiet var en chancesejlads, men som regel lønnede den sig godt, priseauktionerne indbragte i alt ca. 100 mill. daler i krigsårene.
Krigstidens største kaperreder var urtekræmmer F. C. Broch, der fra sin butik på Højbroplads dirigerede en flåde på 30 skibe med 50 kanoner og 400 mand.
Den samlede kaperflåde talte ca. 600 skibe med flere tusind mands besætning, da den var størst.

Nogle af skibene var finansieret af enkeltpersoner, som kunne tjene formuer på en forholdsvis beskeden økonomisk indsats.
Men da kun de færreste havde råd til at betale udrustning og hyre af egen lomme, blev de fleste sat på aktier.
Af den sum, som en prise indbragte ved auktionen, tilfaldt ca. halvdelen rederen eller rederiet, mens resten gik til mandskabet, fordelt i parter efter hver mands stilling ombord.
Men prisedomstolene kunne være længe om at behandle en sag, og når man havde udsigt til guld og grønne skove, kunne det godt knibe med tålmodigheden, derfor handledes aktier og parter livligt.

LAD OS SE PÅ ER PAR PRISEREGNSKABER FRA NYSTED.

Luggeren ”Anna Catharine” af København, 22 mand, 1 kanon og 2 haubitsere, kaptajn Lorentz Christensen, redere Erich Nisson, Berthelsen og Duus, udstedt kaperbrev 16. april.
Dette kaperskib tog sammen med to andre kaperskibe egesmakken ”De Jonge Jacob” lasten blev solgt i Nysted 4. december 1810, lasten bestod af 600 tønder rostokker hvede og 240 tønder rug.
Prisepenge udbetalt 8. marts 1811.
På egen hånd kaprede den briggen ”Elisa”, der prisedømtes ved Overadmiralitetsretten.
Briggen hørte hjemme i Memel og ladningen bestod af 1130 tønder hørfrø, 82 pakker hør, 1200 splitholter og 600 planker m.m. blev solgt den 24. august 1810.
Desuden tog kaperen egegaleasen ” Helena”, der prisedømtes og solgtes i København den 7. september 1810.
Kaptajn på kaperen var Lorentz Lange og fra 11. maj 1811 var det Hans P. Duus.

Kutteren ” Loke” af København, 24 mand, 3 kanoner, kaptajn Johan Grove Beyer, forhenværende søløjtnant, der selv var reder i fællesskab med urtekræmmer F. C. Brock, fik kaperbrev 2. april 1808 til 2½ måneds kryds.

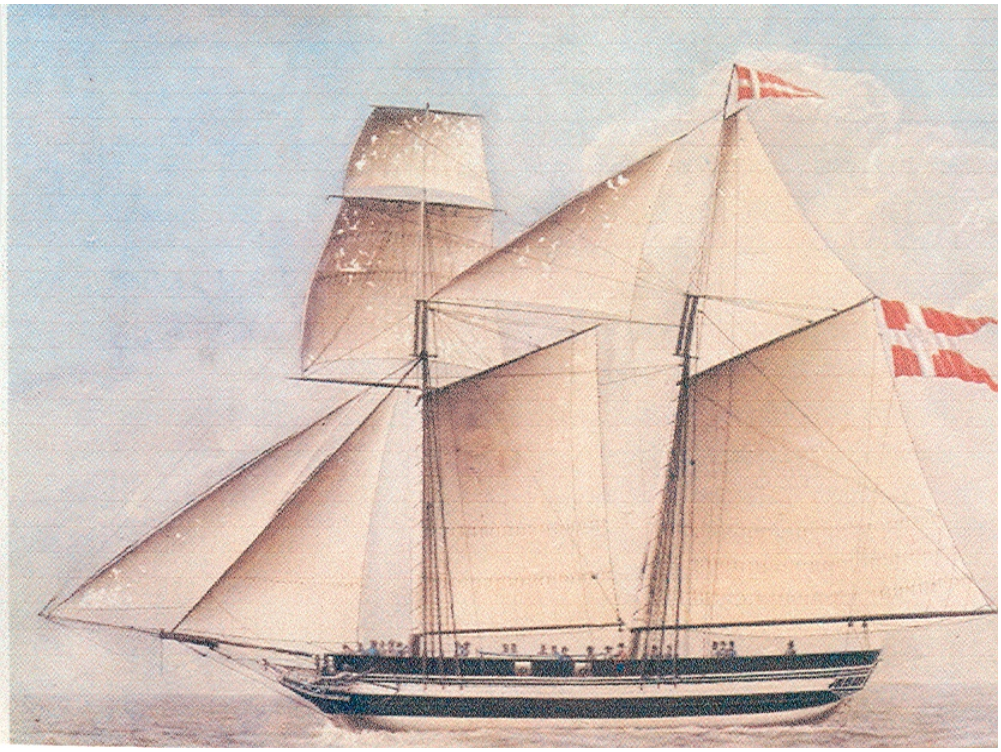

Maleri af stort kaperskib.

Natten til 9. april passerede den en engelsk eskadre og blev forfulgt, men slap dog velbeholdent til Bornholm, kaperen beholdt sin krydsstation i de bornholmske fravande.

Gik fra Bornholm 4. maj 1808 ad København til, men forfulgtes af engelske orlogsskibe og måtte løbe ind under Falster.
Blev opholdt nogle timer ved Gedser, hvor den forgæves ventede på lods, to engelske barkasser blev sendt ind for af tage den, men blev jaget tilbage af kaperen, der fyrede løs med skråsække.
Den gik imidlertid på grund ved Rødsand 5. maj 1808 og blev angrebet af 4 velbesatte armerede barkasser, kaperen sendte dem en snes skråsække, der menes af have ukampdygtiggjort 15-20 englændere, men kampen måtte omsider opgives.
Der blev i hast sat ild på den, og den brændte ned. Mandskabet flygtede i land og reddede kun sig selv, deres våben og kaperens flag.

Der skal lige nævnes en lokal reder:
Båden ”Edvardine” af København, 17 mand, vistnok 4 kanoner, kaptajn Lorentz A. Ditzel, reder købmand Sardinius i Maribo, kaperbevis 6. november 1812.
Halvdelen af mandskabet skulle forhyres i Nysted.
Løb ud på sit sidste kryds 28. august 1813.

STORM OG HAVARI PÅ RØDSAND.

Den 12. og 13. november 1811 samledes en konvoj af handelsskibe ved Marvik i Hanø bugt i Sverige.
Konvojen var beskyttet af adskillige engelske orlogsskibe: St. George, Cressy, Dictator, Rose, Hero, Defence, Belette og Wood Lark.
Vejret var fint med svag vind og få skyer.
Klokken 7 om morgenen den 14. november gik konvojen, der foruden orlogsskibene nu talte 120 handelsskibe, under sejl for i løbet af eftermiddagen at opankre ved Lollands kyst ud for Nysted.
Den nærmere position må have været nogle få mil sydvest for Rødsand, en hård sandrevle, der strækker sig mod vest fra Gedser.
I løbet af natten skete der et pludseligt omslag i vejret, vinden drejede om i sydvest og tog til i styrke, samtidigt fulgte voldsomme regnbyger med kraftige vindstød.
Fra Cressy observeredes nødsignaler fra flere mindre skibe, og da det lysnede, sås et skib med bovsprydet og fokkeråen borte og et andet totalt afmastet.
Klokken 8 havde vinden lagt sig lidt, og det var muligt for Wood Lake at gå det afmastede handelsskib til undsætning, man fik en officer, en tømrer og nogle hjælpere ombord, så der kunne rejses nødrig.
Fra Cressy blev næstkommanderende sammen med 7 mand sendt ombord på et andet handelsskib, der havde været i vanskeligheder og fået en del af riggen ødelagt.
Dette hjælpehold nåede imidlertid ikke tilbage til Cressy, medens det endnu var muligt, fordi i løbet af eftermiddagen rejste vinden sig igen og udviklede sig i løbet af aftenen og natten til storm med orkanagtige vindstød.
I ” Danske Statstidende” stod der den 22. november, at der natten til den 16. rasede et frygteligt uvejr med lynild, torden, regn og hagl over Maribo, det ene orkanstød efterfulgte uophørligt det andet, og det var, som om hele naturen var i oprør.

I løbet af natten løjede stormen noget af, men ved daggry åbenbaredes et tragisk syn.
St. George var grundstødt på Rødsand, det havde mistet sine master og kun bovsprydet var intakt, skibet havde desuden mistet roret.
På en kort stage havde besætningen tilrigget et signalflag og hejst nødsignal.
Flere handelsskibe havde lidt havari, omkring 10-12 var strandet på kysten og mindst 2 var gået ned, fra orlogsskibet Cressy observeredes Dictator, Rose, Hero, Defence, Belette og Wood Lark, og ingen af dem havde tilsyneladende lidt havari.

Det viste sig senere, at mere end 30 handelsskibe, der under uvejrets hærgen havde fået sprængt ankerkablerne, og hjælpeløse var drevet af sted, fik sig lempet tilbage til Marvik i Hanø bugt i meget elendig forfatning.
Efter en foreløbig opgørelse af skadernes omfang, rapporterede kontraadmiral Reynolds til Saumarez i Vinga: ” Jeg må nu, Sir, meddele dem, at der ud af 120 handelsskibe, som var her, da orkanen begyndte, nu kun er 76 tilbage.
12 er strandet på den danske kyst og er i fjendens besiddelse, to kolliderede med hinanden og sank, og under orkanen blev flere af de resterende alvorligt beskadigede.
Dette var jo en ulykkelig situation for den engelske flåde og handelsskibene, men kaperne må jo have været vilde af glæde.
Lad os derfor se om begivenhederne har sat sig spor i retsprotokoller fra Nysted.

Fra Rådstue protokollen for Nysted 1811-1812 er der oplysninger om tre skibes grundstødning på Rødsandene efter orkan.
Fra den fjendtlige konvoj er der ført forhør over 39 besætningsmedlemmer.

Den 19. november forhør i Nysted.
8 engelske søfolk i en slup (robåd) var kommet ind til Taagense.
Det var styrmand Etvadt Phillips, styrmand på det engelske orlogsskib Cressy. Med i sluppen var 7 navngivne matroser Charles Hayes 34 år, Samuel Bevis 22 år, Thomas Reading 35 år, Theodores Somkins 27 år, Peter Donnohao 24 år, Henry Schofield 27 år og William Botell 22 år.
Etvadt Phillips forklarede, at han var styrmand på det engelske orlogsskib Cressy på 74 kanoner under kommando af kaptajn Pater, der tillige er kommandør over konvoj flåden, som for 6-7 dage siden kom fra Hanø, hvor den var samlet og nu for contrair vind var til ankers uden for Rødsandene.
Styrmanden og 7 matroser, der som han nu er krigsfanger, blev af deres chef natten til den 16. dennes beordrede at gå ombord i skibet Achilles fra Riga, ført af kaptajn Johan Rathjen, skibet hørte til konvojen, kaptajn Rathjen havde været ombord på rangskibet og beklaget, at et amerikansk skib i stormen havde stødt på hans og medtaget undervantet og stødt hul i boven.
Som omtalt var de engelske søfolk sendt ombord for om muligt at redde skibet, hvorpå de i forening med skibets skipper og mandskab anvendte muligste flid, indtil det blev aldeles forgæves, fordi skibet efter nogle timers forløb atter strandede på Rødsand.
Omtrent 4 timer derefter, da deres liv blev mere og mere i fare, gik de tilligemed skibets skipper og mandskab i en slup og kom således til land ved en bondeby kaldet Taagense, hvorfra de alle i vogne blev transporterede hertil lørdag aften.

Styrmanden blev derefter afhørt, hvor konvojen skulle hen, styrmanden vidste kun de skulle gå til Gothenborg for at vente ordre for dens videre bestemmelse, men så vidt han havde hørt, skulle alle skibe forlade Østersøen senest midt i december.
Ved Hanø ligger nu en tredækker (sejlskibstidens benævnelse på det største og kraftigste kampskib, der foruden overdækket havde 3 lukkede armerede dæk. En tredækker kunne føre indtil 140 kanoner, besætningen var på 1000 til 1200 mand.
Tredækkerne forsvandt i slutningen af 1800 tallet.
Danmark har aldrig bygget nogen tredækker.
Derefter blev de andre engelske matroser afhørt, men de kunne ikke fortælle andet end hvad styrmanden havde fortalt.
Derefter blev styrmanden afhørt igen, og han fortalte, at der var en dansk kaperkaptajn ombord på orlogsskibet som krigsfange, så vidt han kunne erindre ved navn Bomann, han var blevet taget til fange sammen med sit mandskab, af bemeldte kapermandskab havde kaptajn Pater sendt 8 mand ombord i et andet linieskib kaldet Diktator på 64 kanoner.
Forhøret blev afsluttet.

Den 20. november forhør i Nysted.
Mandskab fra Caroline, brigskib, skib med 2 fuldriggede master.
Skibskaptajn Johan Pousett, Styrmand Jacop Øster Blat, bådsmand Elias Hiffmann, tømmermand Johan Østmand, matros Henrich Grev, matros Anders Sømqvist, matros

Frederich Gry, matros Mads Sandstrøm, jungmand Jacob Sønder, jungmand Anders Asplund, kok Johan Frederich Eneberg.
De 11 engelske søfolk kom til Taagense sammen med Achilles mandskab i en slup,

Den 21. november forhør i Nysted.
Mandskab fra Achilles, brigskib.
Skibskaptajn Johan Rathjen, født i Bremen, styrmand Claus Havig Horst, født i Bremen, tømmermand Johan Conradt Møller, født i Rettehude ved Bremen, kok Johan Henrich Sleirhorn, født i Bremen, matros Wilhelm Kielenbech, født i Bremen, matros Johan Haag, født i Bremen, matros Johan Henrica Esman, født i Slettingeland i det Oldenborgske, matros Johan Clecsted, født i Bremen, matros Gert Cyrsen, født i Bremen, kok Andreas Gottag, født i Kønigsberg.

Forhør sat i anledning af den på Rødsand natten til den 16. dennes passerede stranding af en fjendtlig konvoj.
Nærværende som forhørsvidne Anders W. Thuge og Jens Jensen og byfogeden havde formået toldinspektør hr. Maes at assistere som tolk.

Skibets kaptajn Johan Rathjen, som havde ført det strandede brigskib Achilles, blev fremkaldt og forklarede på spørgsmål, at han var født i Bremen, men borger og bosat i Riga, hvor det af ham førte skib Achilles tillige er hjemme og tilhørende rådmand og handelsmand Reinhold Carl Reimers.
Om skibes rejse fra Riga og indtil strandingen indtraf indleverede, kaptajnen et udtog af hans skibsjournal, på videre forhør forklarede han, at han med skibet efter hans reder og afladers ordre havde søgt den engelske konvoj ved Matvik eller Hanø den 24. eller 25. oktober, han var blevet beordret at søge om muligt til Rotterdam, men hvis han ikke kunne komme dertil da søge Hull i England, til Rotterdam havde kaptajnen et adressebrev, som findes blandt hans skibspapirer, men til Hull intet.

Byfogeden åbnede et til ham afleveret rejsechatol, som kaper Nielsen med mandskab havde reddet fra det strandede skib, rejsechatollet tilhørte kaptajnen, i dette chatol fandtes en kontrakt afsluttet i Riga den 21. september 1811, et canossement (dokument ved transport med skib) for den indtagne lastning, som viser, at ladningen skulle leveres i Rotterdam til Ory og Sohn.
Derefter forklarede kaptajnen, at alle de øvrige papirer var tillige med hans kiste blevet borte under strandingen, han blev derefter dimitteret fra retten, efter at hans rejsechatol var ham overleveret, og af retten modtaget det føromtalte adressebrev til Rotterdam.

Derefter forsattes forhøret af resten af besætningen, som sluttede med at alle tidligere afhørte undtagen skibskaptajn Johan Rathjen blev fremkaldt igen for retten, og efter at de havde erklæret at vide af Luthersk religion med deres korporlige ed, enhver for sig bekræftede sandheden af deres forklaring.
Forhøret blev derefter sluttet.
Vi er nu kommet til det 3. skib nemlig pinkskibet Alexander, et pinkskib er et sejlskib med 3 master.
Der var forhør den 22. november i Nysted, men da der er beskrevet et ret fyldestgørende forhør over skibet Achilles, vil jeg ikke gentage en lignende beskrivelse, men nøjes med at nævne kaptajn og besætning: Skibskaptajn Sievert Classen, borger i Stettin, styrmand

James Bomgaarden, født i Greitzika i Alt Friesland, matros Friderich Siebolts, født i Pillau, jungmand Harms Willems, født i Stettin, kok Johan Jansen, født i Kønigsberg, matros Henrich Becker, født i Memel Preussen, matros Henrrich Jansen Agen, født i Memel, matros Harm Gertz, født i Liebau, matros Wilm Køster, født i Kønigsberg, jungmand Johan Nicolaj Oldenberg, født i Lybeck.

DEN KONGLIGE SYGESTUE I SAKSKØBING.

Sygestuen var beliggende på hjørnet af Vestergade og Torvegade, matr.nr. 32a.
Huset eller husene ejedes dengang af købmand Jens Lund.

Den kongelige sygestue er formentlig oprettet under Englandskrigene. Det meste af krigen foregik godt nok til søs, hvor der i vores områder også har været en del kanonbåde og kaperskibe, der har været i kamp mod Englænderne, så det har givet en del sårede soldater og søfolk.

Men danske landsoldater blev også sat ind i forsvaret af strategisk vigtige bastioner, som englænderne angreb under deres røveriske togter i de indre danske farvande. Forsvaret af skanserne i Nysted og Guldborg har således betydet mange sårede, som skulle under behandling af datidens militærlæger, der benævnes feltskærer.

Johan K. L. Wittasch, der var læge i Sakskøbing fra år 1800 til sin død i 1808, var også feltskærer og ansat ved Den Kongelige Sygestue.
Hans efterfølger Timoteus Schou, der også var læge for byens borgere, døde 1831.

Der fremgår ikke om sygestuen også har været benyttet af byens borgere, men da der er personsammenfald mellem byens læge og feltskæreren, er det ikke usandsynligt.

Vestergade i Sakskøbing, den hvide bygning til venstre er sygestuen.

Ifølge kirkebogen døde der i perioden 16-02-1808 til 11-08-1813 i alt 84 soldater, af disse var
1 rytterkorporal, 60 år, 1 feltskærer, 45 år, 1 artillerist, 22 ryttere, 1 underofficer, 40 år, 1 overkonstabel, 25 år, 1 grenader, 1 matros, 12 jægere, 1 tambur, 42 musketerer (infanterister).

Ældste menige soldat var 50 år, yngste 21 år begge musketerer, gennemsnitalderen for alle soldaterne var ca. 28 år.
72 af disse soldater blev begravet ved kirken, og 12 blev begravet på den nuværende kirkegård, der blev indviet 25. juni 1812.

Hvornår sygestuen nedlægges vides ikke, men det sker formentlig, da Englandskrigen sluttede i forbindelse med fredsaftalen i 1814.

DØDE IFØLGE NYSTED KIRKEBOG.

Den 14. august 1811 matros Philip Rase, på kanonbåden - begravet den 15. august, 55 år gammel.
Den 15. august 1811 matros og væver Andreas Gruner - lig af Nysted, 50 år.

Den 18. august 1811 matros Jochum Rugenthin - lig – mariner ved kanonbåden, begravet 18. august, 30 år
Den 29. august 1811 matros Claus Diderechsen – lig ved kanonbåden, 50 år
Den 12. september 1811 matros Didrich Haubert på kanonbåden – 46 år
Den 13. oktober 1811 matros på kanonbåden – 40 år
Den 6. november Hr. Løjtnant Jørgensen af Nysted – Kanonbåd, selv var han død hos hr. Mackeprang.

DØDE IFØLGE VIGSNÆS KIRKEBOG.

Den 10-11-1808 Jacob von Hille, premierløjtnant, dræbt ved sabelhug, begravet 16-11-1808.
Den 06-04-1811 Johan Christensen Gammelstrup, infanterist, begravet 11-04-1811.
Den 18-04-1814 Clement Nielsen, søvant matros, liget stammer fra en kongekaper der forliste sidste efterår ved Fejø.

STATSBANKEROT.

Det var dyrt at føre krig, og den 5. januar 1813 erklærede den danske stat sig bankerot ved et dekret, hvorefter alle banker i kongeriget blev suspenderet, og der blev grundlagt en Rigsbank til erstatning af den gamle kurantbank.
Egenkapitalen blev tilvejebragt gennem en engangsskat på 6% af al ejendomsværdi.
Da de færreste kunne betale, blev beløbet lagt på ejendommen som førsteprioritetsgæld, som skulle forrentes til staten.

Meningen var, at de sedler, som kom ind på denne måde, skulle brændes, så seddelmassen blev yderligere indskrænket.
Seddelpengene blev nedskrevet til en sjettedel af deres pålydende værdi og skulle ombyttes med Rigsbanksedler.

Krigen havde været finansieret ved at trykke flere og flere sedler hvorved sedlernes værdi blev ringere og ringere.
I 1812 var dalerens værdi faldet til en fjortendedel, så daleren var snart en skilling værd.
Skillemønter, som hurtigt blev mindre værd end metallet, de var lavet af, var for længst forsvundet, smeltet om eller gemt i strømpeskafter, mening mands bank i dårlige tider.

Statsbankerotten havde med et slag gjort alle fattigere, og vreden rettedes naturligt nok mod dens ophavsmand, finansminister Ernst Schimmelmann.
Hans ungdomsven Christian Stolberg skriver:" Det grufulde misgreb, et teoretisk misfoster, skadeligere end fjendtlig invasion og pest".
Danmark var ved at blive et lidet fattigt land.

FREDEN I KIEL OG WIENERKONGRESSEN.

Nu skal jeg forsøge kort at fortælle, hvordan krigen sluttede og hvad slutresultatet blev for Danmark.
Ved freden i Kiel den 14. januar 1814 lod den svenske tronfølgers krav på hele Norge sig ikke rokke.
Freden gjaldt Storbritannien og Sverige. Storbritannien fik øen Helgoland, og Frederik d. 6 måtte love at gå med i det afsluttende opgør mod sin tidligere forbundsfælde Frankrig og stille med 20.000 mand.
Kongen af Danmark afstod Norge til kongen af Sverige og dennes efterkommere.
Der blev som kompensation fra svensk side ydet Svensk Pommern og Rygen.
Man garanterede fra svensk side Norges indbyggere at beholde deres friheder og rettigheder, som de nu var, og man påtog sig på Norges vegne en forholdsmæssig stor andel af monarkiets samlede statsgæld.
Det lykkedes under forhandlingerne af få udtaget de gamle norske bilande Færøerne, Island og Grønland.

I løbet af Wienerkongressen lykkedes det endelig af få fred med Rusland, vores gamle forbundsfælle, som vi var kommet i krig med, da vi blev tvunget til at støtte vores hovedfjende England.
De russiske tropper rømmede Holsten i vinteren 1814-15.
Da den danske konge var blevet berøvet et af sine retmæssige lande nemlig Norge, var det i kongressens ånd, at der i sådanne situationer skulle ydes erstatning.
Løsningen bestod i et dansk-preussisk mageskifte af 4. juni 1815, ifølge dette afgav Danmark de svenske besiddelser i Nordtyskland, man havde fået lovning på ved freden i Kiel, til Preussen.
Preussen betalte med en pengesum samt det lille hertugdømme Lauenburg, som kort forinden var erhvervet fra Hannover.
Lauenburg var på størrelse med Lolland og havde blot 32.000 indbyggere.

Lauenburg kunne vi så efter det katastrofale nederlag i 1864 aflevere til Preussen sammen med Slesvig-Holsten, så var der heller ikke mere at give af.
Heldigvis fik vi en del af Nordslesvig, det vi kalder Sønderjylland, tilbage i 1920.

Kilder:

Gyldendal og Politiken: Danmarks historie bind 10.
Lars Lindeberg: Englandskrigen 1800-1815
Nysted Rådstueprotokol 1800-1815
Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv

SAKSKØBING 1920-1937
af
Johan Jørgensen.

Rådhusgade, Lunden, Parkvej og Vestervang: Forretninger og Personer.

Byens borgmester – byfoged Valdemar Gandil - var øverste politimyndighed samt dommer og herredsskriver i Musse Herred.
Han var kongevalgt, men blev i 1919 folkevalgt borgmester, han døde den 03-11-1921.

Byen får samme år en politimester J. M. Poulsen, han havde været underdommer og politimester i Christianssted på St. Croix på de Vestindiske øer.
Han flyttede ind i en lejlighed i den nyopførte politigård Rådhusgade 4, byens dommer var Christian Becher fra 1922 til 1934.

Politigården med tilbygning til højre 1936.

Byens borgmester fra 1921 til 1937 var sparekassebestyrer Peter Petersen, Harald Jensen var byens kæmner, og Martin Ranzau blev antaget som byrådssekretær, kæmner, fra 1928.

År 1918-1919 anlægger Lollandsbanen et spor til havnen, på samme tid anlægges en vej fra Lillemark til havnen, den får navnet Havnevej, Rådhusgade anlægges i samme periode, og Søndergade sættes i stand.

Rådhusgade, Lindevej og Kastanievej får navne i 1921.
Det var store udgifter byen havde i disse år, og i 1920 blev der da også udskrevet et ekstra kvartals skat.

Der havde i flere år været talt om at anlægge en gade fra Søndergade til stationen, for byen manglede attraktive byggegrunde, flere af byens borgere havde bosat sig i Rørbæk, hvor skatten var meget lavere end i byen.

Grundene i Rådhusgade blev da også hurtigt solgt, mange af grundene kostede kun 5.00 kr. pr. kvadratmeter.
Det smukke posthus blev tegnet af arkitekt Johannes Magdahl Nielsen, biblioteket og ungdomshuset, indviet 28-11-1923, blev tegnet af arkitekt Carl Andersen i Nykøbing F.
Det var også ham der stod for projekteringen af Rådhusgade, de fleste huse var enfamiliehuse nogle af disse havde en lille forretning, tobaksforretning, damefrisør, hatteforretning, et konditori, sagførerkontor og en lægebolig, biografen blev også opført dengang, den havde sin første forestilling 12. december 1919, hvor den spillede Folkets Ven, billetterne kostede 1,50 kr. for reserverede og 1 kr. for billigste for voksen, for børn 50 øre.
Alle grunde ved Rådhusgade var bebygget inden for en treårig periode.

Til højre bibliotek og bagerst posthus ca. 1927.

Den spanske syge hærger igen byen i 1922, der var 52 syge i byen og 116 på landet.
Der var i 1924 ved folketællingen 2006 indbyggere i Sakskøbing, i 1925 var der 2012 indbyggere.

I år 1924 køber byen Søndermarken, arealet mellem grundene ved Juniorsgade og Lollandsbanen, sælger var slagtermester August Eriksen, Juniorsgade 1, arealet var ca. 14 tønder land og var benyttet til agerbrug.
Slagter Eriksen forærede byen en grund nær banen til opførelse af et offentligt slagtehus, det blev indviet 13-11-1926, vejen fra Parkvej til Slagtehuset fik navnet Slagterivej, senere ændret til Søndervang.
På slagtehuset blev der indrettet baderum, som kunne benyttes mod betaling af byens borgere.
Vestervang, Parkvej og Lunden blev anlagt ca. 1926-1927.
Der hvor Lunden ligger havde der i flere hundrede år været en smal markvej, for at kunne udvide vejen måtte man nedrive det gamle sprøjtehus fra 1888, der opføres i 1928 et nyt sprøjtehus ved Havnevej, nu Emil Aarestupsgade 5.

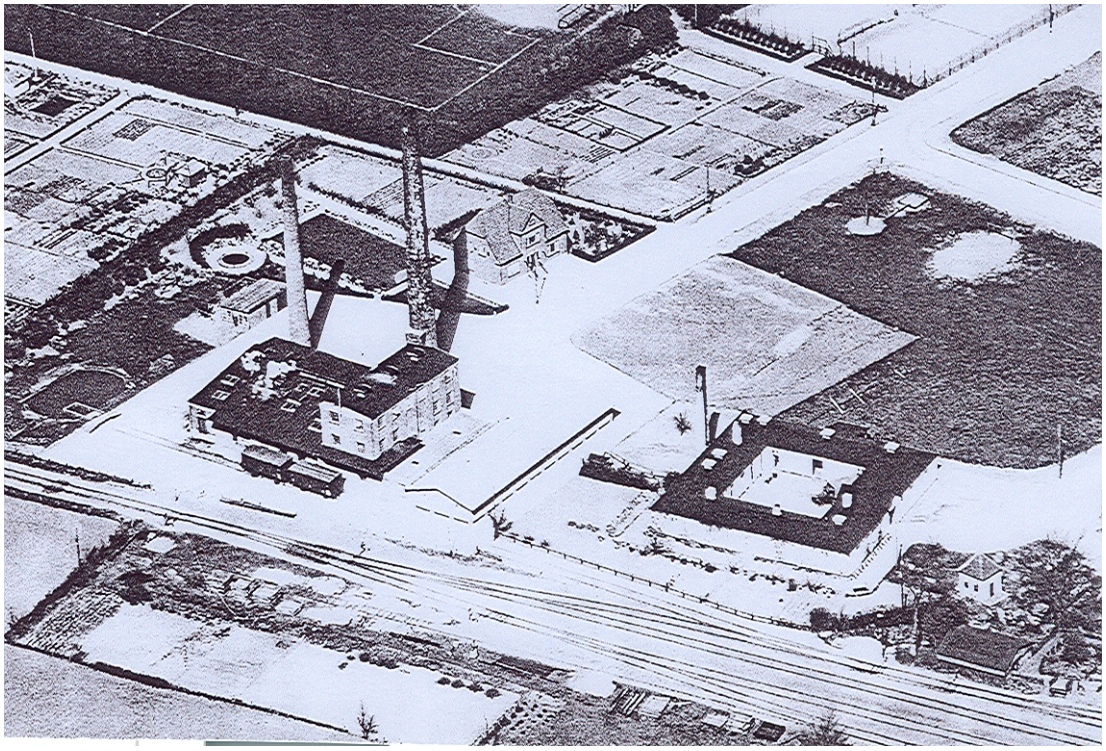

Til venstre Benmelsfabrikken, til højre Slagtehuset, foto 1939.

Det gik langsomt med at sælge grundene ved Vestervang, Parkvej og Lunden der blev kun opført få huse ved disse gader i tyverne, lige vest for biblioteket anlægges en legeplads, det øvrige areal blev udlejet til kolonihaver, hvilket der var stort behov for. Vi skal frem til trediverne før der rigtigt kom gang i byggeriet, og de sidste grunde blev først bebygget i halvtredserne.

Ved Lunden anlægges 1925 et fodboldstadion, nogle år senere 1931 anlægges der en tennisbane, den lå til højre for indgangen til stadion, til venstre var der anlagt nogle små

haver. Legepladsen flytter ca. 1932 til hjørnet af Parkvej og Lunden omtrent overfor stadion.

I 1929 laves der en tilbygning til sygehuset, og der sættes en etage mere på, der indlægges centralvarme, sygehuset får plads til 30 senge, indvielsen finder sted den 14-01-1930.
Overlæge Johannes Thygesen kommer til Sakskøbing i 1935 og bliver sygehuslæge kort efter.

Kommunen køber også arealet mellem Lunden og Lindevej, der hvor Sakskøbing skole ligger, arealet ved Lindevej, havde været ejet af gæstgiver Pedersen, som ejede gæstgiveriet Dannebrog, kommunen udlejede jorden til kolonihaveforeningen, som antog navnet Dannebrog, jorden som skolen ligger på blev også udlejet til kolonihaveforeningen, disse haver blev nedlagt ca. 1945 og blev flyttet til deres nuværende sted, dengang var der adgang til haverne fra Kastanievej.
I år 1934 anlægges der, som nødhjælpsarbejde, en skolesti fra Lunden til Lindevej.

Der var stor glæde i byen, da det blev kendt, at der skulle opføres en foderstof og benmelsfabrik ved Lunden lige op til Lollandsbanens spor.
Fabrikken blev opført 1930 af lokale håndværkere, men da fabrikken blev taget i brug, viste det sig, at den til tider udsendte en ulidelig stank ind over byen, og når åen på en varm sommerdag med lavt vand også udsendte en ulidelig stank, var det bestemt ikke rart at være i vores lille by.
Bestyrerboligen til Trio blev opført 1932, men det gik langsomt med bebyggelse af grundene ved Lunden, et konsortium opførte fire huse nummer 2, 4, 6 og 8, et sådant hus kostede dengang 8.500 kr.
Byen fik en ny biografejer, han blev tilbudt at købe alle 4 huse for 30.000 kr., men han takkede nej.

Havnebanen blev indviet 14-10-1918, det var ikke uden store forhindringer, idet åens løb skulle omlægges for at undgå at bygge to broer, det gamle åløb bugtede sig ind over en del af det areal, hvor der i dag er et anlæg beplantet med roser.

Den næste forhindring var Strandgården, Brogade 12, her blev det halve af bygningen nedrevet, en del af materialerne fra nedrivningen blev købt af Laura Møller, som ejede Dampmøllen på Møllevej, hun lod en ejendom opføre på Orebyvej 72 med en del af disse materialer.
I første omgang gik havnesporet kun til havnepakhuset, som lå lige over for havnefogedboligen, begge bygninger blev opført i 1915.

I 1916 grundlagde bådebygger Hans Petersen et bådebyggeri, det lå antagelig på det areal, som asfaltfabrikken Dammann købte ca. 1938.
I 1919 oprettes A/S Sakskøbing Skibsværft, det blev oprettet af direktør Boie Fritz Rasmussen.
Der første skib, som selskabet lod bygge, var en tremastet skonnert, som fik navnet Elisabeth opkaldt efter Boie Fritz Rasmussen kone.
Stabelafløbningen fandt sted 7. november 1919, det blev overværet af ca. 500 mennesker, skibsværftes næste stabelafløbning fandt sted 25. august 1921, skibet fik

navnet Camma, det blev ikke bygget færdigt inden skibsværftet kom i økonomiske vanskeligheder.

Den tremastede skonnert Elisabeth bygges.

Et af skibet Elisabeths første togter gik til Afrika, det ventedes at ankomme til Sakskøbing 16. november 1920, dets ankomst var ventet med stor spænding, idet der gennem nogen tid havde gået rygter i byen, om at kaptajn Rasmussen ville hjembringe en løveunge, det viste sig at være en "And".
Elisabeth strandede ved Island 13. december 1922, besætningen reddede sig i land, skibet blev repareret på Island.

Bådebygger Hans Petersens bådebyggeri flyttede over på Rørbæk siden antagelig i roklubbens gamle bådehus.
I 1924 køber skibsbygger Peter Hansen bådebyggeriet.
Udfor det anden steds nævnte pakhus havde paketten M/S Saxkjøbing sin anløbsplads, selskabet måtte likvidere i 1921, og et nyt partsrederi blev etableret, og ruten gik videre.
Skibet anløb Fejø – Masnedsund – København, det afsejlede fra Sakskøbing hver mandag middag, og returnerede fra København fredag middag, det medtog gods, passagerer og kreaturer.
Når det ankom til havnen, var der mange folk på kajen, dels arbejdere, som måske kunne få lidt arbejde, der var også folk som ventede på deres varer.

En dag stod en af byens større købmænd, Lars Arildsen, og ventede på paketten, da den lagde til blev han råbt an af en handelsrejsende med ordene, hov du der, kan du bære mine kufferter op til købmand Arildsen, Arildsen sagde ja og fik nogle mønter for ulejligheden.

Da den handelsrejsende lidt senere indfandt sig i forretningen og bad om en samtale med chefen, blev han meget forbavset, da han så, at det var købmanden selv, han havde bedt om at bære sine kufferter, han undskyldte da også mange gange.
Arildsen derimod morede sig og fortalte vidt og bredt om dengang, han blev antaget for at være havnearbejder.
Foruden at være købmand var Arildsen også byrådsmedlem. Hans købmandsgård hørte til blandt de større i byen, den lå i Brogade 10, her var foruden forretningen også flere udbygninger og stalde samt en høj skorsten, som ikke mere var i brug, her var hvert år en storkerede.
Den firkantede skorsten, som står ved Apotekervængets parkeringsplads, havde også en storkerede, disse reder var der til lidt ind i 30erne.

Omkring 1920 nedlægges en del af byens små værtshuse, men der var stadig nogle få tilbage, som blev passet af konerne, medens mændene havde et andet erhverv, flere var vognmænd andre kreaturhandlere.
Værten på gæstgiveriet Dannebrog i Kirkestrædet Hans Pedersen var vognmand, værten på Cykelhvil, Vestergade 38 Lars Rasmussen var også vognmand, de to var gode venner og fik hver dag et par øller sammen. Når de besøgte Cykelhvil, var det selvfølgelig konen der serverede, hun holdt øje med, om det nu var Hans Petersen fra Dannebrog, der betalte, jo hendes mand fik pengene for øllet, og på Dannebrog foregik det på samme måde, det var således de samme penge, de købte øl for hver dag.
De gamle roklubhuse, som lå på Rørbæk siden, kunne nærmest betegnes som nogle elendige skure, og roklubbens største ønske var da også at få et tidssvarende bådehus på Sakskøbing siden.
I 1921 arrangeres et rundskue som fik stor tilslutning, klubbens andel af overskuet blev 5000 kr., hvilket selvfølgelig ikke var nok til et nyt bådehus, der måtte mere til, blandt andet udstedes folkeaktier pålydende 10 kr., derudover blev der tegnet obligationer, så det samlede beløb kom op på 16.000 kr.

Roklubhuset og badehuset set fra Rørbæk siden.

Kommunen stillede vederlagsfrit en grund til rådighed, i juni 1922 kunne der holdes rejsegilde, indvielsen fandt sted 19. september samme år.
Roklubben havde gennem årene hjemtaget mange mesterskaber, nævnes kan det berømte Dosehold samt Arnold Schwartz i sin singlesculler.
Roklubhuset brændte 7. september 2004.

Havneudvidelse 1921-1922.

I begyndelsen af finansåret 1921-22 var man klar over, at havneløbet og havnebassinet trængte til en oprensning.
Der blev udarbejdet tegninger m.m. , men man fandt, at tilbudene var for høje, så det vedtages at udskyde arbejdet, man forventede et fald i priserne.
I januar 1922 kom der tilbud fra Det Forenede Oliekompagni om at anlægge et tankanlæg ved havnen.
Havneudvalget stillede sig velvilligt til sagen, men det krævede, at kajpladsen blev udvidet, samt at havnesporet blev ført helt ned til bådehuset, som var under opførelse.
Der blev udarbejdet et nyt projekt, hvorved havnen blev udvidet med 150 m ny kajmur.
For at afhjælpe arbejdsløsheden vedtages det at påbegynde arbejdet og lade så meget som muligt af arbejdet udføre ved håndkraft, dermed kunne en del af arbejdet godkendes som nødhjælpsarbejde.
Der laves en aftale med Anstalten, nu Saxenhøj, om at Anstalten fik den gode opgravede muldjord, så ville Anstalten levere samme kvantum grus fra grusgraven ved Højen, gruset blev anvendt til vejfyld.

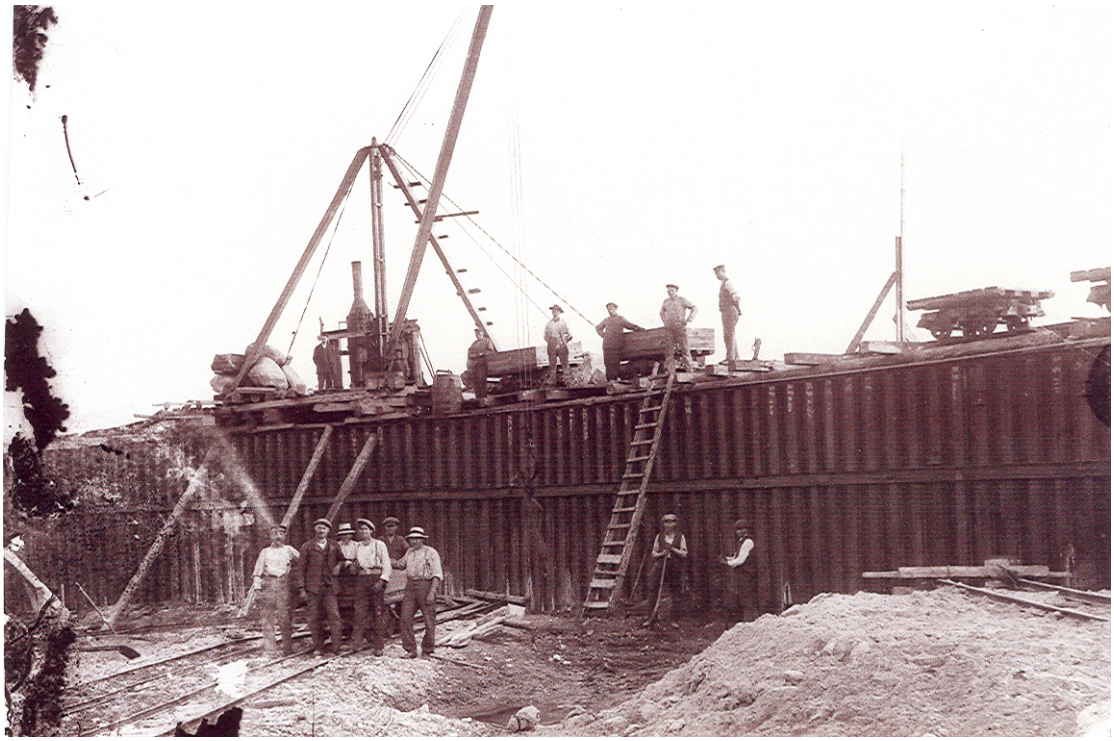

Havneudvidelsen 1922.

Arbejdet udbydes, såvel uddybningen, oprensningen og bolværksarbejdet.Firmaet Christiani og Nielsens tilbud på bolværksarbejdet antages, det lød på 81.500 kr. så kunne havneudvalget vælge om spunsvæggen ønskedes udført i jernbeton eller træ, der vælges træspunsvæg.
Det skal nævnes af firmaet Christiani og Nielsen stod for opførelsen af byens vandtårn i 1908 samt broen ved Saxes Alle, det skal også nævnes af Rudolf Christiani var født i Sakskøbing, hvor hans fader var kapellan, hjælpepræst.

Oprensningen af havnen og sejlløbet blev udført af L. Andersen og Sønner i Nykøbing F., til en pris af 85.000 kr.
Udgravningen omfattede 32.000 kubikmeter i havnen og 24.000 kubikmeter i fjorden.
Kajgadens makadamisering og brolægning blev udført af den lokale brolægger Rasmussen, øvrige andre arbejder udførtes også af lokale folk.
Den samlede kajlængde blev nu 535 meter, hvoraf 175 meter findes på Rørbæk siden, den samlede udgift for havnen blev 274.000 kroner.
Havneudvalget med gæster samledes torsdag den 26. juli kl. 18 til middag på Sakskøbing Rådhus til indvielsen.
Trods megen arbejdsløshed, var havnen stadig et godt aktiv og gav arbejde til mange hænder i mange år derefter.

Badesteder og udflugtsmål.

Hver søndag sommeren igennem sejlede en lille udflugtsbåd Terje Viken til Oreby, den havde anløbsplads ved toldbygningen.

Udflugtsbåden Terje Viken, det lille bindingsværkshus er den kongelige vejerbod.

Det skete også, at en vognmand med hestekøretøj kørte søndagsture til Oreby, her var det muligt at gå en tur i den smukke have og komme tæt på det smukke Oreby Slot, man kunne også aflægge kroen et besøg, men i perioden 1919-1920 var det en afholdskro, hvilket ikke var noget gæsterne var særligt glade for.
Ved havnen var der opstillet nogle badehuse, og ved Stensore var der en god badestrand, som blev flittigt besøgt sommeren igennem.

Ved Kragevig var det også muligt af bade, blot var der langt derud, men der var en genvej, nemlig gennem Anstaltens avlsgård (den brændte i 1927) og ad en markvej til stengærdet ved Maltrupskoven, det var en køn cykeltur gennem skoven.
Den bedste badestrand var ved Guldborg, i 1921 indsættes en 10 personers rutebil som kørte hertil, men mange tog cyklen en sommersøndag for at nyde friluftslivet ved stranden.

Skolebadehuset ved havnen.

Hvornår det første skolebadehus ved havnen opføres vides ikke, ej heller hvor det lå, men i august 1921 anmeldes usømmelig adfærd ved badeanstalten, og uvedkommende forbydes adgang.
I 1926 opføres et skolebadehus ved siden af det nyopførte roklubhus, det kunne udenfor skoletiden benyttes af byens borgere, ved badehuset var der to store trækasser med tremmer i siderne og træbund, en kasse til de mindre børn og en til de større børn, efter træning i disse kasser fik man en blikdunk eller et korkbælte spændt på ryggen, så kunne træningen fortsætte i selve fjorden.

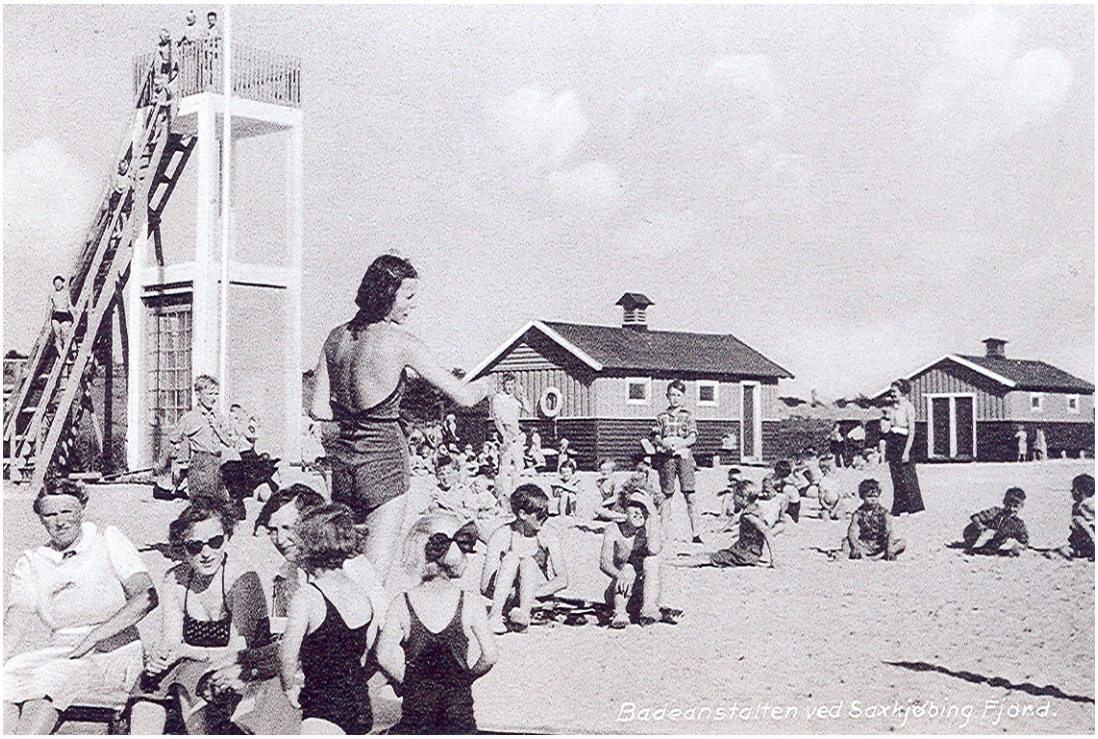

Den 7 m. høje rutschebane opført 1937, damernes badehus midt i billedet, til højre Anstaltens badehus.

I 1935 anlægges, som nødhjælpsarbejde, en cykel - og gangsti til fladningen, der hvor lystbådehavnen ligger i dag.
I 1936 flytter skolebadehuset derud og kommunen lader et badehus opføre, Anstalten opfører også et badehus, der anlægges badebroer samt vipper, og pladsen belægges med sand, det blev et dejligt sted, som blev flittigt benyttet af byens borgere.
Det skal også omtales, at Rørbæk indvilligede i at deltage i udgifterne.

I sommeren 1937 forlænges vejen fra Lillemark til havnen, samme år lader kommunen og Anstalten opføre en syv meter høj rutschebane, den blev fra starten belagt med linoleum, og der skulle hældes vand på, det foregik med en vrikkepumpe forneden ved trappen.
Der var en kiosk forneden, hvor badende kunne købe forskelligt slik og ispinde samt få opbevaret deres værdigenstande hos bademesteren, det var som regel en pensionist, der havde det job. Det skal også nævnes, at der på pladsen var opstillet to omklædningsrum et til damer og et til herrer.

Broer.

Den 6. oktober 1934 blev Danmarks første landevejsbro, Guldborgbroen, indviet af trafikminister Friis Skotte.
Kong Christian den X og dronning Alexandrine beså broen den 28. september på vej til Nykøbing F. med Dannebrog, om eftermiddagen gjorde de et kort ophold i Sakskøbing, de skulle også besøge Maribo.
Den gamle færge hed Guldborg, i daglig tale Loppen, den var forsynet med skrue og ror i begge ender.

Den 26. september 1937 blev Storstrømsbroen indviet af kong Christian den X.
Arbejdet var udført af ingeniørfirmaet Christiani og Nielsen, samme dag sendte Christiani et telegram til sin fødeby Sakskøbing og lykønskede byen med, at landsdelen nu var forbundet med Sjælland.

Kong Christian den X i vinduet på sin togvogn ved indvielsen.

Holmeskoven.

Fra Nystedvej til Holmeskoven var der en smuk alle, der hvor der nu er en cykel - og gangsti, til højre for alleen, lige før skoven lå en skovfogedbolig, det var et rødt bindingsværkshus.
Det skulle rives ned, det lå i vejen for Stadionvej. Under 2 verdenskrig benyttede modstandsfolkene det som opbevaringssted for nedkastede våben, huset var dengang ubeboet.
Indgangen til Holmeskoven var gennem den smukke jernlåge, som nu er opstillet ved indgangen til havekolonien Dannebrog, hvornår lågen blev opstillet ved Holmeskoven vides ikke, et gæt kunne være 1890, det var nemlig det år hotel Saxkjøbing lejede en grund i skoven og opførte en pavillon (brændt 1942), foran pavillonen var der en stor festplads, der var også en stor talerstol, og mange politikere har holdt deres taler der 1. maj og grundlovsdagen 5. juni.
Th. Stauning har gennem tyverne besøgt byen flere gange.

Statsminister Th. Stauning i Sakskøbing 1936.

Et konsortium havde i 1886 købt et kæmpetelt med plads til 700 siddende personer, dette telt købte hotel Saxkjøbing senere for 450 kr., teltet blev opstillet på festpladsen og benyttet til dansetelt, på pladsen var der også plads til mange boder og underholdning såsom karruseller, der var også engang et cirkus derude.
Det skete også, der blev opført dilettant med lokale aktører, jeg husker at Gøngehøvdingen blev opført.
Holmeskoven var ejet af grevskabet Hardenberg, i 1939 kom det gamle navn Krenkerup atter til ære og værdighed igen.

Der hvor Svanesøen ligger, var der i begyndelsen af tyverne en stor mark, som i ældre tid blev kaldt Tyrevænget, her gik bytyren, byfogeden havde pligt til at holde en tyr, som de borgere, der havde køer, kunne benytte, på denne plads blev der også somme tider afholdt dyrskue.
Sidst i tyverne begyndte grusgravningen, og dermed opstod Svanesøen.

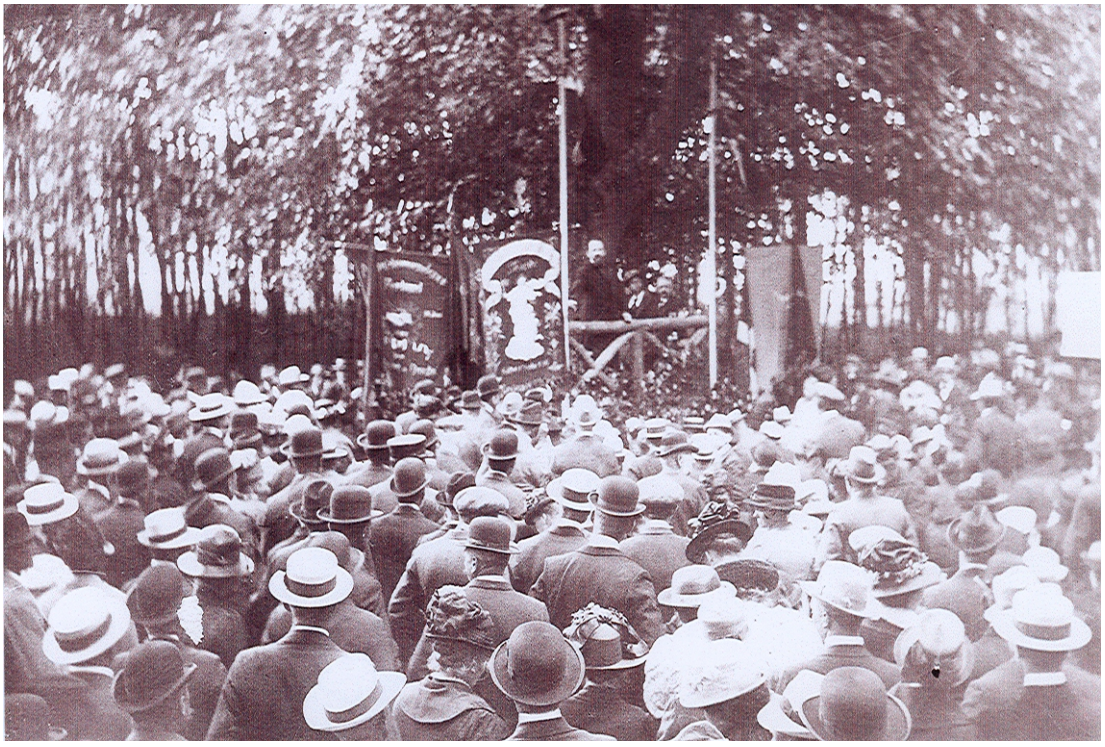

Velbesøgt møde i Holmeskoven i 20erne.

Den 1. maj stillede byens og omegns faglige foreninger på Torvet med deres faner og gik i optog til Holmeskoven.
Det var ikke alle medlemmer, der ønskede at marchere under fanerne, især gjorde murersvendene vrøvl, de havde selv en blå fane, nærmest et banner, men så fandt bestyrelsen på råd, de murersvende som gik med under fanen fik hver 2 øl, når de kom ud i skoven, konerne og børnene gik ikke under fanerne, men hvis deres mænd gik med under fanerne, så fik de kaffe, sodavand eller is.

Brogade: Forretninger og personer.

Brogade var nok byens mest trafikerede gade, og da den på det smalleste sted kun var 7.25 meter bred, gav det ofte problemer, når landmændene kom med deres korn til det store kornmagasin.
Magasinet blev opført 1854 til købmand M. Fæster, det var arkitekt og murermester C. Reinau, der stod for opførelsen.

Brogade 1 var fra 1927 ejet af firmaet Qvade, som havde en stor butik der samt en stor lejlighed i stueetagen.
I gadens øvrige ejendomme var der forretninger i stuetagen i alt var der mindst 12 forretninger, hertil kommer 2 malermestre samt en urmager, som ikke havde butik. Her skal kun omtales nogle få af de handlende.

Brogade 2 Wichmands ejendom, som er den ældste fra omkring år 1700, den er ofte med urette kaldt kong Christoffers hus, i butikken på hjørnet har der gennem tiderne været mange forskellige handlende, manufaktur m.m. I 1931 havde Jarvig forretning der, i kælderen havde Nykøbing F. Bryghus et øldepot, bemærk den skrå lem på fortovet, før 1920 var der en lille beværtning, som hed Guldborgland.

Brogade 4 var ejet af købmand Krag, den hed Messen, den var grundlagt i 1864.
Købmand Krags søn Karl Heintz åbnede i april 1932 en dyrepark i sin fars stor have, den gik ned til havnesporet, der var 174 forskellige dyr og fugle.
I et af butiksvinduerne udstillede han nogle hanaber, men det var kun en kort tid, de var der. Nogle drenge havde lært aberne at tisse op af vinduet, hvilket de gjorde. En dag stod to ældre frøkener og så på aberne, til deres store forargelse så de aberne tisse på vinduet. De gik omgående ned på politistationen og anmeldte dette frygtelige brud på anstændigheden, og Karl Heintz måtte omgående fjerne aberne.
Familien Krag flyttede hele menageriet til Nykøbing og startede Nykøbing Zoo.
Byens jordemoder fru Halvorsen lejede Krags lejlighed til en gang i 1935, samme år bliver cand. polyt. K. O. Thygesen motorsagkyndig og stadsingeniør i Sakskøbing, han køber ejendommen ca. 1939.

Brogade 6 var Hotel Du Nord, der var ejet af Rasmus Knudsen, det var et hyggeligt sted som blev besøgt af et blandet publikum, både dem med kravetøj og dem med madkasse og træsko, mange stillede deres træsko inden for døren og gik på strømpesokker.
På væggen hængte der et broderet vers med teksten:

TAG HATTEN AF OG SMILET PAA
VELKOMMEN STORE OG SMAA .

I samme ejendom var der også en glarmesterforretning samt en barberforretning.

På den anden side af gaden var der en guldsmedeforretning, skomager, blomsterforretning samt en cigarhandler.

Brogade 7 var ejet af manufakturhandler Ejner Lindgren, han havde i starten udsalg fra Crome og Goldschmidt, fra 1926 drev han forretningen for egen regning.

I den gamle Engberggård var der 4 forretninger, ejendommen var opført 1873.

Kommunen køber ejendommen i 1937 for 49.000 kr. og lader den nedrive. Grunden sælges til et konsortium, som lader den nuværende ejendom opføre, den er tegnet af arkitekt Olav Jørgensen.

Brogade brolægges og der laves en tidssvarende kloakering samt en stor septitank ved havnen, det var nødvendigt at forbedre kloakforholdene, for det var bestemt, at alle ejendomme i byen skulle have indlagt W. C. senest i 1939.
Huse som lå ved Skovvej, Lindevej, Kastanievej og Kalkbrænderivej måtte beholde deres lokummer, men de skulle selv tømme spandene, natmanden kørte ikke mere.

Fra kornmagasinet ved havnen til kornmagasinet i Brogade over taget på den nye Engberggård blev der etableret et rør, vel 12 til 15 cm. i diameter, således af kornet nemt kunne suges fra det ene magasin til det andet.

Til venstre ses Hotel Du Nord, derefter nr. 4 her havde glarmester E. Jensen forretning, bemærk det store rør som går fra magasinet i Brogade til havnen.

Torvegade: Forretninger og personer.

Torvegade hedder indtil 1927 Brostrædet. I midten af 30erne var der ca. 13 næringsdrivende i Torvegade.

Torvegade 1 var fra 1931 ejet af guldsmed og urmager Werner Kragh, han udvider til også at have en specialafdeling for briller og optik.
Han ombygger ejendommen med ny facade samt tagetage.

Torvegade 2 Centralhotellet var fra 1922 til 1925 ejet af forretningsfører P. Kirkegaard, han var borgmester fra 1937 til 1958.
Han solgte i 1925 til den tidligere ejer Rasmus Rasmussen.

Torvegade 3 her havde Grethe Kragh en børneudstyrsforretning, i 1939 køber isenkræmmer Aksel Lindblad ejendommen.

Torvegade 4 ejendommen havde siden 1861 været ejet af detailhandler Christen Hansen, han fik borgerskab samme år som værtshusholder og detailhandler.
Christen Hansen havde deltaget i slaget ved Isted 25. juli 1850 under 3 års krigen med Tyskland.
Han var en nydelig gammel mand med et hvidt fipskæg, som havde givet ham navnet ” Christen Istap ”, han døde 1924, 95 år gammel, da havde han levet under 6 konger.
Gartner Erfred Larsen køber ejendommen 1924.

Torvegade 4, i døren ses ejeren Chr. Hansen.

Torvegade 5 var ejet af skomagermester Charles Valentin, han var 5 generation af skomagere i Sakskøbing.

Torvegade 6-8 boghandler Carl Christiansen køber ejendommen i 1927 og har den til sin død i 1993, i samme ejendom var der en lille forretning med modetøj, det var modehandlerinde Vilhelmine Jacobsen, der havde den.

Torvegade 7-9 var ejet af bagermester Roar Rasmussen, ejendommen er opført i 1928, her var bagerbutik og cafe, i ejendommen var også en isenkræmmer Aksel Lindblad, i 1939 flytter Lindblad, og der laves en større cafe.

Torvegade 10 Wichmands ejendom her var 3 forretninger, en sadelmager, et sæbehus samt en lille tobaksforretning.

Torvegade 11 her havde Alfred Jacobsen manufakturforretning, hans kone var tandtekniker, samme ejendom, hjørnet af Torvegade og Vestergade, her havde der været herreekviperingsforretning siden 1881 med skiftende ejere.
I 1925 åbner Peder Waaddegaard en herretøjsforretning, dengang byens førende. Forretningen brændte i marts 1934, ved genopbygningen blev der sat en etage mere på. Medens genopbygningen stod på handlede P. Waaddegaard fra to klasseværelser på Teknisk Skole, der var lavet to interimistiske udstillingshuse på fortovet ved skolen.
I 1936 køber Einar P. Bonnesen forretningen, ejendommen var ejet af gartner Overgaard på Nystedvej.

Foto juni 1934, midt i Billedet ses Teknisk Skole, her ses P. Waaddegaards udstillingshuse foran skolen. Teknisk Skole blev nedrevet i 1977.

Torvet: Forretninger og Personer.

Torvet blev i ældre tid kaldt Akseltorvet, det var der, der blev handlet med varer, i modsætning til Gåsetorvet, hvor der kun blev handlet med levende dyr.
I midten af trediverne var der 14 næringsdrivende, som var bosat omkring torvet.

Kirkestræde 1 havde tidligere huset gæstgiveriet Dannebrog, det lukkede 1925, der kom nu en lille butik, som handlede med slik.
Kirkestræde 3 var ejet af slagtermester Chr. Andersen.

Den historiske bysten, som nu står ved indkørslen til det tidligere alderdomshjem, Maribovej 24, blev oprindelig opstillet på Torvet i 1924.
Stenen var kommet fra Vigsnæs, hvor isen havde skruet den op på stranden, teksten på stenen var forfattet af inspektør R. Nielsen på Anstalten og indhugget af billedhugger Lohse i Nykøbing F.

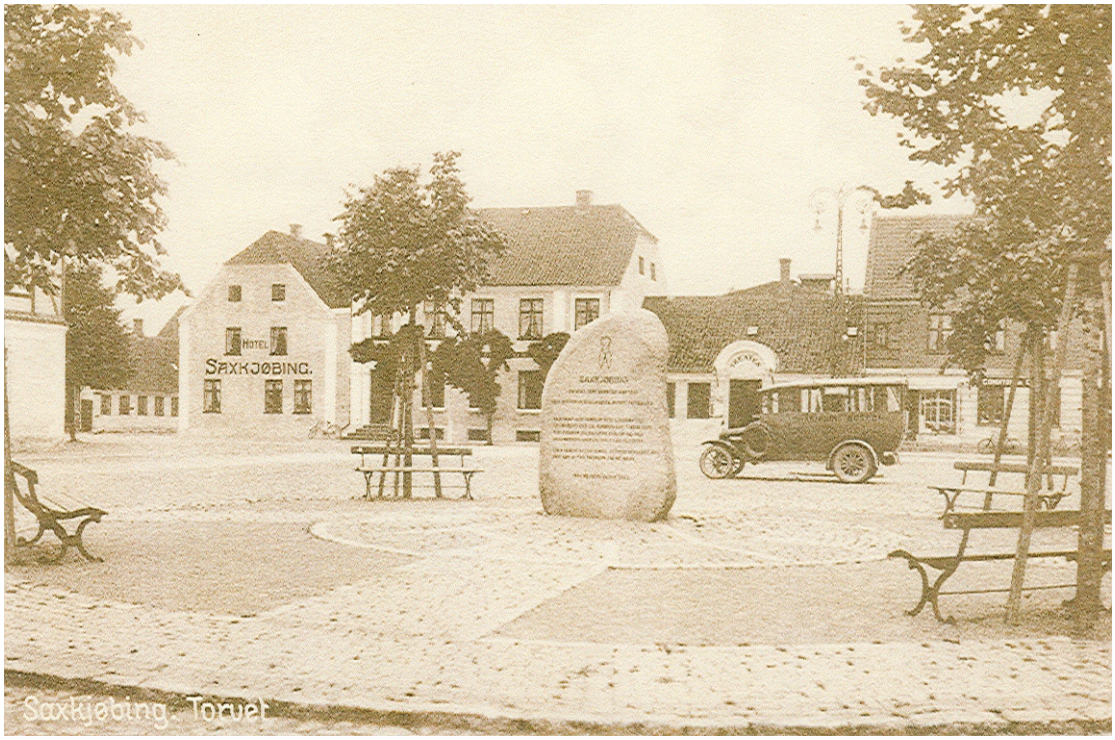

Torveanlægget ca. 1930, bystenen blev fundet ved Vigsnæs og opstillet i 1924. Bilen er rutebilen til Guldborg.

De handlende, som boede omkring torvet i midten af 30erne, skal kort omtales, der var kun enkelte forretninger der skiftede ejere, de fleste havde deres forretning i mange år.

Torvet 2 havde også dengang 2 forretninger, til højre havde Frederik Gundorph jagtmagasin, han havde en kort tid haft købmandsforretning i Vestergade 17, ved siden af havde barber Bolvig sin forretning. I næste ejendom havde købmand C. Henriksen forretning, denne forretning havde August Green haft en årrække, den næste ejendom

var Sparekasse, bestyreren hed Peter Petersen, han var også borgmester fra 1921 til 1937, hvor han blev afløst af Peder Kirkegaard.

Torvet 6 var ejet af installatør Houmann Poulsen, her var foruden hans forretning en lille butik, som solgte parfume, indehaveren var fru Foged, hun var enke og blev senere gift med Houmann Poulsen.

Torvet 8 bestod af flere forretninger, på hjørnet var der i begyndelsen af 30erne en købmand Olsen, han lukkede, og der kom en materialist Eneø, han var der i nogle år og flyttede så sin forretning til Wichmands gård i Brogade, i samme ejendom havde ejeren barber Nielsen sin barbersalon, der var en butik til, nemlig cigarhandler Johan Knudsen. Derefter kom Borgerskolen, der havde i alt 5 klasseværelser og 1 lærerværelse, gymnastik foregik i realskolens gymnastiksal, i 1932 oprettes en 7. klasse. Næste ejendom var Teknisk Skole, som havde 4 store klasseværelser samt et stort bestyrelsesværelse på 2. sal, her var også en lejlighed til pedellen.

Torvet 13 var en hyggelig restauration, ejeren hed Jørgen Larsen, sønnen Rudolf var oprindelig barber, men han hjalp til i denne lille restauration, der nok var byens mest propre og vist også det bedste madsted. Rudolf Larsen køber huset i 1934.

Torvet 11 var bager F. W. Schultz han havde byens mest propre bageri, han bagte for det meste rugbrød og sigtebrød samt franskbrød, wienerbrød, basser og lidt småkager. Han var for det meste alene om arbejdet, om eftermiddagen kørte han brød ud både i byen og på landet, i slutningen af 30erne fik han bygget en ny og meget moderne ovn, byens mest moderne.

Ovenpå bagerforretningen, boede malermester P. Hansen, en meget dygtig maler, det var ham, der var mester for de fleste fagforeningsfaner her i byen, han var farbroder til den kendte politibetjent Pantmann Hansen.

Hotel Saxkjøbing var næste ejendom, værten hed Michaelsen, her var byens eneste teatersal, hotelkarlen hed Laurits Petersen, han var kendt og afholdt af alle i byen. Når de handelsrejsende kom til byen, var de næsten altid med toget, og de fleste havde en stor bagage, som Laurits hentede med hotellets store 4 hjulede trækvogn, den hørte med til bybilledet.
Hotellet havde også en gammel åben bil af mærket Dodge Brother årgang 1919, den blev for det meste brugt, når der var fest i Holmeskovpavillonen, det var værten selv der kørte bilen.

Lige overfor Hotellet lå det Lille Torv med ”Dametræet”, som var plantet i 1915, da kvinderne fik valgret.

På det Lille Torv havde vognmand Rasmus Rasmussen nogle vogne stående, han boede i Juniorsgade 9. Hans to heste hed Ole og Peter, om morgenen, når vognmanden lukkede porten op, gik hestene selv over gaden og stillede sig foran vognene og ventede pænt, til de blev spændt for.
Vognmand Rasmussen var af den gamle type, som havde sin egen mening, han kørte mange mursten og andre byggematerialer, hvis folkene på byggepladsen bad om af få

varerne ind på pladsen, var svaret ofte, der kan jeg ikke komme ind, så læssede han af ved vejen, men hvis de derimod sagde, du må hellere læsse af ved vejen, for du kan ikke komme ind på pladsen, så blev der svaret, kan jeg ikke komme ind på pladsen, det skal jeg vise dig, at jeg kan, og så fik folkene deres materialer ind, hvor de gerne ville have dem.
Torvet 5 byens Rådstue gennem flere hundrede år. Rådstuen flyttede først i 1838.
Her var 1916-1918 en meget eksklusiv restauration "Palmehaven", her var koncert hver søndag, men efter knapt 2 år måtte stedet lukke, og isenkræmmer Henrik Meisner købte ejendommen og lod den ombygge i 1921, han satte en etage mere på, i den østlige ende et stort udstillingsvindue, oven over vinduet var der en balustrade, stenrækværk, og på de yderste piller lå der en stor granitkugle.
Den ene store granitkugle faldt ned på fortovet, under det voldsomme uvejr, som gik over landet i sommeren 1931, i Holmeskoven og Kulhøj væltede mange træer, ligesom det også gik ud over mange ejendomme i byen og omegnen.
I 1929 overtog Alfred Karstensen Meisners forretning, Meisner købte en bil og begyndte som repræsentant, til stor ærgrelse for sin kone fortsatte han sine små værtshusbesøg.

H. Meisners ejendom, ombygges i 1921, bemærk balustraden over det store udstillingsvindue.

I november 1934 brændte Saxkjøbing Tømmerhandel og tømrermester K. Topps værksted, som lå ved Emil Aarestrupsgade, i P. Hansens tømmerlade var der også tændt bål, men ilden gik ud, og der skete ingen skade.
Mange blev afhørt, men pyromanen blev ikke fanget.
Kort efter branden sad Meisner hos restauratør Rudolf Larsen sammen med vognmand Alfred Johansen ” Den Fattige Vognmand”, et øgenavn han vist selv havde fundet på, han bad Meisner om at lave et rim til Saxkjøbing Avis, og Meisner lavede følgende rim.

MED AL SALGS KØRSEL DER HÆNGER VI I
VI KØRER MED SKRALDEMØG SKIDT OG MED LIG.

Det vers syntes den fattige ikke om, og han forlod restaurationen i vrede, han gik over på Lille Torvet hvor Meisner havde sin bil stående, og begyndte af skære i dækkene, det så værten på hotellet og ringede til politiet. Da Pantmann kom, spurgte han Alfred, hvad har du gang i, hvad der ellers blev sagt vides ikke, udover at Alfred fik sagt, det er sgu ikke mig, der har sat ild i tømmerhandlen, den udtalelse kostede han flere måneder i fængsel samt et ophold på Oringe.
Men det var ikke ham, der var pyromanen, og i Maj måned fik han tilkendt en erstatning på 4000 kr. for uberettiget fængsling.

I den næste ejendom var der et sæbeudsalg, som hed Økonomien, derefter kom Thaaning Steffensens boghandel, i hjørneejendommen havde Ove Lund konfektionsforretning.

Grisehandlere på Torvet i halvtredserne.

Der var mange der kørte rundt i gaderne og solgte deres varer fra hestevogn eller trækvogn. Der var ikke mange, der havde bil, der var nogle som havde en som både kunne være person - og varebil, de var indrettet, så man kunne sætte et lad bag på bilen, og om søndagen tog man ladet af og kørte søndagsture i bilen.
Der var mindst 4 gartnere i byen i 30erne, de havde en lille forretning eller udsalgssted, der var også en del koner, der gik rundt og solgte varer, det var især nye kartofler, gulerødder og jordbær, de havde nogle lange smalle kurve, som de bar varerne i.
På Torvet var der grisemarked en gang om ugen, og om lørdagen var der mange forskellige handlende, disse handlende holdt til i den østlige ende af Torvet.

Sommermarkedet skal også omtales, det var det største, der var på Torvet. Det var sjældent, at der var to karruseller, hestekarrusellen var den mest spændende, den blev trukket af nogle store drenge, som gik rundt oppe under teltdugen, som regel fik de nogle få ører for en times arbejde eller en tur i karrusellen. Der var også luftgynger, is og pølseboder samt en masse små telte, hvor der blev solgt alle mulige forskellige ting, i en del af disse telte var det folk fra byen, der solgte fløjter, skraller, balloner m.m.

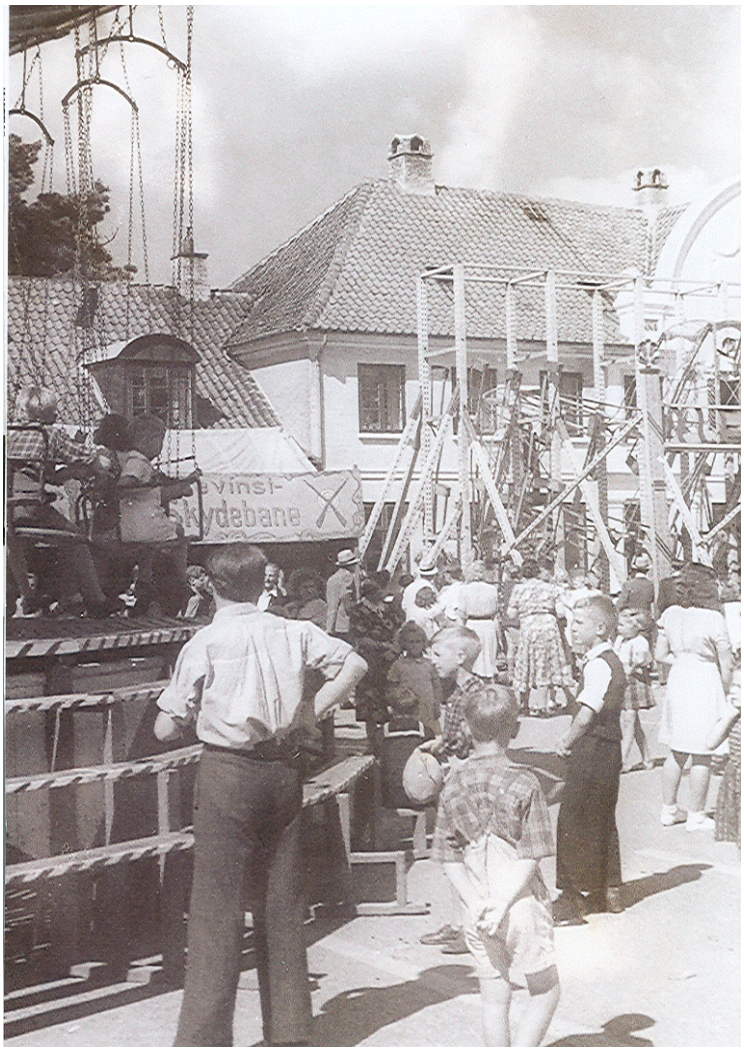

Sommermarked på Torvet.

Den kendte gøgler professor Labri var der også med alle sine små løjer, han lavede en masse fupstreger. Der var også sommetider en dødsdrom, man kan kalde den en stor tønde ca. 6-7 meter i diameter og ca. 7-8 meter høj, inde i den tønde, som var åben foroven, kørte to motorcykler, og lavede deres halsbrækkende numre, publikum stod øverst oppe og så på.
Der var også lirekassemænd, det var invalider fra krigen eller en enlig mand med mange moderløse børn, der var som regel et skilt på lirekassen, hvorpå der stod om mandens elendighed.
Om aftenen var der stort markedsbal på hotellet. Jeg vil også lige nævne Is - Hansen eller Ismakker, som han også kaldtes, han havde en ganske lille isvogn på 2 hjul, han var selvfølgelig også til marked. Han kørte sine daglige små ture i byen, ellers havde han sin faste plads næsten midt på torvet.

Sakskøbing Torv ca. 1941, bemærk Is – Hansen midt i billedet.

Juniorsgade og Gåsetorvet: Forretninger og Personer.

På Reesens kort fra 1670 nævnes Juniorsgade som Sladregade, men det var næppe fordi denne gades beboere var mere forsladrede end andre gaders beboere.
Forklaringen er måske denne, datidens udvendige døre bestod af to halvdøre, når man åbnede den øverste, kunne man lægge armene på den nederste, medens man passiarede med genboen.
Gaden hed i en periode Sønder Vestergade, den fik 1879 navnet Juniorsgade, opkaldt efter giveren af Stiftelsen, købmand Lars Hansen Junior, død 1803.

Juniorsgade var en af de sidste gader i byen, der blev asfalteret, her var kun få forretninger og næringsdrivende.
Det skal bemærkes, at den østlige del af gaden, fra hotel Saxkjøbing til Rådhuset holdt navnet Sønder Vestergade til omkring 1920.
Juniorsgade 1 var ejet af slagtermester August Eriksen, forretningen havde han til 1934, han solgte til slagtermester Holger Koch Jensen i 1934, som havde forretningen til 1938, hvor han solgte til slagtermester Richard Nielsen. Lige overfor i det gamle magasin var der indrettet lejligheder, her boede kredslæge F. Ingerslev, hans kone Marie Ingerslev var medlem af byrådet fra 1929 til 1937.

I Juniorsgade 5 havde fru Borgen en lille broderiforretning, i næste hus havde fru Løje frisørsalon.
Juniorsgade 9 var ejet af vognmand Rasmussen,(omtalt andet steds).

Juniorsgade 15 var ejet af vægter Carl Hansen, foruden at være vægter gik han om dagen rundt i byens gader med byens tromme og bekendtgjorde, når det var tid at betale skat, samt andre kommunale bekendtgørelser.

Juniorsstiftelsen blev i daglig tale kaldt fattighuset, i den vestlige ende var der svendehjem, her kunne de farende svende få mad og natlogi, men kun i kort tid.
Det var for det meste enlige som boede i Juniorsstiftelsen.

I Juniorsgade 6 boede enken Hansmine Nielsen kaldet ”Store Mine”, hun ernærede sig med forskelligt arbejde såsom rengøring og lugning mellem brostenene på Torvet.
Ved siden af hende boede en svagtseende dame, som Mine passede, da den ældre dame døde mente Mine, at kommunen skulle bekoste en gravsten, men det ville man ikke. Så fik Mine fat i en gammel vaskebalje og fik skåret bunde ud af den, så den kunne fyldes med jord og beplantes, og så forfattede Mine en tekst som hun fik malet på baljen, teksten lyder sådan.

”I ARMOD SLI D OG FATT IGDOM HUN ÅRE NE SÅ RINDE.
HUN DØDE NÆR DE HUNDRE D ÅR SOM BYE NS ÆLDSTE KVINDE”

En dag kort før jul var isenkræmmer Henrik Meisner på vej ned af Juniorsgade, imod ham, på samme fortov kom en dame, hende og Meisner var ikke de fineste venner, så da damen fik øje på Meisner, gik hun over på det andet fortov, da han så det, gik han også over på den samme side, et møde var uundgåeligt.
Da de mødtes, tog Meisner hatten af og sagde, jeg vil gerne ønske Dem en rigtig glædelig jul frue og fortsatte, det er vel nok en skam, at det ikke er frostvejr, jamen hvorfor dog det hr. Meisner, jo sagde Meisner, for så ville jeg have tisset Dem en glidebane.

Juniorsgade 21 er opført i 1934, i stueetagen var der en treværelses lejlighed samt en butik, her havde musikdirektør og skomager Chr. Nielsen skomagerværksted, hans kone Katinka Topp Nielsen solgte isvafler og ispinde fra vinduet i dagligstuen, senere blev butikken omdannet til isbar.

Af andre beboere i gaden kan nævnes fiskehandler Chr. Andersen, han kørte rundt i byen med sit hestekøretøj og solgte fisk om formiddagen, om eftermiddagen kørte han varer fra pakhuset ved havnen og banen, han var også produkthandler, ligesom han også var desinfektør, han desinficerede efter smitsomme sygdomme i de lejligheder og ejendomme, der havde haft smitsomme sygdomme blandt beboerne.
Det kan nævnes han havde 10 børn, 6 piger og 4 drenge.

Juniorsgade i tyverne, til venstre i billedet ses fiskehandler Chr. Andersen med sit hestekøretøj.

Sygehuset skal kort omtales, det blev ombygget 1929, i den vestlige ende lå byens sprøjtehus, nedrevet i 1928.
I 1937-1938 opføres en moderne sygehusbygning i haven, den blev indviet i 1939, kommunen køber 3 huse for at give plads til udvidelsen, disse huse nedrives.

Gåsetorvet har formentlig eksisteret siden byen endnu var landsby, på Gåsetorvet var der en stor jernvandpost til fælles benyttelse, den blev først fjernet i 1929.
På hjørnet af Gåsetorvet og Lunden opførte Good Templar Logen en bygning tegnet af arkitekt H. C. Glahn, den blev indviet i 1906.

Næste hus Gåsetorvet 3 opført ca. 1914 til overbetjent A. Hoppe, han sælger 1930 til Lolland-Falsters Telefonselskab, første telefonselskab i Sakskøbing er oprettet den 3. juli 1887.
I sommeren 1932 indvies her den første helautomatiske telefoncentral i stiftet, den anden her i landet.

Gåsetorvet 2-4 er Håndværkerstiftelsen, huset er opført 1880 og ejes af Håndværker og Industriforeningen.

Sygehuset, til højre ses sprøjtehuset opført 1887 nedrevet 1928.

Gåsetorvet 13 er opført år 1900 af kommunen til kødkontrolstation, i 1927 er der skomagerværksted.

Gyden navnet ændret ca. 1912 til Gammel Vestergade, indtil 1812 gik trafikken til Maribo gennem denne gade over den nuværende kirkegård.

Søndergade: Forretninger og Personer.

Søndergade, Nystedvej, Brogade og Vestergade var indtil 1911 såkaldte landevejsgader, vedligeholdelse påhvilede både amtet og kommunen, kommunen overtog i 1911 den fulde vedligeholdelse, Søndergade var dengang brolagt.
I Søndergade var der i 30erne ca. 38 butikker samt andre næringsdrivende, gaden var altså den gade, der havde flest forretninger.

Søndergade 1 var fra 1927 ejet af boghandler Chr. Thaaning Steffensen, i ejendommen var der konditori samt et udstillingsvindue som han selv brugte. Her var også en tobaksforretning lejet af Einer Mortensen, til ejendommen var der også en have, den var udlejet til kantor Chr. Jensen.

Søndergade 2 er opført 1867 af købmand Christian Kronmann, her var fra 1907-1916 telefoncentral, tagetagen brændte i 1921, ved genopbygningen laves der mansardtag.
I stueetagen ud mod Torvet havde ejeren Ove Lund forretning, på det modsatte hjørne ud mod Juniorsgade havde Irma forretning. På første sal var der i perioden 1922-1934 kommunekontor, fra 1935 havde tandlæge Vidar Vulff Jensen klinik.
Søndergade 3 var ejet af W. Jochumsen, hans søn havde en lille forretning ” Reseda ”, han solgte varer fra 49 ører til 99 ører, i den anden ende af ejendommen var der skiftende forretninger blandt andet grønthandel og tobaksforretning.
Næste ejendom var ejet af urmager Carl Ibsen, forretningen er grundlagt 1859.

Der hvor Tværvej ligger, lå der dengang et lille hotel, Harmonien, det havde 4 værelser til udlejning, i gården var der en bygning med en sal med plads til 50 spisegæster, oven på denne bygning var der en balkon, hvor musikerne sad og spillede, når der var dans i gården. I 1909 var her biograf, dog kun få forestillinger, det var omrejsende fotografer, der lejede salen, billetprisen var 25 øre for voksne og 15 øre for børn.

Søndergade ca. 1927.

Søndergade 9 er Apoteket, det blev grundlagt 1804 af Mathias Thune, bag apoteket var der en del bygninger, i den der vender mod Apotekervænget, startede Sakskøbing mejeri i 1893, den firkantede skorsten, som står ved parkeringspladsen, er antagelig opført dengang, det skal bemærkes, at der i 30erne var storkerede på skorstenen.

I ejendommen på hjørnet af Søndergade og Rådhusgade var der konditori og cafe, og ud mod Rådhusgade havde blikkenslager Axel Jensen forretning, der var værksted i kælderen.

Søndergade 4 var ejet af farvehandler Frederik Rasmussen, i næste ejendom havde fru Kragh detailforretning, hendes mand var bødker med værksted i baghuset.
Søndergade 8 var ejet af cykelhandler H. L. Jørgensen, han var også radioforhandler.
Næste ejendom var ejet af sadelmagermester Carl Jørgensen, han købte den i 1915, han var en nydelig mand af sportstypen, han kone var tunghør og brugte hørerør, han omtalte hende som ” overkommandoen”.
Næste ejendom var ejet af brygger Brandstrup her var Tuborg depot, i søndergade 14 var der en lille detailforretning ejet af fru Sørensen, i Søndergade 11 var Lolland – Falsters Industri og Landbrugsbank.

Søndergade 15 var Sakskøbing Mejeri. Næste ejendom nr. 17 her var tobaksforretning, den var ejet af Hans Peder Olsen, han døde i 1935, derefter køber Th. Jørgensen ejendommen i 1937, i ejendommen var der også en barbersalon. Næste ejendom var ejet af skomager P. Poulsen, her var tidligere trykkeri, Østlollands Folkeblad, som et konsortium overtog og i 1914 begyndte at udgive Saxkjøbing Avis, det flyttede i 1918 til Nystedvej 15.

Anton Nielsens forretning Søndergade 19 ca. 1904, her startede Saxkjøbing avis i 1914.

Søndergade 21 her boede snedkermester Anton Hylsen, i den bagvedliggende ejendom havde mekaniker Anton Hansen værksted.

Søndergade 25 var ejet af firmaet P. Hansen, bygningen nedrives, og der laves udstillingslokaler.

Søndergade 27 her var et lille vaskeri samt beboelse.

Søndergade 29 samt ejendommen på hjørnet af Søndergade og Saxes Alle var ejet af firmaet P. Hansens enke, der drev forretningen sammen med sønnerne Kay og Robert Falk Hansen, firmaet ejede også det store magasin på den modsatte side af gaden, de var også ejere af Saxemarken.

Søndergade 18 blev opført i 1906 ved udgravningen fandt man 200-300 gamle mønter, i 1923 køber snedkermester H. V. Knudsen ejendommen, næste ejendom var ejet af handelsmand Guldborg Hansen, i ejendommen havde ejeren en forretning Uldvarehuset, der var også en lille forretning, som reparerede og solgte Singer symaskiner.

Søndergade 22 var Landmandshotellet det var i 30erne ejet af søstrene Anna og Ketty Skaaning, i deres tid var der ofte fester i den store have, som gik helt ned til Rådhusgade, ud mod gaden var der i 20erne opført en lille pavillon kaldet ”Bræddehytten”, til selve hotellet var der i 30erne kun en lille sal, hvor der ofte var underholdning og dansant. En tryllekunstner Geovanni Otto optrådte der flere gange, engang optrådte han med en løve, Nero den II.

I de to næste ejendomme var der en urmager og tobaksforretning, samt en skrædderforretning.

Søndergade 28 her var lægebolig fra 1856 til 1943, i 1896 købte læge Juan Hans Christino Fugl lægeboligen, han kom fra Argentina, hvor han var født, hans fader havde grundlagt en lille by Tandil, som voksede hurtigt og blev til en stor by med over 100.000 indbyggere. Doktor Fugl tog aldrig dansk borgerskab, han forblev argentinsk statsborger, næste læge var Alfred Glerup, han kom til byen i 1926, men boede kun i ejendommen fra 1932 til 1935, derefter kom læge Johannes Thygesen, som boede der til 1943.

Ejendommen på hjørnet af Søndergade og Jernbanegade var ejet af tandlæge Sven Nørgaard, som kom til Sakskøbing i 1910. I 1920 indføres skoletandpleje for børnene i Borgerskolen
På det modsatte hjørne var der købmandsforretning ejet af Laurits Jørgensen, ejendommen var dengang enetages, i 1939 sættes en etage mere på.

I Søndergade 34 var der en grønthandler i kælderen, i nr. 36 var der to små forretninger, tobaksforretning og radioforretning, i nr. 38 var der et kageudsalg, nr. 35 på hjørnet af Søndergade og Saxes Alle var ejet af cyklehandler P. Frederiksen, han havde værksted ud mod Saxes Alle, der var også en benzinstander ved fortovet, i den næste ejendom var der ingen butikker.

Søndergade i tyverne, til venstre ses Søndergade 38 til højre ses nr. 39 doktor Gustav Nielsens ejendom.

Søndergade 39 var ejet af doktor Gustav Nielsen, han købte den i 1920, til ejendommen var der en stor grund, som gik helt ned til åen, på en del af grunden var der anlagt en stor smuk have, bagerst i haven var der en kilde kaldet Ellekilden, på stedet står der en sten med inskription.
Doktor Nielsen var engang kaldt ud til en ung pige, som skulle føde, efter vel overstået fødsel spurgte han hvem faderen var, det vidste pigen ikke, ej heller hvad han hed, noget må du da vide, sagde doktor Nielsen. Efter grundig omtanke svarede hun, jo han havde en stråhat på.

Nystedvej: Forretninger og Personer.

Nystedvej 1 var ejet af mejerimontør A. P. Bech, derefter kom gartneriet Flora ejet af gartner Jørgensen, i nr. 9 boede slagtermester Carl Jørgensen og hans søster, næste ejendom var ejet af tømrermester C. C. Poulsen.

Nystedvej 15 var ejet af bogtrykker Laurits Jensen Saxkjøbing Avis, bag forhuset lå trykkeriet, det flyttede til Brogade 12 i 1926.

Nystedvej 17 var ejet af malermester A. Jørgensen, hans kone havde en lille detailforretning.

Nystedvej 2 var der øldepot for bryggeriet Stjernen, i næste ejendom var der også øldepot for Carlsberg. Efter vandtårnet havde smedemester A. Andersen en smedje, på hjørnet af Skovvejen og Nystedvej havde cementstøber V. Madsen cementstøberi, i nr. 26 var der også cementstøberi, det var ejet af Chr. Jensen, han boede på Maribovej 4.

Nystedvej 29-27-31, nederste hjørne ses lidt af en vej til grusgraven.

Vestergade: Forretninger og Personer.

Vestergade blev brolagt 1871 og asfalteret 1932, i Vestergade var der i 30erne ca. 25 forretninger samt andre næringsdrivende.

Vestergade 1 var Peder Waaddegaard, er omtalt under Torvegade 11.

Vestergade 2 var Landmandsbanken, nu Danske Bank, den nuværende bygning blev opført 1919 af købmand Boie Fritz Rasmussen. Der lå en gammel bygning før, som har huset flere af byens læger blandt andre lægen og digteren Emil Aarestrup, han var født 4. december 1800 i København, han kom til Sakskøbing 1838 og rejste fra byen 1849 til Odense, hvor han blev stiftsfysikus, han døde 21. juli 1856. I 1903 opsættes en mindeplade på den gamle lægebolig. Da ejendommen nedrives og nuværende ejendom opføres anbringes mindepladen i 1 sals højde, den flyttes til sin nuværende plads i 1992.

Vestergade 3 var et af byens ældste huse, her var under Englandskrigen 1804-1813 Den Kongelige Sygestue, her døde 84 soldater, det kan nævnes af fortovet på det smalleste sted havde samme bredde som en kantsten ca. 15cm, nok Danmarks smalleste.

En del af bygningen nedrives ca. 1980, resten nedrives ca. 1996.

Vestergade 4 var ejet af mekaniker Frederik Pedersen, kaldet ”Frederik Donkraft”, han købte ejendommen 1922, der var en benzinstander ved fortovet.
En lille historie om Frederik Donkraft og isenkræmmer Henrik Meisner: De to rævepelse havde fået den ide at lave sig en gratis frokost, de gik ind på Centralhotellet og spurgte værten Rasmus Rasmussen, om de kunne få en frokost og vente med at betale til de fik afgjort et væddemål. Det kan I da godt, sagde værten, de to venner spurgte om ikke han havde lyst til at spise med, og det ville værten da gerne, da de var næsten færdig med at spise, sagde værten, hvad går væddemålet ud på. Jo ser du Rasmus – Frederik mener at når kirketårnet engang vælter, så vælter det over mod Torvet, og jeg mener, det vælter ud mod Vestergade.

Henrik Meisner ved Oreby Kro i 40erne.

Præstegården blev opført 1924, sognepræsten var provst Andreas Gartner Sommer Prior, han søger sin afsked på grund af svigtende helbred i 1936, i marts 1937 indsættes pastor Karl Lindqvist som sognepræst, han tog sin afsked i 1970 og flyttede til Maribo.

Vestergade 5 var ejet af blikkenslager Hakon Lund, han udlejede en forretning samt værksted til blikkenslager Rørby Petersen, i maj 1939 overtager Holger Knudsen værkstedet og forretningen. På hjørnet havde Henry Hansen damefrisør salon, i ejendommen var der også en lille tobaksforretning, i den vestlige ende havde ejeren et lille kontor, og ved fortovet var der en benzinstander, det skal bemærkes at der skulle betales 50 kr. årligt til kommunen for en opstillet stander.

Den sydlige side af Vestergade, ejendommen i forgrunden er nr. 5.

Vestergade 8 her var et sæbeudsalg, frisør Axel Thomsen køber ejendommen i 1937, næste ejendom var ejet af fru fotograf Rita Andersen, ved udgravning til kloak i 1917 fandt man resterne af gammelt murværk, som ifølge museumsforvalter Axel Holck måske stammede fra en teglovn brugt ved kirkens opførelse.

Vestergade 12, ejendommen er opført 1910 her var også dengang bageri. Vestergade 14, her havde isenkræmmer Henrik Meisner forretning til 1921, derefter havde Albert Petersen konfektionsforretning, i 1931 ombygges forretningen og blev betegnet som en af byens smukkeste facader.

I Vestergade 16 var der 3 forretninger, en guldsmed, en broderiforretning og en stor møbelforretning ejet af snedkermester Rames Hansen.
Herreekviperingshandler Jens Lyhne Nielsen køber ejendommen ca. 1934, Lyhne gjorde et stort arbejde for F. D. F. her i byen.

Vestergade 18 var ejer af skræddermester Vilhelm Bech, han købte den i 1934, næste ejendom købes i 1936 af fiskehandler Christian Jacobsen.

Vestergade 22 var ejet af læderhandler Ingemann Jensen, her havde været garveri, i 30erne havde han øldepot for Maribo Bryghus.
Vestergade 24 kaldet ”Tunnelen” fra dengang der var afholdshotel, navnet Tunnelen kommer af, at der dengang var en gennemgang fra kælderen til en sal, som lå ud mod Lillemark, fra 1922 var ejendommen ejet af detailhandler H. C. Hansen.

I Vestergade 7 var der en lille barbersalon, som var udlejet til barber Aage Alexandersen. Vestergade 9 var ejet af malermester C. A. Kølle, her var senere en lille grøntforretning. Vestergade 11 var ejet af murermester Laurits Larsen, her var hatteforretning samt et ismejeri.

Vestergade 13 var ejet af enkefru Jensen, hun var en periode referant til Folketidende. Vestergade 17 var ejet af købmand Karl Christensen, han købte den i 1932 og havde forretningen til sin død i 1944. Vestergade 32 var ejet af smedemester Leonhard Frandsen. Vestergade 38 var der i 20erne en lille velbesøgt restauration ”Cyklehvil”, ejeren hed Lars Rasmussen, det var hans kone Cecilie, som passede forretningen, den lukkede ca. 1931. I Vestergade 42 var der en port, som ejeren lavede om til en lille butik, kageudsalg, der var senere en barbersalon.

Vestergade til venstre ses nr. 23, Det Kolde Ben, derefter Viggo Sembergs købmandsforretning, på hjørnet af Gåsetorvet og Vestergade ses den gamle Accisebod.

Vestergade 44 var ejet af gartner Erfred Larsen han solgte 1938-1939 til gartner Edv. Siemssen, han købte også det tilhørende gartnerjord på hjørnet af Maribovej og Lindevej (nu Shell). Han købte en del drivhuse som lå på Frederikssundsvej i Brønshøj, disse blev nedtaget og genopstillet på arealet ved Lindevej.

Vestergade 19 her var fra en gang i 30erne øldepot fra Nykøbing Bryghus, i den vestlige ende var der et kageudsalg. Næste ejendom var realskolen, bygningerne blev opført ca. 1870 af købmand M. Fæster til posthus, men allerede i 1874 flyttede posthuset til Lollandsbanens stationsbygning, i 1888 sælges bygningen til Realskolen, som var stiftet 1886.

Vestergade 23-25 her var i begyndelsen af år 1900 en lille beværtning ”Det Kolde Ben”, på hjørnet havde ejeren Viggo Semberg købmandsforretning.
På det modsatte hjørne af Vestergade og Gåsetorvet lå den gamle accisebod, her boede stenhugger Peder Olsen, i 1939 tilbød kommunen Frilandsmuseet i Maribo at de måtte få bygningen, men de takkede nej, og kommunen lod huset nedrive.

Maribovej: Forretninger og Personer.

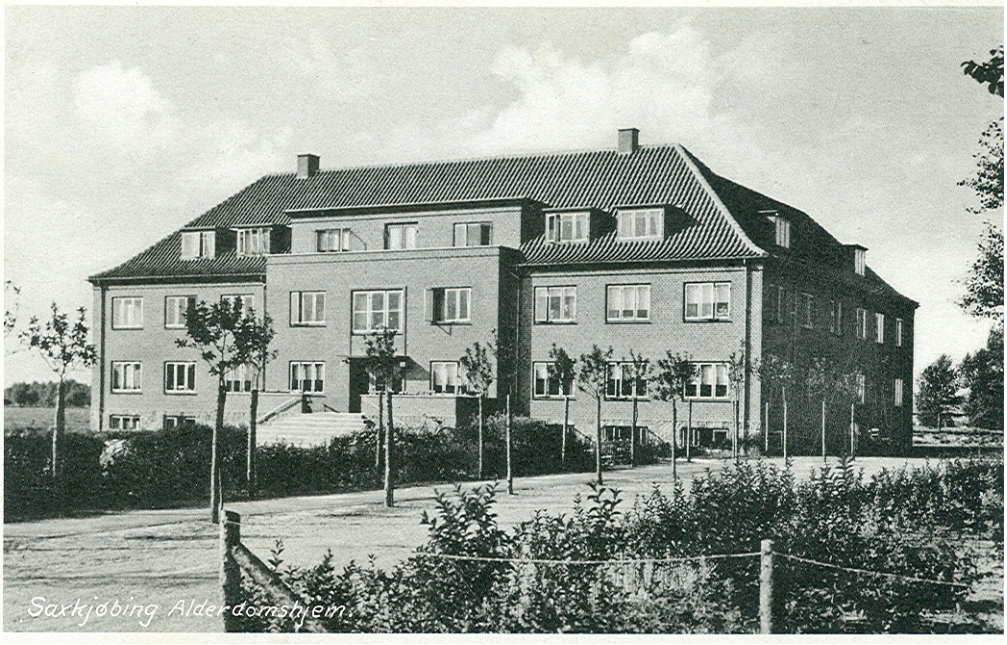

Sakskøbing Alderdomshjem indviet 1939.

Maribovej blev istandsat i begyndelsen af 40erne, vejen hæves, og 1945 opsættes nye låger til kirkegården.

Maribovej 4 var ejet af cementstøber Chr. Jensen, hans kone havde en lille købmandsbutik og der var en benzinstander ved fortovet. Maribovej 20 var ejet af marskandiser Chr. Frederiksen. Maribovej 24 var Alderdomshjem og billigboliger, indviet i 1939. Derefter karetmager Aage Nielsens værksted, her var også en benzinstander.

Maribovej ca. 1910.

Maribovej 13 var ejet af vognmand Peder Madsen. Maribovej 43 var ejet af Marius Olsen hans kone havde en lille men velbesøgt detailhandel. Maribovej 45 var ejet af smedemester Harald Frederiksen, han var også kørerlærer. Maribovej 51 var ejet af købmand A. O. Jørgensen.

Da Vestergade i 1932 blev asfalteret, afholdt den nystiftede turistforening et stort asfaltbal med 5000-6000 mennesker, året efter var turistforeningen atter arrangør af et asfaltbal på Torvet, her var ca. 3000 mennesker.
I 1934 var det Håndværker og Industriforeningen der arrangerede sommerfest med stort håndværkeroptog, ca. 60 af byens forretninger havde pyntet deres vinduer med opfordring til at købe dansk.

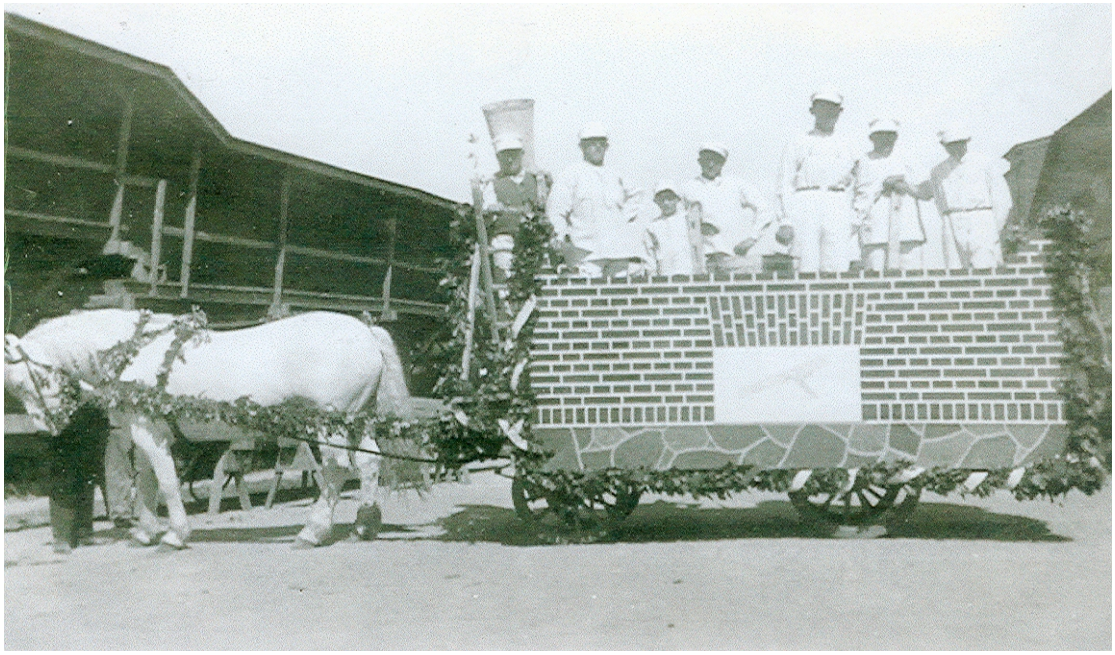

Håndværkeroptog juni 1934, murervognen lavet af murer R. Jørgensen, den holder ved Sakskøbing Tømmerhandel.

I 1937 får Sakskøbing filmen premiere, og der afholdes en stor fest på Torvet, der var rejst en stor tribune foran Borgerskolen, det var strålende solskin, og der var ca. 4000 mennesker til festen.

Kilder:
Sakskøbing Avis
Bogen, Huse i Sakskøbing
Adresse- og skattebog for Sakskøbing
Johan Jørgensens erindringer.

MAJBØLLE MØBELFABRIK
Historien kort fortalt
af
Bent Jensen.

I året 1864, nærmere betegnet den 31-12, blev skødet underskrevet på en jordlod i Majbølle. Det drejer sig om et stykke jord på Præstestræde nr. 23, matrikel nr. 37 i Majbølle, som er i hartkorn 3 skæpper 2 ¼ album, det svarer ca. til 3 tønder land.

Baroniet Guldborgland, som hidtil havde haft dette jordstykke udlejet til pastor Krog i Majbølle, sælger nu jordlodden til tækkemand Søren Madsen for 700 rigsdaler. Han opbygger et stuehus og en staldlænge på grunden. I de følgende år ernærer han sig ved landbrug på de 3 tdr. land og som tækkemand i sognet indtil sin død i 1885.

I 1885 sælger Søren Madsens enke Bodil Hansdatter ejendommen til slægtningen Rasmus Larsen med den aftale, at hun får lov til at blive boende som aftægtskone, så længe hun lever. Hun døde i 1902. Han ernærer sig af det lille jordsted og som daglejer ved skovbruget. Rasmus Larsen bliver enkemand i 1888.

Præstestrædet 21 det gamle husmandssted, hvor Majbølle Møbelfabrik udviklede sig op gennem tiden.

Rasmus Peder Hansen fra Stadager sogn var på den tid tjenestekarl i Majbølle. Han bliver gift 1892 med tjenestepigen Johanne Margrethe Hansen fra Majbølle. De flytter

derefter ind på stedet og bor sammen med Bodil Hansdatter og Rasmus Larsen, som er farbroder til Johanne. R. P. Hansen arbejder som daglejer ved skovbrug i en del år, til han begynder som tækkemand. De gamle tækkeredskaber fra Søren Madsens tid har sikkert ligget på ejendommen, så det har ikke krævet nogen investering fra R. P. Hansen at starte som tækkemand. Det har aldrig været et håndværksfag, som krævede lærlingeuddannelse. Den viden, som tækkemænd havde, gik i arv til den næste, som havde lyst og ikke mindst et godt håndelag for at kunne udføre arbejdet tilfredsstillende.

Rasmus og Johanne får følgende børn, Olga Marie Christine, født 19-08-1897, Johannes Peter, født 13-03-1900 og Verner Theodor Christian, født 09-09-1904.

I 1910 køber Rasmus og Johanne ejendommen. Rasmus Larsen bliver boende her som aftægtsmand, til han døde i 1921.

Johannes Hansen 1914 i sit konfirmationstøj.

I 1914 kommer Rasmus og Johannes ældste søn i møbelsnedkerlære hos snedkermester Lars Petersen, som senere tog navnet Holmskov. Han havde værksted i Rørbæk på

Guldborgvej nr. 1, det som i dag er værestedet ”Grøn Cafe”. Dengang var det almindeligt, at en lærling var på kost og logi, der hvor han var i lære. Hos snedkermester Holmskov var der to til tre lærlinge af gangen, de boede på tagetagen i nogle små værelser. Lærlingelønnen var ikke stor. De to første år fik Johannes ingen løn, de to sidste år fik han 45 kr. i løn om året. Selv om købekraften var meget større dengang i forhold til i dag, kunne han ikke købe sig et sæt tøj for de penge.

I 1918 blev Johannes Hansen udlært og fik sit svendebrev. Kort tid efter blev han indkaldt som soldat i København. Efter endt militærtjeneste får han arbejde i København som snedkersvend.

År 1921 kommer der bud hjemmefra, at hans far er blevet syg og ikke mere selv kan passe jorden og tækkearbejdet. Så han tager hjem for at hjælpe sin far. Der går kun nogle få måneder, før det viser sig, at den unge Johannes ikke havde udfordring nok i det arbejde at passe jorden og tække huse, der har sikkert også været en stille periode om vinteren.
Den 21-02-1922 indrykker han en annonce i Sakskøbing Avis med følgende tekst:

Snedkerforretning

paabegyndes fra Dags Dato. Bestillinger modtages paa alt til Faget hørende.

Johannes Hansen,
Majbølle.

Det var ikke nemt at starte som selvstændig dengang, for pengene var meget små. Johannes Hansen startede med en startkapital på 5 kr. Han havde en del værktøj og en høvlebænk, det skulle en snedkersvend selv anskaffe sig.

De første år Johannes Hansen var selvstændig, arbejde han alene, han havde lejet en del af huset overfor forældrenes ejendom.
Det var mest bygningssnedkerarbejde, han lavede, det foregik på følgende måde. Når der var en, der skulle have bygget et hus, kom de til ham og aftalte, at han skulle lave alt snedkerarbejde på huset til en fast pris.
Hos firmaet P. Hansen i Sakskøbing fik han alle materialerne til huset på kredit.

Derefter gik han i gang med at lave det hele, hver eneste stump træ blev forarbejdet i hånden af ham selv, alle dørene var med fyldninger, og vinduerne var med sprosser, samt skabe og køkkeninventar var håndarbejde.

I dag er det svært selv for en fagmand at fatte det kæmpearbejde og slæb, det har været. Hans arbejdsdag var fra tidlig morgen til så længe, han kunne holde sig vågen, en arbejdsdag på over 16 timer var meget normalt.

Når arbejdet var afleveret i færdig stand, fik han sine penge, og han betalte firmaet P. Hansen, hvad han skyldte. Derefter holdt han fri i to tre dage, og så forfra igen med den næste opgave på nøjagtig samme måde.

Johannes Hansen var gift to gange, først med Ebba Nielsen der døde i 1939, i 1925 fik de sønnen Flemming, som i 1975 overtager firmaet.
Johannes Hansen var gift anden gang med Meta Henriette Hansen, de fik datteren Annie, som er gift og bor i London.

I 1928 flytter han hen over vejen og indretter sig i sit fødehjem, det gamle stuehus er nu blevet snedkerværksted, og grundlægger den virksomhed, som senere skulle ekspandere så kraftigt.
Året efter køber Johannes Hansen ejendommen for 9000 kr. Samme år bygger han et nyt stuehus.
Hans far Rasmus Peter Hansen døde i 1929, 68 år gammel.

I 1934 startede J. H. en møbelproduktion. De følgende år voksede virksomheden støt. Den første lærling var Kaj Hansen, som blev ansat i 1934, Kaj Hansen var i ca. 12 år virksomhedens første værkfører, til han måtte stoppe på grund af sygdom i 1973.

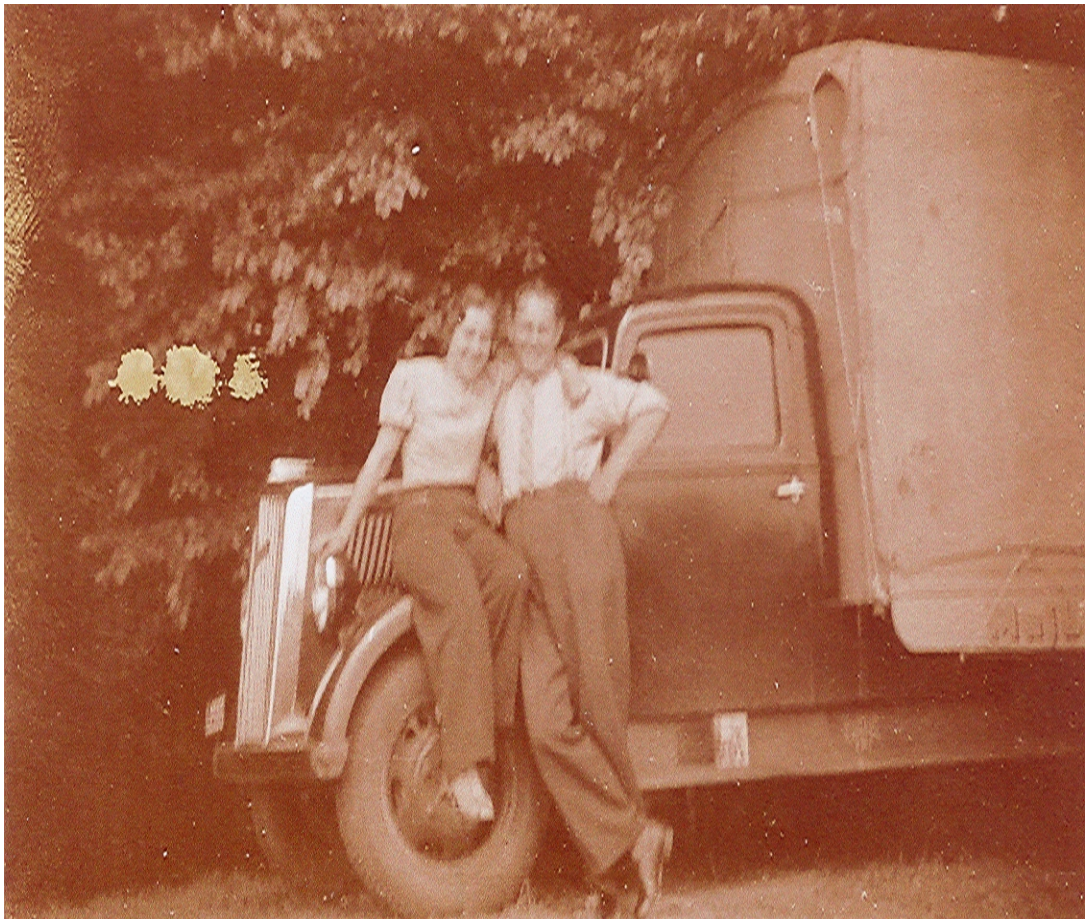

Meta og Johannes Hansen ved firmaets første lastvogn, Opel Blitz ca. 1940.

Når de færdige varer skulle leveres til kunderne, blev lærlingen sendt ud på græsmarken efter virksomhedens islændere, som han spændte for fjedervognen, det var før firmaet fik lastbil. De følgende år har der hele tiden været ansat mindst 1 lærling ad gangen.

I 1934 foretog Johannes Hansen en betydelig udvidelse af virksomheden, en dristig beslutning, men som det senere viste sig at være en klog disposition.
Der blev bygget et stort værksted i to etager, og købt forskellige moderne maskiner, som skabte en kolossal omvæltning i produktionen, fra før hvor det hele blev lavet i hånden.
Der skete også en stor forøgelse af medarbejdere, især snedkersvende.
Det er også i 1934 firmaet skifter navn fra Majbølle Møbel og Bygningssnedkeri til Majbølle Møbelfabrik.

Snedkersvendene der holder middagshvil på trappestenen. Fra venstre Alfred Boesen, Kaj Hansen, Karl Lindhart, Ejgil Christensen, Johannes Hansen sidder ved siden af firmaets hund, Evald Andersen, Edvind Svensson, billedet er fra ca. 1941.

I 1944 var her ansat 15 mand, og antallet af medarbejdere stiger støt de kommende år. Samme år døde Johannes Hansens mor Johanne Margrethe Hansen, 82 år gammel, hun havde boet her lige til sin død.

I 1952 begyndte firmaet at lave klaverer. I løbet af kort tid var den største del af produktionen klaverkasser, som blev leveret i samlet stand færdigbehandlet.
I begyndelsen var det kun Piano Fabrikken, Brødrene Jørgensen i København, der var aftager.
I tresserne fremstilledes også klaverer til klaverfabrikker i Norge, Sverige, Finland, England og Tyskland.
I mange år sørger fabrikken her i Majbølle selv for al transport. Man havde bygget en lastbil om specielt til at transportere klaverer.
Hver gang, der blev kørt et læs færdige klaverer ud ad fabrikken, var lastbilen læsset til bristepunktet, al plads blev udnyttet.
Der var engang, der blev bundet fire sofaborde fast øverst på læsset med benene opad. Da de nåede til København, var der kun pladerne tilbage, resten af bordene lå ved viadukten i Vordingborg.

Sidste halvdel af halvtredserne og det meste af tresserne blev der også fremstillet en del finere møbler af høj kvalitet, som var tegnet af Finn Juhl. Han regnes i dag for en af de fire største møbelarkitekter, som Danmark har haft.
I de senere år er hans møbler solgt til meget store priser på forskellige kunstauktioner.

Flere af Finn Juhls modeller bliver i dag stadig fremstillet til trods for, at de er tegnet for over 60 år siden.

Armstol tegnet i 1945 af Finn Juhl. I perioden 1960-62 blev denne stol fremstillet både som armstol og som sofa i teak og palisandertræ på Majbølle Møbelfabrik. Læg mærke til sæde og ryg helt adskilt fra det fint formede bærende stel, det var en helt ny stil, Finn Juhl skabte på en tid, hvor de fleste møbler var klodsede og tunge.

I 1960 begynder firmaet også at fremstille orgelkabinetter i mange forskellige modeller.
I flere år er denne produktion større end af klaverer.
Fra først i halvtredserne og de næste 25 år blev der ca. udlært en lærling hvert år.
Den første maskinsnedkerlærling blev udlært i 1959, i alt er der i den tid, firmaet har eksisteret, udlært mellem 40 og 50 møbel og maskinsnedkerlærlinge og nogle få industrisnedkerlærlinge.

I halvtredserne skete der mange små udvidelser af fabrikken, blandt andet blev maskinværkstedet udvidet tre gange, og en kontorbygning blev bygget.

I 1959 blev der bygget et værksted udenpå det eksisterende i hele dets fulde længde, som indeholdt finerværksted og sprøjterum.
I 1962 sker der en stor udvidelse, der blev bygget en stor hal til maskin og pudseværksted.
I 1964 blev der bygget en hal til, denne blev brugt som samle- og sprøjteværksted.
Op i halvfjerdserne skete der flere mindre udvidelser, privaten og kontoret blev bygget større, der blev lavet en bygning til opskæring af træ, en lade blev opført til opbevaring af materialer.

Sønnen Flemming Hansen har været med i firmaet siden 1942, hvor han kom i lære. Efter endt soldatertid og som ung snedkersvend arbejdede Flemming en kort tid i Schweiz.
I 1965 indgik han som kompagnon i firmaet, og ti år senere overtog han hele virksomheden. Der var ikke stor forskel at mærke ved det ejerskifte, Flemming havde jo, fungeret som driftsleder i mange år, hans far forsatte med at arbejde i firmaet med bedemandsforretning, engroshandel med kister og forskelligt vedligeholdelsesarbejde.

Omkring 1970 topper virksomhedens arbejdsstyrke med 35 ansatte.

Da energikrisen kom i 1973, kunne det også mærkes her, der begyndte at ske en afmatning, især på klaverer og orgler. Sidst i halvfjerdserne er det slut, da bliver det sidste klaver og orgel fremstillet i firmaet, efter at produktionen havde kørt godt i ca. 25 år.

Efterhånden som produktionen af klaverer faldt, klarede Flemming Hansen hele tiden at skabe nye ordreforbindelser.
Der blev fremstillet senge til Ikea i Sverige, det var ikke den helt store forretning, så det ophørte ret hurtigt.
Herefter blev der fremstillet mange forskellige møbler mest i fyrretræ, størsteparten blev eksporteret til Norge og Tyskland.

Flemming Hansen handlede også sideløbende med mange forskellige små ting, der var fremstillet på andre trævirksomheder.

I 1975 begynder firmaet at lave køkkenlåger til forskellige køkkenfabrikker på hjemmemarkedet, til Sverige, Tyskland og Island. Der var kommet en del køkkenfabrikker i de seneste år, som var opbygget til at kunne lave det hele selv. Det blev moderne med massive fyldningslåger i halvfjerdserne, og det var de virksomheder ikke lavet til, så der var en mulighed som underleverandør.
Det har altid været Majbølle Møbelfabriks stærke side, at de hurtigt kunne omstille til en ny produktion. Der blev investeret i flere nye specialfremstillede maskiner til formålet, efter denne investering blev der fremstillet køkkenlåger og mange forskellige dele, som et køkken består af, i massiv fyr og egetræ.
Til Tyskland blev der lavet fyldningslåger af fyr med børstet overflade, så lågerne kom til at se gamle og slidte ud.

Sidst i halvfjerdserne blev der også fremstillet mange forskellige møbler af den type folk selv samler. Fordelen ved den slags møbler var, at de kun fyldte lidt ved

forsendelsen, en del blev da også eksporteret til Japan i containere, danske og tyske varehuse var også storaftagere af den type møbler. I alt har virksomheden eksporteret til 37 forskellige lande.

Johannes Hansen, billedet er fra først i halvtredserne.

Den 8 marts 1983 døde Johannes Hansen, han arbejdede på fabrikken lige indtil den dag han døde. Selv om Johannes Hansen kun manglede fem dage i, at være fyldt 83 år, havde han ingen planer om at holde op med at arbejde.
Der er ingen tvivl om, at Johannes Hansen havde det bedst, når han var i fuld vigør i det firma, som han selv havde startet i 1922.
Johannes Hansen og hustru flyttede til Nykøbing F. i 1968, hvor han selv havde bygget hus på Peter Freuchensvej, og herfra gik turen hver dag til Majbølle.
I den tid Johannes Hansen havde virket som møbelfabrikant, var han en lang periode medlem og formand for Nykøbing F. Snedkerlaug, desuden var han medlem af

bestyrelsen for Møbelfabrikantforeningen i Danmark, endelig var han politisk aktiv, i otte år var Johannes Hansen medlem af Majbølle sogneråd valgt for Retsforbundet.
I 1985 køber Flemming Hansen også Søllested Møbelfabrik og driver den sideløbende med firmaet i Majbølle.

I 1987 sker der en brat omvæltning i det gamle familiefirma. Flemming Hansen sælger Majbølle Møbelfabrik til Hans Juul Pedersen, som kom fra Flensborg, hvor han var fabrikschef hos emballagefirmaet Schur. Hans Juul var uddannet smed, siden læste han til ingeniør, og har været leder på forskellige virksomheder, indtil han købte Majbølle Møbelfabrik.

Lis og Flemming Hansen på Herning Messens stand i 1983, Flemming havde dengang et bredt sortiment af forskellige ting med. Af det der ses på billedet, er det kun spisebordet, der er fremstillet i Majbølle.

Flemming Hansen fortsætter i bedemandsforretningen og som konsulent i firmaet det første år.

I tiden derefter blev der forsat produceret køkkenlåger, efterhånden blev en større del af produktionen samle selv møbler.

Der blev udviklet et nyt reolsystem kaldet Folder, det var tegnet af arkitekt ægteparret Gunvor og Niels Jørgen Haugesen, et samle selv system, som kunne samles uden brug af værktøj.
Den reol fik årets designerpris i Bella Centeret i 1989.

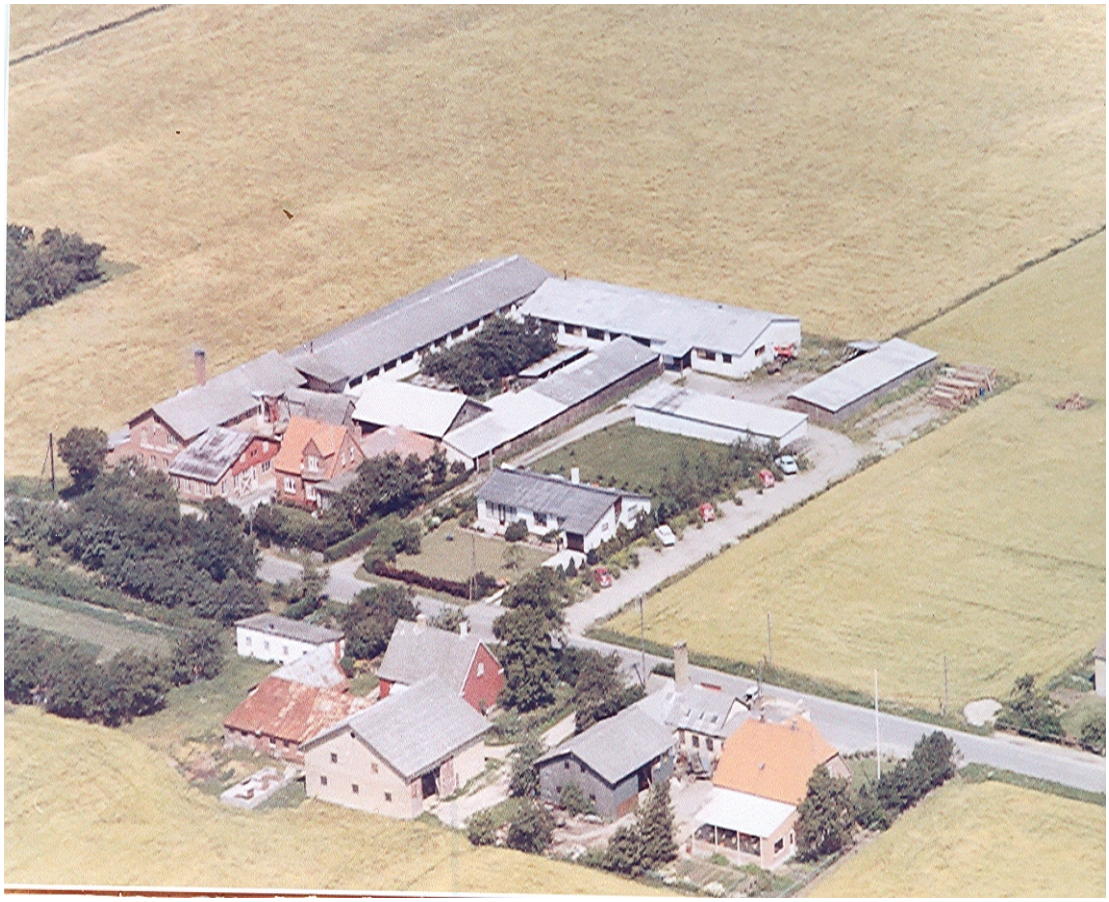

Majbølle Møbelfabrik, set lidt fra oven, billedet er fra sidst i tredserne.

I starten af halvfemserne begynder det at gå skævt med økonomien i firmaet. I 1994 går fabrikken konkurs og bliver solgt på tvangsauktion til John Flemming Pedersen, han lejer fabrikken ud til Hans Juuls hustru Connie, der på den måde kan drive møbelproduktionen videre som et ApS, det kører nu videre med kun få ansatte, som har svært ved at få firmaet til at køre rentabelt.
Den 19. december 2001 er det slut, da lukker fabrikken, der manglede kun 2 måneder i at Majbølle Møbelfabrik havde eksisteret i 80 år som selvstændig virksomhed.
Derefter har den skiftet ejer to gange, men ingen af dem havde mod på at starte en produktion. I dag består fabrikken kun af stuehuset og den ene hal fra 1962 samt en lade, resten er revet ned.

Det er ikke kun Majbølle Møbelfabrik, der måtte lide den skæbne, samtlige møbelproducerende virksomheder på Lolland – Falster, som har eksisteret i flere generationer, er i dag ophørt, og denne epoke i historien er nu slut.

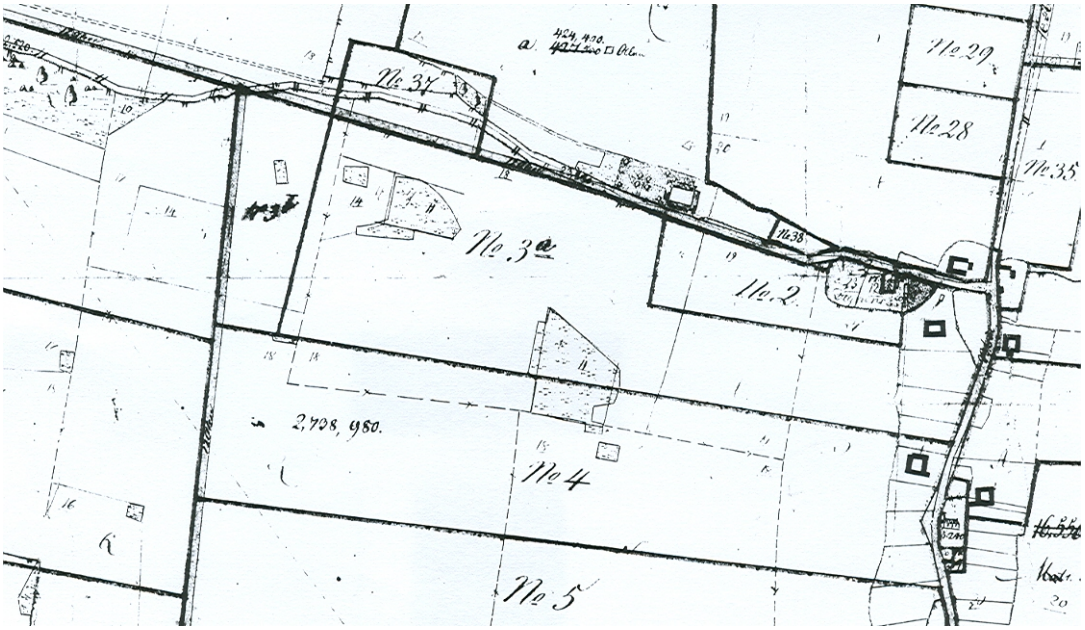

Kort fra 1808 viser den gamle vej fra før udskiftningen, og det nuværende Præstestræde med matr.nr. 37.

Kilder:

Kirkebøger, diverse år
Folketællinger, diverse år
Tinglysningspapire
Realregister
Fæsteprotokol
Skøde og Panteprotokol
Max Hansen, diverse arkivalier
Marta Hansen, billeder og kildeoplysninger
Henning Pedersen, billeder og kildeoplysninger.

BRYGGERIER I SAKSKØBING.

af
Rene Larsen.

Bryggere, Maltgørere og Øltappere i Sakskøbing:

Brogade 2

År 1817 Frants Marchner, købmand, brændevinsbrænder og brygger fra Bøhmen, borgerskab 1817, død 1850, gift med Ane Margrethe Jensen Wanken.

Juniorsgade 17

År 1843 Niels Larsen Fjeldsted, brygger og værtshusholder, borgerskab 1842, død 1855.

Kirkestræde 3

År 1713 Niels Larsen Krogh, slagter og øltapper, født i Hevring Ørsted ved Randers, borgerskab 1713, gift med Mette Hansdatter.
År 1742 Niels Michelsen Grøn, slagter og øltapper, borgerskab 1752, købspris 92 Rd.
År 1828 Ole Andersen, brygger, gift 1819 med Cathrine Hansdatter fra Majbølle.

Nystedvej 4

År 1917 Edvard Jensen, brygger, død 1933.

Søndergade 5

År 1828-1837 Rasmus Christensen, brygger.

Søndergade 9

År 1797-1804 Søren Jensen, brygger, logivært og værtshusmand, borgerskab 1797, død 1826, gift med Else Pedersdatter.

Søndergade 12

År 1861 Hans Larsen Brandstrup, brygger, født i Tirsted, borgerskab 1861, død 1899.
År 1887 Hans Peder Brandstrup, brygger, død 1929, fra 1. februar 1896, aftapning af Tuborg øl, kapsel på bajerflasker fra 15. juni 1921.
År 1929 Hans Poul Brandstrup, bryggeri ejer, død 1938.
År 1939 Robert Pedersen, depotbestyrer for Tuborg.

År 1946-1972 Ivar Peter Steen, depotbestyrer for Tuborg.

Søndergade 16

År 1801-1802 Jes Nielsen, øltapper, borgerskab 1801, måske kun lejer.
Før år 1825 Ole Andersen, brygger, død 1828.

Søndergade 20

År 1897 Peder Hansen, bødker og maltgører, værtshuset Østlolland, død 1926, får Søndergade 18 i år 1907.

Torvegade 6-8

Før år 1818-1828 Frants Marchner, købmand, brygger og brændevinsbrænder, født i Bøhmen, borgerskab 1817, død 1850, gift med Ane Margrethe Jensen Wanken.

Torvet 2

År 1786-1790 Johan Hermansen, født i Maribo, skrædder, brygger og brændevinsbrænder, borgerskab 1781.
År 1821 Jørgen Hansen, murermester, værtshusholder og øltapper, borgerskab 1805 og 1829, død 1839 som fattiglem, gift med Kirstine Thomsen.
År 1838-1840 Rasmus Jensen, brygger.

Torvet 3

År 1790-1798 Søren Jensen, brygger og toldbetjent, født i Hørning Gl. Estrup gods, borgerskab 1788 og 1797, død 1826, gift med Else Pedersdatter, han var også brændevinsbrænder og værtshusholder.

Torvet 6

År 1783-1795 Johan Hendrich Hermansen, født i Maribo, skrædder, brygger og brændevinsbrænder, borgerskab 1781.

Torvet 9
Hjørnet af Torvet og Juniorsgade.

År 1743 Niels Michelsen, slagter og øltapper, borgerskab 1713.

Torvet, matr.nr. 25

År 1804-1826 Søren Jensen, født i Hørning Gl. Estrup, borgerskab 1788, død 1826, gift med Else Pedersdatter.

Vestergade 5 – 7 og Vestergade 18.

Før år 1733-1755 Niels Michelsen, slagter og øltapper, borgerskab 1713.

Vestergade 13

År 1852 Morten Nielsen, brygger og maltgører, død 1883.
År 1884-1914 Peder Jensen, maltgører, død 1914.

Vestergade 19a

År 1879 Evald Wengel, cand.jur. bryghus og mineralvandsfabrik, fra 1. februar 1896 aftapning af Tuborg øl.
År 1900 Johan Henrik Hartmann, fabrikant.
År 1903 Hammer Rasmussen.
År 1904 Søren Johan Heiberg, brygger.
År 1905 Aage de Svanenskjold.
År 1907 Emanuel Jensen, materialhandler, solgt på tvangsauktion 3. april 1908 til sagfører Larsen, for 16.000 kr.
År 1908-1913 Th. Lassen, cand.pharm.

BRYGGERI HISTORIE.

I midten af det 18. århundrede var det meget almindeligt, at borgerne i Sakskøbing drev landbrug, og at de selv forædlede deres produkter. De bagte, slagtede og bryggede. Men efterhånden, som Sakskøbing udviklede sig, blev der mindre plads til agerbrug, små industrivirksomheder begyndte at vokse frem herunder bryggerier.

H. P. BRANDSTRUPS BRYGGERI SAKSKØBING.

Den 25. juni 1861 købte Hans Larsen Brandstrup grunden og ejendommen på matr.nr. 74a det nuværende Søndergade 12 i Sakskøbing af brændevinsbrænder Nicolai Andreasen for en pris af 1.800 rigsdaler med en kontant udbetaling af 600 rigsdaler og i august 1861 var maltgøreriet opført, bryggeriet blev opført og stod klar i maj 1862.

Hans Larsen Brandstrup fik borgerskab som ølbrygger den 2. oktober 1861. Brandstrup havde sin erfaring fra sit arbejde på Lorenz`s Brygger og Maltgøreri i Maribo, hvor han blev antaget i 1847, først som bryggerkarl, senere som brygger og endte som bryggeribestyrer.
I 1881 beskæftigede bryggeriet 1 mand og produktionen foregik ved håndkraft.

Hans Larsen Brandstrup.

Brygger Hans Larsen Brandstrup blev født den 4. marts 1823 i landsbyen Brandstrup i Tirsted sogn på Lolland som søn af husmand Lars Vogelius Jørgensen og hustru Anne Dorthe Nielsdatter, efter sin konfirmation kom han ud at tjene på landet.
Den 1. juni 1844 blev han indkaldt som soldat ved 4.bataillion på Sølvgades kaserne.
Efter soldatertjenesten antog han navnet Brandstrup, efter den landsby han var født i, ifølge kirkebogen for Tirsted sogn blev han døbt Hans Larsen.
Efter soldatertjenesten kom Brandstrup i lære som brygger hos agent Carl Lorentz i Maribo, men på grund af treårskrigen blev han indkaldt igen.

Under treårskrigen var Brandstrup indkaldt fra den 28. marts 1848 til den 18. februar 1851, under krigen deltog han i slagene ved Bov, Slesvig og Isted.

Brandstrup var i mange år formand for Våbenbrødrenes afdeling i Sakskøbing, han beklædte også i mange år stillingen som medlem af Ligningskommissionen, ligesom han var medstifter af såvel Industri som Arbejderforeningen.

Hans Larsen Brandstrup døde den 9. februar 1899, 76 år gammel, han var gift med Bodil Sofie Petersen, i ægteskabet var der to børn, datteren Anne Johanne og sønnen Hans Peter.

Sønnen Hans Peter Brandstrup blev født den 17. juni 1860 i Maribo, og som 14-årig kom han i bryggerlære, den 1. januar 1887 overtog han sin faders bryggeri, samme dag som han fik borgerskab.
Han blev gift med Bertha Marie Johanne Larsen den 23. september 1887, i ægteskabet fik de to børn, datteren Ingeborg Marie Sofie, født den 3. juni 1888 og sønnen Hans Poul, født den 10. januar 1893.

Hans Peter Brandstrup.

Efter overtagelsen af bryggeriet gik H. P. Brandstrup i gang med at udvide og modernisere driften, hvad han i øvrigt gjorde flere gange, blandt andet indlagde han dampkraft og byggede et helt nyt maltgøreri.
Den 24. juli 1909 ved halv 2-tiden om natten nedbrændte en sidebygning til bryggeriet, bygningen, som blev benyttet til vognskur, brændselsrum og hestestald, nedbrændte, det lykkedes at redde hestene, ligesom det lykkedes at redde bryggeriet til trods for, at der flere gange var ild i det, den nedbrændte bygning var assureret for ca. 3500 kr.
Branden havde heldigvis ingen indflydelse på bryggeriets drift, branden blev slukket i løbet af 3 timer, og det skyldes udelukkende den omstændighed, at man havde fået brandhaner opsat på gaden året før.
5 dage efter, kvart over 3 om natten den 29. juli brændte det igen, denne gang brændte selve bryggeriet, heldigvis opdagede Brandstrup ilden, endnu før den havde grebet rigtig om sig, så det lykkedes også denne gang at begrænse ilden så meget, at kun overdelen af selve bryggeribygningen brændte.
Bryggeriet var dog så medtaget, at driften foreløbig var standset, ilden, der menes påsat to steder på bryggeriets loft, havde godt fat i tagets tømmerværk, maltgøreriet, der lå ved siden af, havde ikke lidt skade ved branden.
Hvorledes de to brande var opstået var i begyndelsen en gåde, men brygger Brandstrup var sikker på, at ilden måtte være påsat af en meget stedkendt person, og han håbede det snart måtte lykkedes for politiet at finde den skyldige.
Efter brandforhøret om eftermiddagen, blev en af brygger Brandstrups tjenestekarle, den 25-årig Edvard Petersen Brandt anholdt, mistænkt for at være brandstifteren, og den 17. marts 1910 fik han ved højesteret 4 års forbedringshus for begge brandstiftelser.
Bryggeriet var forsikret for 43.730 kr.
18 borgere blev efter den sidste brand stævnet til at møde i retten, da de havde undladt at møde i retten, blev der rejst sag mod dem, 10 fik en bøde på 2 kr. medens 3 fik en dom på 3 kr., og 5 slap med skrækken.

Til venstre Brandstrups bryggeri.

Brandstrup var meget tidligt begyndt med at fremstille ”Påskehvidtøl” i forhold til andre bryggerier, idet der i ”Saxkjøbing Avis” i april 1915 kan læses følgende:
” Atter i Aar bringer Brygger Brandstrup sin Extra Paaskeøl i Handlen, og det sælges til samme pris som almindeligt Hvidtøl. Selvfølgelig er Flaskerne udstyret med den fra i fjor kendte fikse etiket”.
Under første verdenskrig havde bryggeribranchen vanskelige kår, det gik heller ikke uden om Sakskøbing, selv om Brandstrups Bryggeri ikke lukkede, så fik virksomheden et økonomisk knæk, og man nåede aldrig op på samme produktion som før krigen i 1914, produktionen af mineralvand må Brandstrup have påbegyndt før 1914.

I 1917 beskæftigede han 10 mand, først på året i 1926 foretog Brandstrup en gennemgribende modernisering af hele anlægget, og i slutningen af marts måned var ombygningen tilendebragt, og i en annonce fremgår det, at den fineste lagrede filtrerede og pasteuriserede hvidtøl nu kunne leveres til 21 øre pr. helflaske, før moderniseringen kostede en helflaske 25 øre.

Hans Peter Brandstrup blev i 1929 indlagt på St. Josephs Hospital i København, hvor han døde den 15. april, 68 år gammel efter længere tids alvorlig sygdom.
Sønnen Hans Poul Brandstrup havde allerede året før i 1928 overtaget ledelsen, Hans Poul var uddannet i landbruget, men efter soldatertjenesten hjalp han sin far i bryggeriet, hvor faderen lærte ham bryggerfaget, idet han skulle kunne dette når den tid kom.
Efter faderens død i 1929 drev han bryggeriet i nogle år sammen med moderen, men efter hendes død i 1937 overtog han selv bryggeriet.
Hans Poul Brandstrup blev syg, og tidligt om morgen den 27. august 1938 døde han 45 år gammel, han efterlod sig hustruen Marie Brandstrup og en 14-årig søn, Hans Preben Brandstrup.

Marie Brandstrup videreførte bryggeriet til den 1. januar 1939, hvor hun ophørte med brygning af hvidtøl, og fortsatte som depotbestyrer for Tuborg til den 15. januar 1939, og hermed lukkede Brandstrups Bryggeri efter at have eksisteret i 76 år.
Ejendommen og Tuborg depotet, som oprindelig startede som en øltapningsforretning for Carlsberg og Tuborg øl, blev den 1. marts 1939 overtaget af Robert Pedersen, som videreførte Tuborg depotet til 1946, hvorefter det blev overtaget af Ivar Peter Steen, som videreførte depotet. Bryggeribygningen i gården i Søndergade 12 blev nedrevet i begyndelsen af 1980erne.

SAXKJØBING BRYGHUS.

Cand. Pharm. Evald Wengel købte i 1879 Vestergade 19, matr.nr. 1. og oprettede et bryggeri og en mineralvandsfabrik i ejendommen, som fik navnet Saxkjøbing Bryghus. Han fik hurtigt en stor kundekreds og måtte de følgende år udvide bedriften flere gange blandt andet i 1896, hvor han fik indlagt dampkraft og aftapning af Tuborg øl.
Brygger Wengel sælger i år 1900 ejendommen til fabrikant Johan Henrik Hartmann fra Charlottenlund for 35.000 kr.
Fabrikant Hartmann indsatte sin svigersøn Emil Meyer som bestyrer af bryggeriet efter overtagelsen. Denne svigersøn havde dog ikke meget forstand på bryggeridrift. I 1903

overtager cand.pharm. Hammer Rasmussen bryggeriet, den nye ejer omtales på en vandetiket, hvor det fremgår af han har fået en guldmedalje i Nakskov
Hammer Rasmussen var født den 2. marts 1864 i Korsør, han blev i 1905 apoteker i Sæby, men dette apotek afhændede han allerede i 1907, som apoteker havde han i øvrigt strøget navnet Rasmussen, således at hans fulde navn var Otto Hammer.

Sakskøbing Bryghus i Vestergade.

I år 1900 køber Wengel hotel "Prins Valdemar" i Guldborg for 14.400 kr. med overtagelse 1. marts 1901 af hotelejer Halechs enke. Året efter går han fallit og hotellet bliver solgt på tvangsauktion til købmand Fritz Rasmussen i Sakskøbing for 14.300 kr. Fritz Rasmussen sælger det få dage efter til lensbaron Rosenørn-Lehn.

Evald Wengel flytter til Oreby, og hvad han derefter beskæftigede sig med, har det ikke været muligt at finde frem til før år 1916, hvor han overtager Løkken Apotek.
Denne overtagelse faldt sammen med, at Løkken Apotek blev selvstændigt, han har apoteket frem til 1934.

I 1904 overtog Søren Johan Heiberg bryggeriet, han havde det kun i to år, hvorefter han solgte der til Aage de Svanenskjold i 1905.
Få år efter må de Svanenskjold give op, og bryggeriet kom på tvangsauktion i 1908, hvorefter ølproduktionen ophørte.
Ejendommen blev senere omdannet til margarinefabrik, og fra 1930erne til 1963 var der depot for Nykøbing F. bryghus.

**Foruden de nævnte bryggerier har der i Sakskøbing
været følgende bryggerier.**

H. Hansen, borgerskab 15. februar 1862, efter hans død forsatte hans enke med bryggeriet, nævnt 1891.
Jens Peter Jensens Bryggeri, Vestergade 13, borgerskab 28. august 1886, han døde pludseligt den 30. september 1914 under et besøg hos sin svigermoder i Udstolpe. Han var i flere år formand for Sakskøbing Forsvarsbrødreforening, han blev ca. 60 år gammel.
Hans enke drev bryggeriet videre med Edvard Jensen som bestyrer til slutningen af 1919, hvorefter det blev nedlagt.

P. Jensens bryggeri i Vestergade.

Bryggeriet og Sodavandsfabrikken Dana, oprettet i 1914 af brygger og mineralvandsfabrikant Kristian Harald Larsen.
Tiden var dog ikke inde til oprettelse af nye bryggerier, han går allerede konkurs i begyndelsen af 1917, kort tid efter blev det nedlagt.

Det stod i Avisen.

Østlollands Avis den 20. november 1893.

Slæbedamperen Willemoes er i går købt af et konsortium af forretningsdrivende i Sakskøbing, hvor den vil få hjemsted, den er 9,31 tons brutto, 5,74 tons netto og har 6 nominelle hestes kraft.

Dampbåden som i alle henseender er stærkt bygget og vel vedligeholdt, har plads til 50 passagerer eller 125 tønder korn eller lignende, et længe følt savn for skibsfarten vil hermed være afhjulpet, og dette vil forhåbentlig give anledning til, at Paketternes sejlads bliver mere pålidelig, så havnen alene derigennem vil få et betydelig tilskud.

Østlollands Avis den 28. november 1893.

Dampskibsselskabet "Sakskøbing". I går aftes var konstituerende møde i Dampskibsselskabet Sakskøbing, til bestyrelsen valgtes Fr. Rasmussen, sagfører Rosendahl, dampmøller Blickfeldt, kaptajn Mengel og brygger Wengel.
Dampbåden vil først blive grundig undersøgt og repareret, forinden den begynder i virksomhed.

Østlollands Avis den 1. februar 1896.

Tuborg Øl (Lager, Pilsner, Wiener og Eksport)
Aftapning af Tuborg Øl hos
Hr. H. P. Brandstrup og E. Wengel i Sakskøbing.
Der er autoriseret af Bryggeriet, sker ved de bedste og nyeste maskiner og er under stadig kontrol af Bryggeriets rejseinspektør.
Alt Tuborg øl i original aftapning tappes på selve Bryggeriet direkte fra de store lagerfade. Bemærk halsetiketten "Autoriseret Aftapning".

Østlollands Avis den 10. marts 1896.

Et brugt komfur er til salg for 8 kr. hos brygger Wengel.
Maltøl, 18 øre Fl. hos brygger Wengel.

Østlollands Avis den 22. april 1896.

20 Tdr. kartofler Magnum Bonum er til salg i Sakskøbing hos Th. Hansen, bødker og maltgører.

Østlollands Avis den 12. maj 1896.

Gode spisekartofler fås a 50 øre pr. Skp. kr. 3,50 pr. Td. hos brygger Wengel.

Østlollands Avis 26. maj 1896.

Mælk og fløde fås hos brygger Wengel i Sakskøbing, nogle familier kunne få til stadighed.

Østlollands Avis den 2. juni 1896.

En ung karl kan straks få plads hos brygger Wengel i Sakskøbing, om ønskes kan han udlæres som brygger på gode vilkår.
Høstøl anbefales fra Sakskøbing Bryghus. E. Wengel.

Østlollands Avis den 18. juni 1896.

For en ædruelig mand eller karl er en god plads ledig straks hos brygger Wengel.

Østlollands Avis den 5. august 1896.

Fede unge ænder er om nogle dage til salg hos brygger Wengel.

Østlollands Avis den 6. august 1896.

Kokkepige til 1. november er en plads ledig hos brygger Wengel i Sakskøbing, en pige som kan og vil malke vil blive foretrukken.

Østlollands Avis den 23. august 1896.

En god kakkelovn er til salg hos brygger Wengel.

Østlollands Avis den 27. august 1896.

Albani øl fås a 10 øre hos brygger Wengel.

Østlollands Avis den 17. september 1896.

En flink dreng kan få stadig eftermiddagsplads hos brygger Wengel.

Østlollands Avis den 30. november 1896.

Sakskøbing Skatteligning.
Skatteprocenten er i 1897 6 8/10 % og svares af følgende beløb.
3.500 kr. brygger H. P. Brandstrup
2,500 kr. brygger Wengel
1.400 kr. maltgører P. Jensen
1.100 brygger H. Brandstrup.
300 kr. ølkusk Lars Rasmussen
300 kr. ølbrygger Jens Hansen
300 kr. ølkusk Chr. Sørensen.

Østlollands Avis den 28. juni 1898.

Da min forretning lægger fuldt beslag på min tid, fratræder jeg fra 1. juli dette år redaktionen af nærværende blad, samtidig flyttes kontoret til hr. boghandler Jensen.
Evald Wengel.

Østlollands Avis den 15. november 1898.

Sakskøbing Bryghus. Sodavand, citron og svensk sodavand af eget fabrikat, tilvirket på nyeste maskiner, tilbydes nu til billige priser.

Efter endt dampindlæg anbefales endvidere: Prima holdbart Hvidtøl og Skibsøl, præmieret på udstillingerne i Nykøbing og Nakskov, samt Maltøl, Porter og bajersk lagerøl i fortrinligste aftapning.
Korn modtages til maltning og garanteres veltørret malt med størst muligt sukkerindhold, pressegær sælges.

Lollands Posten den 14. maj 1900.

En Ølhandlerforening for Lolland-Falster Stift dannedes i går ved et møde i Sakskøbing. Bestyrelsen kom til at bestå af brygger E. Wengel Sakskøbing som formand samt hr. Sidenius i Maribo, O. Rasmussen i Nykøbing F, Nielsen i Nr. Alslev, Chr. Jansen i Nakskov, til revisorer valgtes købmændene Kronmann i Bandholm og Rossing i Nysted.

Østlollands Folkeblad den 13. maj 1908.

Fallit i Køge er brygmester Heiberg, Køge Aktiebryggeri, han forsvandt pludselig fra byen, er i lørdags efter begæring af hans hustru, som endnu bor i Køge, erklæret fallit. Foreløbig anslås hans gæld til ca. 30.000 kr. men sandsynligheden taler for, at den er endnu større, han har en mængde veksler i omløb.
Aktiver anslås til 10.000 kr., men det er vist meget for højt. I det hele taget er det måske et spørgsmål, om han ejer noget. Hr. Heiberg har tidligere ejet Sakskøbing Bryghus, men solgte det for 1½ år siden.

Østlollands Folkeblad den 18. december 1908.

Ny opfindelse, ingeniørerne Jonas Popp og Frantz Støckel af København har i forening opfundet og konstrueret 4 bryggerimaskiner, på hvilke 4 mand i 10 timer kan bløde, skylle, rense, børste, efterskylle, lappe og proppe 20.000 flasker.
Ingeniørerne Popp og Støckel har patenteret disse maskiner og har associeret sig med A/S Vølund af København, der har overtaget bygningen og salget af maskinerne.
Maskinerne består af et blødehjul, en børstemaskine, et afdrypperbord og en kombineret tappe- og proppemaskine.
Disse maskiner vil kunne præstere mere end 3 gange så meget arbejde som hidtil kendt og har vakt stor opsigt i bryggerikredse.

Sakskøbing Avis den 21. juni 1921.

Ifølge meddelelse fra Bryggeriforeningen påbegyndes påsætningen af Crown Kork på ølflasker landet over fra og med den 15. juni 1921.

Sakskøbing Avis den 28. juni 1921.

Kapseløl, fra den 15. juni er kapseløllet indført landet over, og Nykøbing Bryghus har måttet følge trop. Dog vil man så vidt muligt også kunne få øl med prop fra Bryghuset, men Crown Kork bliver det almindelige brugte. Vi benytter lejligheden til at lægge et godt ord ind for vort lokale øl, der med glans tager konkurrencen op med Københavnerøllet hvad kvaliteten angår.

Folketidende den 10. januar 2007.

Krenkerup.
Der var ingen indsigelser, da høringsfristen udløb i forbindelse med planerne om at etablere mikrobryggeri i en bygning på Krenkerup Gods.
Det er meningen at bindingsværksbygningen hvor bryggeriet skal være, skal være urørt udvendig. Men indvendigt skal der selvfølgelig ske meget.

Nystedvej 4 Carlsberg depot, billede ca. 1915.

Kilder:

Bogen, Huse i Sakskøbing
Brandstrups Bryggeri af Poul Sørensen, Hvidovre 2002
Skandinavisk Samlerforening
Østlollands Avis
Sakskøbing Avis
Østlollands Folkeblad

DEN HARDENBERGSKE FAMILIEFRED

af
Peter Foersom.

Måske kan det hjælpe, hvis jeg taler med min far!
Sådan omtrent sagde den 39-årige baron på herregården Krenkerup på Lolland, Christian Hardenberg - Reventlow (1775-1840) i foråret 1814 til Kong Frederik VI eller i hvert fald til hans nærmeste rådgivere.

Christian Heinrich August Hardenberg Reventlow (1775-1840), som han så ud i sin ungdom. Billedet gengiver en henslængt elegance i tidens smag, og den unge mand udstråler en betydelig selvbevidsthed, som måske kom ham til gode, da han 14 år senere spillede sin rolle i danmarkshistorien. Maleri af Jens Juel omkring 1800.

Faderen var den magtfulde fyrste Carl August Hardenberg (1750-1822), som efter en omskiftelig karriere i flere lande var blevet statskansler i kongeriget Prøjsen, og dette forår stod Danmark i den værste situation, siden Christoffer II røg i fangehullet på Aalholm i 1332, eller siden svenskerne gik over isen i 1658.
Vi havde holdt med Napoleon lidt for længe eller rettere den enevældige Frederik VI havde holdt med ham. Napoleon havde tabt, og vi stod til klaps.

I januar 1814 måtte vi ved den ydmygende Kielerfred afstå Norge til Sverige, og nu gjorde nordmændene knuder, for de var ikke indstillet på at fortsætte som svenske efter 400 år som danske.
Men den franske general Jean Baptiste Bernadotte, som var blevet svensk kronprins under navnet Carl Johan, da den barnløse svenske konge havde adopteret ham, var utålmodig.
Han havde ført an i det afgørende opgør med Napoleon. Norge skulle være hans belønning, og han mistænkte Frederik VI for i hemmelighed at opfordre nordmændene til oprør for at omgå Kielerfredens bestemmelser.
En stormagtskommission med repræsentanter for den tids europæiske stormagter, England, Rusland, Østrig og Prøjsen, var på vej til København, for at undersøge sagen.
Hvis kommissionen kom til det resultat, at Frederik VI i det skjulte modarbejdede Kielerfreden, så det for alvor sort ud for Danmark, som ville få samtlige stormagter imod sig.
Bernadotte var ivrig efter at snuppe Sjælland, Prøjsen ville gerne have fingrene i Holsten, England ville også have noget, og det kunne i værste fald blive enden på Danmark som selvstændigt kongerige.

Kielerfreden var en fredsaftale med England og Sverige, mens forholdet til Prøjsen stadig var uafklaret.
Det burde ikke være noget stort problem, for selv om vi havde erklæret krig mod prøjserne og sendt en hær af sted for at støtte Napoleon, var det aldrig kommet til kamp.
Men fredstraktaten fra Kiel fastsatte, at den danske konge skulle overtage de svenske besiddelser i Nordtyskland som en beskeden kompensation for tabet af Norge.
Svenskerne havde siddet på Rygen og Forpommern med byen Stralsund siden 30-årskrigen. Nu skulle området være dansk, men Bernadotte ville naturligvis ikke aflevere, før han havde fået overdraget Norge.
Og så var der lige det, at prøjserne fandt det mest naturligt, at det var dem, der skulle overtage Rygen og Forpommern efter svenskerne.

I København kendte man udmærket baronen på Krenkerup, som havde overtaget de lollandske godser ved moderens død i 1793.
Han var kammerherre og hofjægermester og kendt som en hårdnakket modstander af kongens franskvenlige politik.
Han var også kendt for at være temmelig åbenmundet, og man brød sig ikke om ham.
Men man vidste udmærket, at prisen for en fred med Prøjsen sandsynligvis ville blive, at man afstod de nyvundne besiddelser i Nordtyskland – i værste fald uden at få noget til gengæld.
Derfor havde man ikke råd til at sige nej tak til Christian Hardenberg – Reventlows tilbud om at forsøge at udnytte familieforholdet.

Carl August Hardenberg (1750-1822), som var af gammel tysk adelsslægt, giftede sig i 1774 med Juliane Frederikke Reventlow (1759-1793). Hun var arving til Krenkerup. Og sammen fik de en søn, Christian Hardenberg Reventlow, som blev født året efter. Ægteskabet blev opløst i 1788, og ved Juliane Reventlows død 1793, blev Krenkerup overtaget af sønnen. I 1810 blev han statskansler i Preussen og blev ophøjet til fyrste for sin andel i fredsslutningen i Paris maj 1814. Usigneret maleri i privat eje.

Man ville dog ikke give ham et egentligt mandat til at forhandle om en fredsaftale, men nøjedes med at give ham en introduktionsskrivelse, som han kunne vise den prøjsiske konge.

Så rejste han til Paris, ligesom halvdelen af Europas statsmænd gjorde i løbet af forsommeren 1814 for at markere, at Napoleons magt omsider var brudt.

Og Christian Hardenberg – Reventlow havde heldet med sig. Den prøjsiske konge syntes godt om den danske baron, og der kom hurtigt skred i forhandlingerne mellem statskanleren og sønnen.
Selv om der ikke havde været kampe, var krigstilstanden reel nok. Man havde blandt andet beslaglagt hinandens skibe i havnene, og det var nærliggende at begynde med at genoprette den normale samhandel.
Da statsmændene i juni rejste videre til England, var man tæt ved en aftale, og Christian Hardenberg – Reventlow fulgte med til London sammen med faderen.

Den danske gesandt i London var den erfarne diplomat Edmund Bourke. Han havde stået for forhandlingerne om Kielerfreden og havde egenhændigt sikret sig, at Grønland, Island og Færøerne blev på danske hænder, ved at udnytte den svenske modparts manglende geografiske kundskaber.
Edmund Bourke følte sig noget tilovers, mens far og søn fortsatte forhandlingerne om de nærmere fredsbetingelser. Han mente, at det måtte være godt nok med en handelsaftale, mens man kunne vente med en aftale om, hvad der skulle ske med Forpommern, indtil forholdene i Norge var afklarede.
Men da han forhørte sig hos Englands ledende minister om hans mening, fik han at vide, at Danmark langt fra var uden for fare.
Man afventede stadig resultatet af stormagtskommissionens undersøgelser af den danske konges forbindelser til Norge, og det kunne føre til hvad som helst.
Og så gik det stærkt.

Den altoverskyggende europæiske dagsorden i månederne efter Napoleons fald var den forestående kongres i Wien, hvor omkring 500 fyrster, statsmænd og deres rådgivere havde sat hinanden i stævne fra september til næste sommer for at feste, men også for at udrede forholdene mellem landene efter Napoleonskrigene.
Og med den tids transportforhold, som betød langsommelig hestevognskørsel ad dårlige veje, kunne tiden hurtigt blive kort.
Fyrst Hardenberg skulle rejse til Berlin 30. juni, og i dagene inden udarbejdede han sammen med sønnen et udkast til en fredstraktat.
Det fremgår, at Danmark skulle overdrage Pommern og Rygen til Prøjsen, når Danmark fik dem udleveret af Sverige.
I en hemmelig artikel blev det fastslået, at Danmark skulle holdes skadesløs med en passende godtgørelse, delvis territorium og folk delvis i penge.
Territoriet skulle ligge praktisk og pengebeløbet skulle afspejle den reelle værdi af overdragelsen.
Sådan. Det hjalp at tale med faderen.

Christian Hardenberg – Reventlow var ledsaget på rejsen af sin tilkommende svigersøn Harald Holck (1785-1839), som var forlovet med datteren Ida (1799-1867).
Han blev nu betroet at rejse til København med traktatudkastet, mens Christian Hardenberg – Reventlow ville rejse direkte til Berlin for at fastholde den gode kontakt med faderen.
Fyrst Hardenberg gav Harald Holck et brev med til den danske konge, hvor han bad om, at sønnen fik fuldmagt til at undertegne fredstraktaten på kongens vegne.
Christian Hardenberg – Reventlow benyttede sig samtidig af lejligheden til at søge om, at Krenkerup og hans øvrige lollandske godser blev ophøjet til grevskab.

Grevskabets navn skulle være Hardenberg - Reventlow til minde om faderen, og lidt om sig selv, et navn, som blev bevaret indtil 1938.

I København konstaterede man, at Christian Hardenberg – Reventlows initiativ var lykkedes. Kongen ophøjede ham til greve, tildelte ham storkorset af Dannebrog og udstedte den fornødne fuldmagt til at undertegne fredsaftalen.
Kongen besluttede også at udnævne fyrst Hardenberg til Ridder af Elefanten, fordi man vidste, at han var glad for ordner.

Elefantordenen som den så ud i 1814, da den blev givet til Carl August Hardenberg af Frederik VI som påskønnelse for sin vilje til at slutte fred med Danmark.

Og så var det lige ved at gå galt.
Christian Hardenberg – Reventlow led af en gigtsygdom, som brød ud undervejs på rejsen til Berlin.

Sygdommen satte sig i brystet og tvang ham til at blive i Aachen, indtil han fik det bedre.
Nu frygtede man, af fredsaftalen måtte henlægges til Wienerkongressen, hvor Danmarks forhold ville komme i absolut sidste række.
Det lykkedes ham dog at komme på benene tidsnok til at mødes med faderen i Berlin, inden denne skulle rejse til Wien, og 25. august undertegnede fader og søn fredsaftalen i fællesskab.

Hermed havde Christian Hardenberg – Reventlow nået sit formål og gjort Danmark en tjeneste.
I København frygtede man, at han havde sat næsen op efter en post som gesandt i Berlin som belønning, men alt, hvad han bad om, var at blive udnævnt til over-jægermester.
Herefter blandede han sig ikke mere aktivt i politik, men fortsatte med at følge med og give udtryk for sine uforbeholdne meninger om, hvordan staten burde styres.

I august 1814 blev også stormagtskommissionen færdig med at granske forholdene i Danmark og Norge uden at kunne påvise, at Frederik VI havde brudt fredstraktaten fra Kiel ved at spille under dække med nordmændene.
Dermed var de værste trusler mod Danmark drevet over. Samtidig opnåede nordmændene en aftale med Sverige, som lod dem bevare en vis selvbestemmelsesret under den nye hersker.
Den praktiske udmøntning af freden med Prøjsen måtte dog vente til Wienerkongressens allersidste dage.
Man vidste godt, at det var det lille fyrstendømme Lauenborg, som Danmark skulle have i stedet for Forpommern og Rygen. Det lå bekvemt i forhold til Holsten, men det tilhørte kurfyrsten af Hannover og skulle først skaffes til Prøjsen, før det kunne overdrages til Danmark.
Det skulle også aftales, hvor meget prøjserne skulle betale ved siden af til den danske statskasse, der stadig var slunken efter bankerotten, for selv om det kunne se ud, som om det var aftalt i fredstraktaten, var der ikke sat tal på.
Det fremgår, at Danmark endnu engang spillede familiekortet, da man indledte forhandlingerne med at fortælle fyrst Hardenberg, at kongen havde udnævnt Harald Holck – barnebarnets tilkommende - til kammerherre.

Og så fik vi Lauenborg, som det var ventet, og som vi beholdt til 1864, og som stadig er bevaret i listen over Dronningens hertugskaber.
Desuden lovede prøjserne at overtage forpligtelsen til at betale 600.000 ecu, som Sverige manglede at afregne efter Kielerfreden. Oveni fik vi 2 millioner prøjsiske ecu, som dog straks blev reduceret til 1 million i en hemmelig tillægsaftale.

Kilder:
Georg Nørregaard: Danmarks Fred med Preussen 1814 (I festskrift til Knud Fabricius 13. august 1945)
Georg Nørregård: Freden i Kiel 1814 (1954)
Danske Traktater efter 1800 (1878)
Danmark og den dansende Wienerkongres (2002)
Lolland-Falster-Møn. Gyldendals Egnsbeskrivelser (1972)

Kort over Danmark efter 1815.

DEN HARDENBERGSKE FAMILIEFRED SET I BAKSPEJLET.

af

Peter Foersom.

Den hardenbergske Familiefred var en fredsaftale mellem Danmark og Prøjsen. Den blev aftalt i Berlin den 25. august 1814 mellem baronen på Krenkerup Christian Hardenberg-Reventlow, som repræsenterede Danmark, og hans fader Carl August Hardenberg, der var statskansler i Prøjsen.
Aftalen blev indgået tre uger før, Wienerkongressen tog sin begyndelse 18. september. Et hovedpunkt i aftalen var, at Prøjsen skulle overtage Svensk Pommern og Rygen, når Sverige havde indfriet bestemmelserne i Kielerfreden og overdraget områderne til Danmark. Til gengæld skulle Danmark have en godtgørelse i land, folk og penge.

Under Wienerkongressens allersidste dage ni måneder senere, den 4. og 7. juni 1815, blev fredsaftalen udmøntet i praksis under forhandlinger mellem den danske udenrigsminister Bernstorff og den prøjsiske kansler Hardenberg i en aftale om et mageskifte med Prøjsen, der skaffede os det lille fyrstendømme Lauenborg og en sum penge. Baronen på Krenkerup, der som belønning for sin indsats blev ophøjet til greve af Hardenberg, deltog ikke i forhandlingerne.

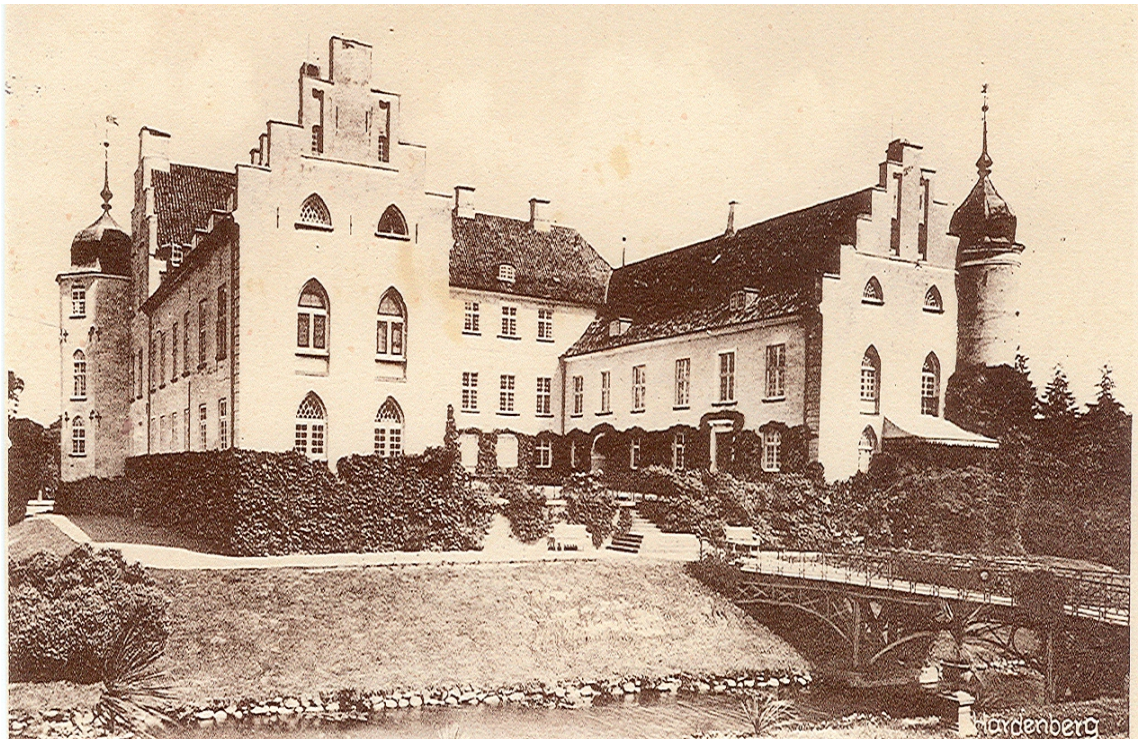

I perioden 1815-1938 blev herregården Krenkerup kaldt for Hardenberg, som fremgår af hosstående postkort, der er fra omkring 1915.

Det er ikke nemt at finde materiale om denne fredsslutning. Man kan ikke google den, som det hedder, når man spørger på internettets store søgemaskine.
I nogenlunde grundige historiebøger, kan man se, at vi mistede Norge i 1814, og fik Svensk Pommern til gengæld, som vi derpå ligesom i "Hvad fatter gør, er altid det rigtige" byttede videre til det lille Lauenborg. Men ikke noget om hvorfor og hvordan.
En forespørgsel på Saxoinstituttet på Københavns Universitet – det er det historiske institut – i håb om, at en studerende havde lavet hovedopgave om denne del af historien, gav ikke noget resultat.

Selve begrebet udtrykket Den harbenbergske Familiefred har jeg kun fundet et eneste sted, nemlig i Gyldendals Egnsbeskrivelse for Lolland-Falster-Møn (1972), som i afsnittet om Krenkerup over seks linjer omtaler traktaten fra Berlin i 1814: "Den hardenbergske Familiefred" blev den kaldt, fordi baronen forhandlede direkte med sin fader", står der i egnsbeskrivelsen.
Der er historikeren Flemming Jerk, der har skrevet bogens tekster om herregårde, og da jeg kontaktede ham i foråret 2007, kunne han godt huske udtrykket, selv om det var 35 år siden, han havde skrevet om det.
Men han kunne ikke huske, hvor han havde det fra, om end han dog ikke mente, at det var noget, han selv havde fundet på.
Hvis der er læsere, der falder over udtrykket "Den hardenbergske Familiefred" andre steder, hører jeg gerne om det på min mail pf@peterfoersom.dk eller på adressen Rykkerupvej 8, 4990 Sakskøbing.

I det hele taget synes det ikke som om, at perioden har påkaldt sig særlig stor interesse, og det forstår man godt, for grundlæggende er begivenhederne, hvad enten man taler om den såkaldte statsbankerot i 1813 eller tabet af Norge året efter, en pinlig affære.
Hovedværket om Kielerfreden er Georg Nørregårds Freden i Kiel, som udkom i 1954. Det er en særdeles grundig fremstilling, hvor forfatteren har læst breve og andre dokumenter fra perioden for at kunne skildre, hvad der foregik omtrent dag for dag i månederne forud og i tiden omkring fredsaftalen i januar 1814.
Her kan man finde en henvisning til et Festskrift til Knud Fabricius fra 1945, hvor samme Georg Nørregaard bidrager med en artikel om Danmarks Fred med Preussen over 11 sider – og med to sider noter. Festskrifter er almindelig form i universitetsverdenen til offentliggørelse af mindre afhandlinger, og det er Georg Nørregaards fremstilling, som ligger til grund for min tilsvarende ovenfor, selv om han ikke benytter udtrykket Den hardenbergske Familiefred.

Og hvad var det så? Var det bare en parentes i danmarkshistorien, som ingen mere finder værd at huske?

Da vi overtog fyrstendømmet Lauenborg, var det en lyslevende parodi på en tysk embedsmandsstat af værste skuffe – alle drømte om et embede med kasket – og i de 50 år, vi havde det, gjorde vi ikke noget for at lave om på det.
Og tabet i 1864 har mig bekendt ikke efterladt nogen som helst følelser i nationen. I hvert fald ingen, der på nogen måde kan sammenlignes med de følelser, der knytter sig til tabet af hertugdømmerne Slesvig og til dels Holsten, og selv om mange som turister har fundet småbyerne Lauenburg og Ratzeburg ganske charmerende – de kan nås på en kortere cykeltur – er der vist ingen, der forbinder dem med noget dansk.

Men da Christian Hardenberg – Reventlow tilbød sin hjælp i foråret 1814, var det alvor, og ingen vidste, hvor det ville ende.
Kongens sædvanlige repræsentanter havde allerede flere gange forsøgt at komme i dialog med prøjserne om en fredsaftale, men hver gang uden held. Danmark var dømt ude af det gode selskab. Vi var på taberholdet, og da den svenske kronprins Bernadotte påstod, at den danske konge i det skjulte modarbejdede fredsaftalen fra Kiel, ville det have været katastrofalt, hvis det var sandt, eller hvis blot stormagterne troede, at det var sandt.
Fornuften siger ganske vist, at alle var bedst tjent med, at det ikke var det samme land, der sad på begge sider af Øresund. Men efter 20 års krig med Napoleon var der ingen garanti for, at man huskede at lytte til fornuften.
Det var i den situation, at Christian Hardenberg-Reventlow skaffede Danmark på banen igen som et land, man i det hele taget kunne tale med.
Inden sommeren var forbi var situationen mere rolig og afklaret, og stormagternes betagelse af Bernadotte var taget noget af. Men til at begynde med kunne man ikke vide, at det ville gå sådan.
Georg Nørregaard siger det ganske beskedent: ”Preussen udnyttede de pinlige forhold til at berøve monarkiet de vigtigste fordele fra Kielerfreden. Til gengæld mildnedes Preussens tryk nok noget ved baron Christian Hardenberg-Reventlows indgriben”.

På Bakkeøen Store Slettebjerg ved Tørstemosevej på Østlolland, som tilhører herregården Krenkerup, står en vældig tilhugget granitsten. På forsiden bærer stenen følgende inskription: TIL MINDE/FOR/CARL AUGUST/FYRSTE AF HARDENBERG/1787 OG 1816. Bagsiden siger følgende: OPREIST/ I AARET 1876/AF HANS SØNNEDATTERS/ENESTE SØN GREV R. HOLCK H. R.
Det er således den daværende ejer af Krenkerup, som i 1876 satte stenen til minde om sin oldefar, og Krenkerup holder stadig højen som en lille mindelund, den folkelige betegnelse for stedet Karlsbjerget, er i dag den officielle, foto Peter Foersom.

Man kan så spørge, hvordan vi i det hele taget var havnet i denne græsselige situation? Det skyldes nok mest kongens stædighed, som var hans fremherskende egenskab, men også hans frygt for Napoleon.
Det var klart, at vi måtte være på Frankrigs side efter de frygtelige begivenheder i 1807, hvor englænderne havde bombet København i tre dage, smadret den halve by og var sejlet bort med flåden.
Mærkeligt, at vi aldrig har hadet englænderne for det.
Men selvfølgelig burde Frederik VI have indset, at Napoleon var på retur efter vinteren 1812-13, hvor han mistede tre hære på de russiske stepper.

Det var dog stadig sådan, at selv på en dårlig dag kunne Napoleon erobre Holsten i en håndevending og resten af Jylland på en uge, så kongen turde ikke andet end at tilbyde ham sin hjælp, da Napoleon i sommeren 1813 samlede endnu en hær til endnu en krig.
Det spillede sikkert også ind, at Rusland, der tidligere havde været allieret med Napoleon og dengang havde benyttet sig af lejligheden til at erobre Finland fra Sverige, nu havde skiftet side.
For at undgå at levere Finland tilbage, havde russerne lovet svenskerne at hjælpe dem med at skaffe Norge i stedet, så det kunne være svært for den danske konge at finde andre at være venner med.
Frederik VI gik derfor i alliance med Napoleon og lovede at stille med et hjælpekorps på 10.000 mand (8.000 fodfolk, 1.500 kavalerister og 500 artillerister med 40 kanoner).
Den 3. september 1813 erklærede kongen krig mod Sverige og den 22. oktober mod Prøjsen og Rusland. Der var disse krigserklæringer, hvor freden senere kom til at koste dyrt.
Hjælpekorpset stod opmarcheret i Holsten og blev formentlig først sendt af sted i retning mod Leipzig samme dag som krigserklæringen mod Prøjsen.
Men det nåede aldrig frem.

Det store opgør med Napoleon fandt sted i Folkeslaget ved Leipzig i dagene 16.-18. oktober, hvor Napoleon tabte kampen mod de forenede hære fra England, Rusland, Sverige, Prøjsen og Østrig.
Det var her den svenske tronfølger Bernadotte udmærkede sig.
Men efterretninger fra den tids begivenheder var længe om at nå frem. Det hurtigste, man havde, var en ridende kurer. En rytter, som blev sendt af sted mod Stockholm straks efter sejren ved Leipzig, blev således forsinket af storm over Østersøen og nåede først Stockholm 31. oktober, altså næsten to uger senere. Og selv om meddelelsen om Napoleons nederlag nok er nået til København noget hurtigere, var det ikke tidsnok til at komme Krigserklæringen i forkøbet.

I forbindelse med Danmarks deltagelse i angrebet på Irak i marts 2003 har man somme tider rejst spørgsmålet om, hvornår vi sidste gang gik i krig uden for landets grænser. Her kunne hjælpekorpset fra oktober 1813, som ikke nåede frem, være et godt bud. Men den allersidste gang var først nogle måneder senere.

For at man kunne være sikker på, at Danmark for alvor havde brudt med Napoleon, blev det bestemt i Kielerfreden, at vi skulle sende et hjælpekorps af tilsvarende størrelse af sted mod Frankrig, indtil Napoleon havde overgivet sig endegyldigt.

I et hemmeligt tillæg til fredsaftalen blev det også bestemt, at Sverige skulle betale for korpsets udrustning med 1 million svenske rigsdaler. Det fremgår, at den danske konge var meget opmærksom på, at der ikke skulle stå i aftalen, at han fik pengene som godtgørelse for at afstå Norge, men til udrustning af hjælpekorpset.
Der fremgår også, at svenskerne lagde ud med at betale 400.000 rigsdaler og lovede at fortsætte med 100.000 om måneden, men aldrig betalte resten af beløbet.
Det var formentlig derfor, at Prøjsen i fredsaftalen med Danmark otte måneder senere gik ind på at betale netop 600.000 svenske rigsdaler som en del af godtgørelsen for at bytte Svensk Pommern med Lauenborg.
Det danske hjælpekorps, som blev sendt af sted mod Frankrig 22. februar 1814, nåede op på 12.600 mand i alt, idet der blev skaffet flere fodfolk og flere ryttere, end man havde aftalt i første omgang.
Korpset deltog i belejringen af Napoleons tropper i fæstningerne i Julich, Venlo og Maastricht, indtil Napoleon overgav sig den 17. april.
Det er ikke oplyst, om denne sidste danske hærenhed, der gik i krig i et andet land, kom i kamp. Men hjælpekorpset var hjemme igen 31. maj.

Jeg er professor emeritus Ole Feldbæk megen tak skyldig for at have gjort mig opmærksom på Georg Nørregaards artikel i festskriftet til Knud Fabricius. (Georg Nørregård, som mange på Lolland-Falster vil kende for hans tobindsværk om Nykøbing på Falster gennem tiderne (1977), er en af de få, der skiftede aa`et i efternavnet ud med å efter retskrivningsreformen i 1948. Derfor de to stavemåder).

Der skal også lyde en tak til Gorm Reventlow Grinling for venlig og imødekommende hjælp.